ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 29 (2555)
ПЯТНІЦА
16
ліпеня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Ткачыха Вольга ЛУКАШЭВІЧ.

Здымак зроблены фотамастаком Валянцінам Ждановічам у вёсцы Моталь Іванаўскага раёна.

Артыкул аб яго работах чытайце на стар. 14.

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

У Мінску 14 ліпеня 1971 года адбыўся II Пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

На парадку дня пленума:

1. Аб мерапрыемствах ЦК КП Беларусі па выкананні рашэнняў XXIV з'езда КПСС.

2. Аб правядзенні ўборкі ўраджаю і ходзе нарыхтоўкі кармоў у Магілёўскай і Гродзенскай абласцях.

3. Інфармацыя аб выкананні даручэння XII пленума ЦК КПБ (снежань 1969 года) па павелічэнні вытворчасці ў рэспубліцы вапнавых матэрыялаў для сельскай гаспадаркі.

4. Пытанні першай сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР восьмага склікання.

З дакладам «Аб мерапрыемствах ЦК КП Беларусі па выкананні рашэнняў XXIV з'езда КПСС» выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел: І. Я. Палякоў — першы сакратар Мінскага абкома КПБ, У. А. Мікуліч — першы сакратар Брэсцкага абкома КПБ, В. В. Прышчэпчык — другі сакратар Магілёўскага абкома КПБ, М. А. Барысевіч — прэзідэнт Акадэміі навук БССР, М. Ц. Архіпец — міністр прамысловага будаўніцтва БССР, Р. С. Жданко — другі сакратар Гомельскага абкома КПБ, А. М. Віташкевіч — расточнік Мінскага завода аўтаматычных ліній, Герой Сацыялістычнай Працы, І. Ф. Мікуловіч — першы сакратар Гродзенскага абкома КПБ, В. Ф. Бараноўская — галоўны агранам калгаса імя Леніна Бялыніцкага раёна, П. Я. Рубіс — старшыня выканкома Віцебскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных, А. П. Калошын — першы намеснік старшыні Дзяржплана БССР, І. А. Палійка — старшы машыніст экскаватара Іванаўскага БМУ трэста «Брэстводбуд», Герой Сацыялістычнай Працы, В. І. Шарапаў — першы сакратар Мінскага гаркома КПБ.

Даклады «Аб правядзенні ўборкі ўраджаю і ходзе нарыхтоўкі кармоў у Магілёўскай і Гродзенскай абласцях» зрабілі першы сакратар Магілёўскага абкома КП Беларусі Г. А. Крыулін і старшыня выканкома Гродзенскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных М. П. Малочка.

З паведамленнямі па гэтым пытанні выступілі: Д. В. Цябут — старшыня выканкома Мінскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных, У. В. Лашкевіч — старшыня выканкома Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных, І. А. Шыбека — сакратар Віцебскага абкома КПБ, К. В. Мацюшэўскі — старшыня выканкома Брэсцкага абласнога Савета дэпутатаў працоўных, Б. М. Пажарскі — старшыня Рэспубліканскага аб'яднання «Белсельгастэхніка».

У заключэнне спрэчак па другім пытанні з прамовай выступіў Старшыня Савета Міністраў Беларускай ССР Ц. Я. Кісялёў.

Па абмеркаваных пытаннях пленум ЦК КПБ прыняў пастановы.

Пленум заслухаў інфармацыю сакратара ЦК КП Беларусі А. А. Смірнова аб выкананні даручэння XII пленума ЦК КПБ (снежань 1969 года) па павелічэнні вытворчасці ў рэспубліцы вапнавых матэрыялаў для сельскай гаспадаркі.

Пленум ЦК КПБ разгледзеў таксама пытанні першай сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР восьмага склікання.

У рабоце пленума ЦК КПБ прыняў удзел загадчык сектара аддзела арганізацыйна-партыйнай работы ЦК КПСС П. В. Караткоў.

Удзельнікі пленума мінутай маўчання ўшанавалі памяць члена ЦК КПСС, члена Бюро ЦК КПБ, вядомага партыйнага і дзяржаўнага дзеяча, выдатнага арганізатара партыйнага і савецкага будаўніцтва ў Беларусі, бясстрашнага рэвалюцыянера-падпольшчыка Кампартыі Заходняй Беларусі, намесніка Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Сяргея Осіпавіча Прытыцкага; члена ЦК КПБ, старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па радыёвяшчанні і тэлебачанні Вячаслава Пятровіча Палескага-Станкевіча; члена Рэвізійнай камісіі Кампартыі Беларусі, першага сакратара Уздзенскага райкома партыі Мікалая Захаравіча Ярмольчыка.

ПЕРШАЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСКАЙ ССР ВОСЬМАГА СКЛІКАННЯ

Учора, 15 ліпеня, у Мінску ў Доме ўрада пачала работу Першая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі восьмага склікання.

Ва ўрадавых ложах — таварышы Ц. Я. Кісялёў, Л. Г. Кляцкоў, А. Т. Кузьмін, У. Е. Лабанок, П. М. Машэраў, У. Ф. Міцкевіч, І. Я. Палякоў, А. А. Смірноў, Ф. А. Сурганаў, У. І. Падрэз, намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. Ф. Клімаў, намеснікі Старшыні Савета Міністраў БССР, міністры і іншыя члены ўрада.

Сесію Вярхоўнага Савета Беларускай ССР восьмага склікання адкрыў адзін са старэйшых дэпутатаў К. К. Атраховіч (Крапіва) — народны пісьменнік БССР, віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР.

Дэпутаты пачынаюць выбранне Старшыні Вярхоўнага Савета БССР. Па прапанове дэпутата А. Т. Кузьміна, які выступіў па «даручэнні Савета старэйшын, сесія аднагалосна выбірае Старшынёй Вярхоўнага Савета Беларускай ССР І. П. Шамякіна — дэпутата ад Пухавіцкай выбарчай акругі Мінскай вобласці, пісьменніка, першага намесніка старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. І. П. Шамякін шчыра дзякуе за аказаны гонар і высокае давер'е і запэўнівае, што прыкладзе ўсе сілы, каб апраўдаць гэта высокае давер'е.

І. П. Шамякін прапануе ўшанаваць памяць памёршых Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутата С. О. Прытыцкага і старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні дэпутата В. П. Палескага.

Намеснікамі Старшыні Вярхоўнага Савета БССР аднагалосна выбіраюцца дэпутаты Р. П. Унук (Маскоўская выбарчая акруга, горад Мінск), У. М. Калачык (Лебедзеўская выбарчая акруга, Мінская вобласць), Л. Я. Талецкая (Альшанская выбарчая акруга, Брэсцкая вобласць), М. Ф. Галалобаў (Віцебская — Ленінская выбарчая акруга, Віцебская вобласць).

Зацвярджаецца наступны парадак дня сесіі:

1. Выбранне Мандатнай камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

2. Аб праектах законаў «Аб раённым Савеце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР і «Аб гарадскім, раённым у горадзе Савеце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР».

3. Аб утварэнні пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

4. Аб мерах па павышэнні ўрадлівасці глебы і паляпшэнні выкарыстання зямель у калгасах і саўгасах Беларускай ССР.

5. Аб праекце папраўча-працоўнага Кодэкса Беларускай ССР.

6. Зацвярджэнне ўказаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

7. Выбранне Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

8. Утварэнне Урада Беларускай ССР — Савета Міністраў Беларускай ССР.

Вярхоўны Савет разглядае другое пытанне парадку дня сесіі — «Аб праектах законаў «Аб раённым Савеце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР» і «Аб гарадскім, раённым у горадзе Савеце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР». Слова для даклада атрымлівае намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутат І. Ф. Клімаў.

Старшынствуючы — дэпутат І. П. Шамякін паведамляе, што на імя Старшыні Вярхоўнага Савета Беларускай ССР паступіла наступная заява Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР дэпутата Ц. Я. Кісялёва: «У адпаведнасці з Канстытуцыяй Беларускай ССР і ў сувязі з тым, што на разгляд Вярхоўнага Савета Беларускай ССР пастаўлена пытанне аб стварэнні Урада Беларускай ССР, Савет Міністраў лічыць свае абавязкі вычарпанымі і складае свае паўнамоцтвы перад Вярхоўным Саветам.

Савет Міністраў Беларускай ССР просіць Вас давесці аб гэтым да ведама Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі».

Слова атрымлівае першы сакратар Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі дэпутат П. М. Машэраў. Па даручэнні Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі ён уносіць прапанову, падтрыманую партыйнай групай і Саветам старэйшын Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, адобрыць дзейнасць урада Беларускай ССР і зноў назначыць Старшынёй Савета Міністраў БССР дэпутата Ц. Я. Кісялёва, даручыўшы яму прадставіць на разгляд Вярхоўнага Савета Беларускай ССР прапанову аб саставе Урада—Савета Міністраў Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

На вячэрнім пасяджэнні быў заслуханы даклад старшыні Мандатнай камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР дэпутата Л. Г. Кляцкова. Вярхоўны Савета аднагалосна прымае пастанову аб прызнанні паўнамоцтваў дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, выбраных па 423 выбарчых акругах.

Затым з заключным словам па другім пытанні парадку дня выступіў намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР дэпутат І. Ф. Клімаў.

Вярхоўны Савет аднагалосна прымае закон «Аб раённым Савеце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР» і закон «Аб гарадскім, раённым у горадзе Савеце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР». Прымаецца таксама пастанова аб увядзенні ў дзеянне гэтых законаў.

Вярхоўны Савет пераходзіць да ўтварэння пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. Утвараюцца 15 пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па галінах дзяржаўнага, гаспадарчага і сацыяльна-культурнага будаўніцтва.

Вярхоўны Савет пераходзіць да абмеркавання наступнага пытання парадку дня — аб мерах па павышэнні ўрадлівасці глебы і паляпшэнні выкарыстання зямель у калгасах і саўгасах Беларускай ССР. З дакладам выступіў міністр сельскай гаспадаркі БССР дэпутат С. Г. Скарапанаў.

На гэтым вячэрняе пасяджэнне Вярхоўнага Савета БССР заканчваецца.

Сёння, 16 ліпеня, сесія працягвае работу.

У МАСКВУ З ПЕСНЯМІ

Слава Бароўскага народнага хору, якому нядаўна споўнілася 20 гадоў, перасягнула межы Іўеўскага раёна.

Калектыву аказан гонар выступаць у сталіцы нашай Радзімы. Яго канцэрты адбудуцца ў Маскве — на прадпрыемствах, на ВДНГ.

У рэпертуары хору рускія і беларускія народныя песні, песні савецкіх кампазітараў. Гэта—«Беларусь сінявокая», «Табе, Беларусь», «Бывайце здаровы» і многія іншыя.

Кіруе хорам настаўнік мясцовай школы Віктар Канстанцінавіч Шарэцкі.

Цяпер у сельскім клубе калгаса «Зара» гарачыя дні. Ідзе падрыхтоўка да адказных выступленняў.

Я. МАКОУСКІ,
заг. аддзела райгазеты.

г. п. Іўе.
Гродзенская вобласць.

ВЫНІКІ І ЗАДАЧЫ

З АДКРЫТАГА ПАРТЫЙНАГА СХОДУ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

13 ліпеня пісьменнікі сталіцы сабраліся на адкрыты партыйны сход, каб абмеркаваць вынікі работы пятага Усесаюзнага з'езда. З дакладам «Вынікі пятага з'езда СП СССР і задачы пісьменнікаў Беларусі» выступіў першы намеснік старшыні праўлення СП БССР Іван Шамякін.

І. Шамякін каратка ахарактарызаваў творчую атмасферу, у якой праходзіў пісьменніцкі з'езд: вялася вялікая і зацікаўленая размова аб праблемах і задачах савецкай шматнацыянальнай літаратуры.

Паводле меркаванняў прамоўцы, у справаздачы Г. Маркава і ў выступленнях дэлегатаў з'езда звяртаюць на сябе ўвагу тры важныя моманты.

У апошнія гады вельмі паспяхова развівалася літаратура братніх рэспублік. Аб гэтым пераканаўча гаварылі на з'ездзе В. Казачэнка, Ч. Айтматаў, Максім Танк, А. Алімжанаў, Р. Эсенаў і многія іншыя. Яны ўзнялі шэраг надзённых пытанняў літаратурнага жыцця краіны. Сярод іх—пытанне недастатковага адлюстравання праблем сучаснасці ў творах пісьменнікаў. Датычыць гэта не ў апошнюю чаргу і літаратараў нашай рэспублікі — рэспублікі, у якой надзвычай хутка расце прамысловасць, праходзіць працэс вялікіх пераўтварэнняў у сельскай гаспадарцы. На жаль, у кнігах пісьменнікаў Беларусі яшчэ не знайшла дастойнага адлюстравання тэма стваральнай працы рабочага класа і калгаснага сялянства.

Бясспрэчным фактам з'яўляецца і тое, што стан нашай літаратурнай крытыкі нездавальняючы. Невыпадкова на XXIV з'ездзе КПСС ішла гаворка аб ёй, перад ёю былі пастаўлены новыя задачы: «Ад крытыкі патрабуецца зараз большая ідэйная і прафесійная ўзброенасць, большая чуйнасць да жыцця і мастацтва». Заўвагі, зробленыя на пятым Усесаюзным з'ездзе ў адрас крытыкі, цалкам стасуюцца і да нашай пісьменніцкай арганізацыі. У прыватнасці, крытыкі недаравальна мала праяўляюць цікавасці да новых імён. Крытычныя артыкулы не заўсёды спалучаюць у сабе неабходную прынцыповасць, патрабавальнасць і тактоўнасць. І ў гэтай сувязі нельга не зрабіць папрок нашым перыядычным выданням. Партыйнай арганізацыі СП БССР трэба не выпускаць з-пад сваёй увагі ўсе шматлікія пытанні, праблемы развіцця нашай крытыкі, работу крытычных аддзелаў нашых друкаваных органаў.

Выступіўшы ў спрэчках, Л. Прокша падзяліўся ўражаннямі ад з'езда, расказаў пра выступленні на з'ездзе замежных літаратараў, падкрэсліў, што ўсесаюзны пісьменніцкі форум быў адзначаны разнастайным і жывым абменам паміж пісьменнікамі вопытам іх працы і жыцця.

Сакратар бюро партыйнай арганізацыі СП БССР А. Кулакоўскі ў сваёй прамове гаварыў аб тым, што паспяховае развіццё літаратуры ў многім звязана з актыўнасцю і прынцыповасцю крытыкі. На яго погляд, недаравальным з'яўляецца адсутнасць на старонках часопісаў літаратурных аглядаў за пэўны перыяд. А хіба правільна, калі некаторыя крытыкі знарок ухіляюцца ад рэцэнзавання малых форм прозы (апавяданне, кароткая аповесць) і чакаюць... пакуль з'явіцца ў друку нейкі «раман веку»?

Можа таму ў апошні час і знаходзіцца ў занядбанні жанр апавядання. А не так даўно на старонках часопісаў друкаваліся выдатныя апавяданні Я. Брыля, В. Быкава, Б. Сачанкі, І. Чыгрынава і іншых. Сёння ж апавяданні і старэйшых і маладзейшых празаікаў не вельмі радуюць чытача: яны дробнатэмныя, часам бесканфліктныя, вылучаюцца нуднай разважлівасцю.

М. Аляксееў у сваім выступленні гаварыў аб узмацненні ўвагі да ваенна-патрыятычнага выхавання нашай моладзі. Ён заклікаў пісьменнікаў, як мага больш творчых сіл аддаваць гэтай пачэснай справе.

Удзельнікі адкрытага партыйнага сходу абмяняліся думкамі і па некаторых іншых надзённых пытаннях літаратурнага жыцця.

ОПЕРА І БАЛЕТ БЕЛАРУСІ Ў МАСКВЕ

ГАВОРАЦЬ ГЛЕДАЧЫ СТАЛІЦЫ

Іван КАЗЛОЎСКІ,
народны артыст СССР

Бясконца шчаслівы, што ёсць кампазітары, як Яўген Глебаў, які з такім высокім майстэрствам надае народнай музыцы сучасныя музычныя формы і перадае праз іх глыбокія думкі і пачуцці.

Мне здаецца, што ніякі драматургічны тэкст не здольны перадаць сум, узнёсласць, радасць, філасофскі змест так пранікнёна і глыбока, як гэта робіць музыка, у даным выпадку музыка Глебава. Прыемна, што беларускі кампазітар выкарыстоўвае новую тэхніку аркестравага пісьма. І хоць спачатку многае ў музыцы здаецца няправільным з пункту гледжання агульнапрынятых музычных канонаў, але калі ўжываешся ў гэтыя рытмы, мелодыі — дык яскрава разумееш задачу кампазітара, кампазітара-мысліцеля.

Заслуга балетмайстра Атара Дадзішкіліяні ў тым, што ён здолеў мовай мастацкіх абагульненняў і вобразаў, пазбегнуўшы натуралізму, раскрыць душу народа. У балеце ярка выпісаны вобразы — у кожнага свой непаўторны абрыс. Пастаноўшчык паказаў сябе майстрам, здольным данесці да гледача глыбокую філасофскую думку твора. А гэта вельмі складана, бо ў арсенале балетмайстра, вядома, адсутнічае такі дзейсны элемент перадачы думкі, як слова. Дастойны сааўтар спектакля — аркестр пад кіраўніцтвам дырыжора Таццяны Каламійцавай. Лаканічны і праўдзівы мастак!

Пасля спектакля я паспяшаўся на сцэну, каб падзякаваць гэтым натхнёным чараўнікам, якія прынеслі мне такую вялікую асалоду. Але, як здараецца ў цудоўных казках, іх ужо не было... Я карыстаюся магчымасцю выказаць ім свае самыя цёплыя словы праз газету.

Ганна ГРАЗНОВА-ВАЛАСОВІЧ,
пенсіянерка з Горкага (стрыечная сястра Максіма Багдановіча)

Я прыехала спецыяльна, каб паслухаць оперу пра вельмі дарагога мне чалавека і любімага брата, паэта. Не стрымліваю слёз... Я не чакала, што праз многа год зноў сустрэнуся з Максімам. Не, артысты, якія выконваюць партыю Багдановіча (Аркадзь Саўчанка і Юрый Вострыкаў) знешне не падобныя да яго, але ўсё ж гэта мой Максім. Якое шчасце, што ў Беларусі яго не забываюць! А цяпер тысячы масквічоў маюць магчымасць пазнаёміцца са старонкамі кароткага, але надзвычай яркага творчага жыцця цудоўнага паэта і грамадзяніна. Неўзабаве Максіму споўнілася б 80 гадоў. Опера «Зорка Венера» — выдатны помнік песняру...

Ціхан ХРЭННІКАЎ,
першы сакратар праўлення Саюза кампазітараў СССР

Прыезд Беларускага тэатра оперы і балета ў Маскву — гэта свята. Свята і для тэатра, і для нас, масквічоў. Пасля апошніх гастроляў прайшло сем год. Тэрмін немалы ў жыцці творчага калектыву. Таму масквічы, уся музычная грамадскасць сталіцы, з вялікай цікавасцю чакалі і гастроляў мінчан, якія адкрыліся нацыянальным спектаклем «Зорка Венера». Мы рады бачыць новыя работы тэатра, з цікавасцю знаёмімся з пакаленнем артыстаў, якое вырасла за апошнія гады. Прыемна адзначыць дасягненні беларускага опернага і балетнага мастацтва. Такія гастролі прыносяць вялікую карысць, бо ўзаемна ўзбагачаюць, даюць магчымасць у сяброўскіх сустрэчах і гутарках пачуць водгукі аб сваёй рабоце, цікавыя думкі, парады. Для мяне ж самае дарагое, што на афішы — спектаклі маіх таленавітых беларускіх калег, што тэатр працуе з імі ў цесным кантакце.

Алена ХАЗАВА,
кантралёр Вялікага тэатра оперы і балета Саюза ССР

Я не магу сказаць, што опера «Зорка Венера» захапіла мяне вастрынёй канфлікту, насычанасцю музычнай драматургіі, наогул, мне здаецца, што гэтых якасцей не хапае большасці сучасных опер. Але для мяне, масквічкі, было вельмі прыемна пазнаёміцца з такой цікавай асобай, як паэт Максім Багдановіч. Я цяпер абавязкова буду шукаць зборнік яго вершаў. Мне і маім калегам вельмі спадабаліся артысты Аркадзь Саўчанка і выканаўца партыі Веранікі Святлана Данілюк: яны вельмі артыстычныя і музычныя. Мы ім горача апладзіравалі і нават крычалі «брава». Мне здаецца, што беларускія артысты не могуць пакрыўдзіцца — ім выпадае многа гарачых апладысментаў.

Учора ў балеце «Выбранніца» Я. Глебава танцавалі сапраўдныя зоркі — Ала Карзянкова і Клара Малышава — ярка, тэмпераментна, напоўнена. Гэта па вялікім рахунку — добра, паверце, я ўжо ў сваім жыцці нагледзелася... І харэаграфія ў балеце цікавая, своеасаблівая.

Сёння «Лебядзінае возера» глядзелі і таксама за вас парадаваліся: добры кардэбалет і вельмі прыемныя салісты Людміла Бржазоўская і Юрый Траян.

Раіса СТРУЧКОВА,
народная артыстка СССР

З задавальненнем слухала музыку оперы Юрыя Семянякі «Зорка Венера». Прыгожая, меладычная. Выдатна гучаць хоры, у іх—душа народа, нацыянальны характар. Я не спецыяліст у галіне опернага мастацтва і гавару ў даным выпадку як звычайны глядач, якога захапіў, сагрэў і ўзрадаваў спектакль.

Андрэй ЗОЛАТАЎ,
музычны каментатар Маскоўскага тэлебачання

Беларускі тэатр паставіў перад сабой складаную задачу — «прачытаць» геніяльную партытуру оперы Мусаргскага «Хаваншчына» з эстэтычных пазіцый сучаснасці. І хоць у нечым можна паспрачацца з пастаноўшчыкамі, у спектаклі ёсць яркія творчыя знаходкі, цікавыя акцёрскія работы. Вітаю тэатр за творчую дзёрзкасць і неўтаймаванасць.

Інтэрв'ю запісала спец. карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва».
І. ПІСЬМЕННАЯ.

ПОДЫХ ГЕРАІЧНАЙ ГІСТОРЫІ

ГЭТЫ МУЗЕЙ — самы малады ў рэспубліцы. Ён адкрыўся зусім нядаўна, у дзень святкавання 27-й гадавіны з дня вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

І з таго дня сюды ідуць і ідуць жыхары Любані і навакольных вёсак, школьнікі і моладзь.

Зойдзем следам за наведвальнікамі і мы...

Ужо з першых залаў, з агляду першых экспазіцый робіш выснову: шмат, з любоўю і стараннасцю папрацавалі яго стваральнікі-энтузіясты, мясцовыя краязнаўцы.

— Цяпер у нас звыш тысячы экспанатаў асноўнага і запаснога фонду, — расказвае дырэктар музея Леанід Фёдаравіч Сойка. — А пачыналі амаль чатыры гады назад, пачыналі з малога. Адштурхоўваліся, калі можна так сказаць, ад гісторыі Любаншчыны, напісанай С. Ісайкам і Ф. Масейшыным. Потым у пошукі матэрыялаў уключыліся многія людзі, некаторыя неслі самі, што мелі. А непасрэдная работа над экспазіцыямі пачалася з кастрычніка мінулага года. Добра папрацавалі і мінскія мастакі Анатоль Рыбчынскі і Віктар Дзідзенка...

Цікавая гісторыя ў музейных экспанатаў. Вось няхітрыя рэчы асабістага ўжытку. Яны належалі былым матросам легендарнага крэйсера «Аўрора» Д. Рашчэню з вёскі Касцюкі і І. Давыдаву з Ямінска. У экспазіцыі змешчаны і фотаздымкі ўдзельнікаў кастрычніцкіх падзей: і ўжо названых аўрораўцаў, і іншых — К. Жура, Я. Шохана, П. Шашкова, В. Засядыча, Г. Казлова, В. Рудзько, удзельнікаў грамадзянскай вайны Д. Амяльчэні, С. Белавуса, П. Грышчэні, А. Лагуна, Я. Кукраша, У. Безбародзькі. Шмат тут фотакопій дакументаў, зброі, нумароў газет «Правда», «Беднота», «Набат» за 1919 год. Іх захаваў з тых дзён да нашага часу і прынёс у музей жыхар Любані Раман Раменчык. Прыцягвае ў гэтым аддзеле ўвагу наведвальнікаў і барэльеф «Рэвалюцыя» скульптара В. Квасава.

І вось пераможна закончана вайна, разгромлены інтэрвенты і белагвардзейцы. Народ прыступіў да сацыялістычнага будаўніцтва. На Любаншчыне пачынаецца рух за асваенне Мар'інскіх балот. 1926 год — год рашучага камунарскага наступу на балоты. Іх, людзей вялікай ідэі і палымянага сэрца, узначальваў Э. Модзін. Здымкі таго часу даносяць да нас подых геранчных дзён, расказваюць аб буднях камунараў, аб іх жыцці, працы, адпачынку, вучобе: «Камунары ідуць абедаць», «Землякопы (грабары-чарнабыльцы) перад выхадам на працу», «Каля першага трактара», «Першы хлеб», «Сход камунараў», «Камунары адпачываюць» і іншыя. Тут жа і партрэтныя здымкі першых камунараў — З. Каленчанкі, П. Міхалені, І. Яскевіча, Ц. Дубовіка, Ц. Піменава і іншых. Разглядваеш гэтыя здымкі, твары з рысамі цвёрдага характару, і міжволі ўспамінаеш купалаўскія радкі з паэмы «Над ракой Арэсай»:

Шум і гоман навакол,
Як на тым ігрышчы.
А лапаты рэжуць дол,
А сякера свішча.
Рыюць людзі топкі торф
У вадзе па пахі,
А ў жылах цячэ кроў—
Багна ім не ў страхі.

Хатнія рэчы камунараў, падручнікі для школы за 1930 год, фотакопія вокладкі першага выдання паэмы Я. Купалы... І тут жа афорт паэта, выкананы пяром яго пляменніка Янкі Раманоўскага... Гадзіннік з надпісам: «У дзень 4-годдзя камуны імя БВА. Лепшаму камунару-ўдарніку трактарысту Шалаеву Р. Н. 7.II.1933»...

Побач з камунай узнікла тады і другая гаспадарка — саўгас імя 10-годдзя БССР. Яго арганізатарам быў удзельнік Кастрычніцкай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, член КПСС з 1917 года Цімафей Ягоравіч Смірноў. Каля сямі гадоў узначальваў ён гэту гаспадарку, а потым калгас імя БВА. І ў тым, што абедзве гэтыя гаспадаркі адзначаны высокімі ўрадавымі ўзнагародамі — ордэнамі Леніна — вялікая заслуга гэтага выдатнага арганізатара, таленавітага кіраўніка. Памяць аб ім любанцы берагуць свята. У музеі беражліва захоўваецца яго «Залатая Зорка» Героя Сацыялістычнай Працы, шматлікія ордэны і медалі, асабістыя рэчы. Гэтую частку экспазіцыі можна было б назваць мемарыяльнай.

Любаншчына — цэнтр партызанскага краю. У гады Айчыннай вайны на тэрыторыі раёна дзейнічалі 33 партызанскія атрады. Тут, на востраве Зыслаў, размяшчаліся падпольныя Мінскі абком партыі, Любанскі райком партыі і райком камсамола, райвыканком. Тут базіраваўся штаб партызанскага злучэння Мінскай вобласці, якім камандаваў Васіль Іванавіч Казлоў, выдаваліся газеты «Звязда», «Чырвоная змена», раённая газета «Кліч Радзімы». У экспазіцыі «Вялікая Айчынная вайна» прадстаўлена шмат фотаздымкаў кіраўнікоў партызанскага руху і падполля, зброя, з якою ішлі на ворага народныя мсціўцы, рэчы партызан і іх узнагароды. Але цэнтральным экспанатам у гэтым аддзеле з'яўляецца бюст У. І. Леніна. Яго ўсю вайну з рызыкай для жыцця захоўваў жыхар г. п. Урэчча І. Багавейчык. Заключае экспазіцыю фотамантаж воінаў вайсковых часцей, якія ўдзельнічалі ў вызваленні Любаншчыны.

Не менш славуты шлях прайшла Любаншчына і ў пасляваенны перыяд. Любанцам ёсць чым ганарыцца, ёсць што паказаць і расказаць. Усёй рэспубліцы вядомы назвы гаспадарак, якія дамагліся выдатных вынікаў у развіцці ўсіх галін вытворчасці, у механізацыі працаёмкіх працэсаў, у стварэнні новага быту і культуры вёсак. Шаснаццаць Герояў Сацыялістычнай Працы нарадзіла і выхавала любанская зямля! Іх фотапартрэты прадстаўлены ў экспазіцыі — Ф. Статкевіч, А. Шаплыка, П. Галай, К. Шаплыка, І. Белічонак...

Музей рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы Любаншчыны пачынае сваю працу. І наканаваны яму шлях вялікі і пачэсны, бо і задачы, якія стаяць перад ім, ганаровыя і адказныя.

А. ЧАЎЛЫТКА.

Заўвагі на палях

КАМПЕТЭНТНАСЦЬ — ВЕТЛІВАСЦЬ КРЫТЫКА

У часе абмеркавання адной дакументальнай кнігі пра вайну гучалі галасы захопленых крытыкаў. Яны прыводзілі мноства доказаў на карысць літаратара, які захаваў свае дзённікі і цяпер, апрацаваўшы іх, выдаў. Апанент прыхільнікаў кнігі спыніў ўвагу калег па пяры на тым, што разгарнуў тыя дзённікі на запісе ад 29 лютага 1945 года... Стоп! Не было 29-га ў тым лютым, бо год 45-ы не высакосны... Давер да тых дакументальных сшыткаў адразу ж падарваўся. І да тых, хто курыць фіміям такому летапісцу, таксама...

У часе абмеркавання гастроляў аднаго тэатра ў Мінску выступаў крытык і, як некалі заўважаў А. Луначарскі, надта пнуўся «сваю адукаванасць паказаць»—у яго вуснах былі і «канцэпцыя сцэнічнага вобраза», і «звышзадача спектакля», і «глыбінная плынь падтэксту». Але зрэшты ён стаў называць акцёраў па імёнах і... «Пра каго ён так узнёсла гаворыць?»—прайшло па зале. Аказваецца, крытык хваліў актрысу, якая наогул у Мінск не прыехала і ў тым спектаклі, аб якім гаварыў прамоўца, натуральна, не ўдзельнічала... Стоп! Аўдыторыя ўжо са зразумелай падазронасцю аднеслася і да тэарэтычных разважанняў крытыка.

Так, фактычныя памылкі падводзяць кожнага з нас. Яны выклікаюць недавер і да агульных эстэтычных ацэнак. Праўда, у іх цяжэй злавіць той жа, скажам, «невысакосны год». Тут ты сам, калі ўзяўся быць суддзёй мастацкага твора, сачы за дакладнасцю думкі, будзь кампетэнтным у кожным выказванні. Гэтае патрабаванне асабліва актуальнае цяпер, калі партыя зноў і зноў нагадала дзеячам літаратуры і мастацтва пра вялікую адказнасць крытычнай думкі. Чалавек, які атрымлівае трыбуну для сваіх разважанняў і ацэнак, павінен адчуваць гэтую вялікую адказнасць. Яму трэба быць ўзброеным тэарэтычна, мець добры мастацкі густ, дакладнае вока і тонкі слых, валодаць словам. Інакш можа здарыцца і непрыемнае: яго выступленне не паслужыць справе, саб'е практыкаў літаратуры і мастацтва з правільнага шляху, пераблытае арыенціры творчасці.

Такое, на жаль, бывае.

Напрыклад, Рэспубліканскі тэатр юнага гледача імя 50-годдзя камсамола Беларусі паказаў прэм'еру «Несцеркі». Тэатразнаўца Сяргей Пятровіч спяшаецца выказаць сваю ацэнку. І таму, што спяшаецца, трапляе ў нязёмкае становішча. Яго высновы пазбаўлены таго, што называюць кампетэнтнасцю. Мяркуйце самі, ён сцвярджае, што камедыя напісана В. Вольскім цудоўна, лёгка чытаецца ў літаратурным варыянце, але для тэатра гэтая п'еса, як кажуць, «каварная». Чаму? Бо цяжка паддаецца рэжысёру і выканаўцам пры сцэнічным увасабленні... Як быццам нічога тут псеўданавуковага і няма. А па сутнасці? Гэты тэзіс стасуецца да любога драматычнага твора—і да «Гамлета», і да «Хто смяецца апошнім», і да «Трыбунала». Далей, сказаўшы, што глядзельная зала смяецца, бо атрымлівае зарад бадзёрасці і весялосці, крытык прымае позу аракула і абвяшчае: «Несцерка»—радавы спектакль, якому не суджана (!) доўгае жыццё...» Стоп! Адкуль такая ўпэўненасць? Наогул рызыкоўна выступаць з прароцтвам пасля прэм'еры: прысуд спектаклю выносіць публіка. Дык жа яна, паводле таго ж крытыка, атрымлівае зарад бадзёрасці і весялосці, бурна рэагуе на дзеянне і паводзіны герояў спектакля.

Здзіўляе і такі крытычны пасаж. У «Несцерку» нібы нестае нацыянальнай афарбоўкі, не адзначаны спектакль глыбокім пранікненнем у сутнасць народных характараў. І чорным па белым напісана: «А без нацыянальнага каларыту цікавая казка адразу ж памірае». Ну, так ужо і адразу! Тэатр паказаў яшчэ толькі якіх пяць прадстаўленняў і, мабыць, варта пачакаць з канчатковым прысудам. Але галоўнае ў тым, што крытык нічым не даводзіць свае меркаванні. Бо сам гаворыць пра выдатныя дэкарацыі мастака Ю. Тура «ў стылі беларускай народнай казкі». Дададзім, што і касцюмы, і бутафорыя, і музыка таксама маюць у спектаклі акрэслены нацыянальны характар. Акцёры на гэты раз іграюць на добра расквечанай інтанацыйна беларускай мове. Дарэчы, сам крытык адзначае, што адна з актрыс іграе «каларытна і размашыста», іншыя—«адчуваюць вялікую сцэнічную свабоду, творчую асалоду і нават імправізуюць па ходзе дзеяння», а яшчэ адзін—дае «вельмі пацешны тып вучонага-недарэкі ...не шкадуе саркастычных фарбаў». Адкінем памылку адносна таго, што выканаўцы адвольна «імправізуюць», бо сам В. Вольскі як аўтар прапанаваў тэатру юнага гледача новую рэдакцыю п'есы і напісаў арыгінальныя рэпрызы. Спытаем лепш С. Пятровіча, чаму ж тады, пасля такіх яго высокіх ацэнак акцёрскай ігры на беларускай сцэне ў беларускай камедыі, створанай па фальклорных матывах, ён не бачыць «нацыянальнай афарбоўкі» спектакля, што наогул мае на ўвазе, робячы такі «каварны», калі прытрымлівацца яго тэрміналогіі, закід?

Мабыць, адказ даць цяжка. Паспяшаўся. Зрабіў мала абгрунтаваныя высновы, даў фантастычны прагноз і заблытаўся ў сваіх уласных ацэнках.

Перад тым, як выходзіць на трыбуну або несці артыкул у рэдакцыю, варта вельмі патрабавальна абдумаць тое, што ты збіраешся сказаць. Аўтарытэтным слова крытыка бывае толькі тады, калі яно добра ўзважана, праверана, каб у ім не было паспешлівай павярхоўнасці, каб яно было кампетэнтным!

В. ШЫПІЦА.

Ду ю спік інгліш?

Г. КОКАНАВА

З НАТАТАК НАСТАЎНІЦЫ

ШТО СЁННЯ за дзень такі? Сёння ў мяне юбілей. Так, пятнаццаць гадоў як скончыла інстытут. Дальбог, сумна неяк стала на сэрцы. Пятнаццаць гадоў! А нібы ўчора гэта было. Усё помніцца. І наш «дамскі» клас, і «англічанка» Рыма Шамілеўна — мы ж яе вельмі любілі — мо таму ледзь не паўкласа пайшло ў інстытут замежных моў.

Кажуць, калі чалавек пачынае ўспамінаць мінулае, значыць старэе. Не ведаю, толькі сёння ўсё, усё чыста ўспомнілася. Размеркаванне ў інстытуце і рашэнне камісіі, ад якога палахліва сціснулася сэрца — Кіргізія! Шмат нашых дзяўчат тады рознымі спосабамі засталося ў горадзе пад цёплымі крыльцамі мамачак. А мы з сяброўкай Вольгай не спалохаліся. Мы ж былі вялікія рамантыкі.

Там, у Кіргізіі, ёй пашанцавала больш. Яна трапіла ў рускую школу. А мне выпала кіргізская сямігодка. Мы радаваліся, што будзем недалёка адна ад адной і зможам бачыцца на канікулах.

Божа літасцівы, як страшна было пачынаць. Кіргізскія дзеці з бронзавымі скуластымі тварамі і вочкамі-шчылінкамі (яны спачатку здаваліся мне ўсе на адзін твар). А мая першая школа—нізенькая хатка з саману, з вузкімі акенцамі, маленькімі пакойчыкамі-класамі, у кожным 5—6 парт. І калі я тупала басанож з туфлямі ў руках па вузкай сцяжынцы паміж высокіх радоў кукурузы і дзеці, убачыўшы мяне, нешта крычалі адзін аднаму па-кіргізску, я пыталася ў сябе: куды я трапіла? Прайшло столькі гадоў, а і зараз бываюць хвіліны, калі я ў сябе пытаюся, навошта вучу дзяцей англійскай? Карысць ад гэтага для іх мінімальная. Але пра гэта неяк іншым разам.

Успамінаю свае першыя пісьмы дамоў. Колькі было ў іх роспачы. Хацелася ўсё кінуць і бегчы куды вочы глядзяць.

Я хутка прывыкаю да дзяцей, але гэтыя доўга заставаліся мне чужыя. І востры, нязвычны пах саману ў класе, і нейкія палахлівыя, няўцямныя твары дзяцей—усё здавалася мне бясконца чужым. Мабыць, дзеці адчувалі мой настрой, і я была для іх таксама чужая.

Праўда, аднойчы настаў пералом. На ўроку ў пятым паказваю гук, вымаўляю яго, тлумачу артыкуляцыю. І раптам з першай парты:

— А ў маёй мамы брошка такая ж,—і кіргізскі тварык расплываецца ва ўсмешцы. Усмешка такая даверлівая, што ў мяне адразу пацяплела ў грудзях. Я таксама ўсміхаюся і ласкава кажу:

— Вось мы зараз паглядзім, як слова «брошка» гучыць па-англійску.

У вачанятках дзяцей ужо не насцярожанасць, а поўны давер. Сапучы, яны акуратна запісваюць у свае сшыткі гэтае слова.

А пасля я ўбачыла, як гэтыя дзеці працуюць у полі, якія спрытныя і моцныя іх маленькія рукі. Я пачала часцей прыходзіць да іх, займалася з тымі, каму цяжэй давалася мова. І паступова прывыкла да іх. Я і зараз помню іх імёны: Кім, Гульбадан, Майтасар...

Цікава, ці помняць яны мяне? Хацелася б, каб помнілі. Ну, а тыя некалькі дзесяткаў англійскіх слоў, якім я іх навучыла з такімі вялікімі цяжкасцямі? Наўрад. Тым больш, што ў дзесяцігодцы, якая была ў суседнім кішлаку, вывучалі нямецкую. Э, ды што казаць...

НАВАЛІЛАСЯ столькі работы, што няма калі дыхнуць. Вось і ўчора прыйшла са школы вечарам. Прыйшла, калі дзеці ўжо спалі. Раніцай таксама іх не бачыла, бо пайшла на першы ўрок. Добра, што зараз са мной мама, якая шкадуе мяне і пакорліва нясе ўвесь цяжар хатніх клопатаў, толькі бурчыць трохі, калі позна прыйду. А гэта здараецца часта. Амаль кожны дзень акрамя ўрокаў сход або нарада, пасяджэнне або секцыя ці там семінар які. А калі ты яшчэ класны кіраўнік, то твайму працоўнаму дню канца няма.

Ды і настрою няма. Нешта ўдарылась я ў песімізм. Не, гэта не расчараванне ў прафесіі. Не дай бог расчаравацца пасля пятнаццаці гадоў працы. Проста ўсё часцей задумваюся над тым, што нешта не ўсё атрымліваецца ў нас, выкладчыкаў замежнай мовы.

Нядаўна была ў мяне размова з адным выкладчыкам інстытута замежных моў.

— Што, Галіна Міхайлаўна, — кажа,—усё кансультуецеся? А навошта? Усё роўна вашых вучняў прыходзіцца перавучваць, калі трапляюць да нас.

Я пакрыўдзілася:

— Асабіста маіх?—пытаюся.

— Ды не,—смяецца,—наогул. Была б мая воля, я б ліквідаваў вывучэнне замежнай мовы ў школе. У нас усё роўна пачынаюць з азоў.

Я кінулася ў спрэчку.

— Не ўсе ж да вас ідуць,—кажу.— А калі ў іншы інстытут ці проста на завод, у калгас, дык як жа без замежнай мовы?

— А вы многа ведаеце,—пытаецца,—рабочых з сярэдняй адукацыяй ці нават інжынераў або медыкаў, якія валодаюць замежнай мовай?

Вось тут я і заціхла. Успомніла, як днямі зайшоў да мяне сусед—інжынер аднаго з мінскіх заводаў і слёзна напрасіў перакласці яму артыкул з нейкага англійскага тэхнічнага часопіса. Маўляў, дазарэзу патрэбен для работы, а перакладчыца на заводзе захварэла.

— А якую вы мову вывучалі ў інстытуце?

Сумеўся мой сусед:

— Англійскую,— кажа.— Ведаеце, я ў школе па англійскай на пяцёрку ішоў. У інстытуце безліч тысяч знакаў здаваў, а зараз і двух радкоў не перакладу. Грунту, мабыць, патрэбнага няма.

Грунту. І што няма яго, відаць, мы, настаўнікі, вінаватыя.

А мо той інстытуцкі выкладчык меў рацыю? Мо наогул веданне замежнай мовы залішняя раскоша, дарэмная трата сіл, энергіі, мазгавых клетак? Кажуць жа, што дваццаты век—век вузкай спецыялізацыі, што пры такім патоку інфармацыі немагчыма быць энцыклапедычна адукаваным чалавекам. Вунь ужо электронныя машыны перакладаюць з любой мовы...

Дарэчы, пра электронныя машыны мне адзін з маіх вучняў падказаў.

Я палаяла яго, чаму заданне не зрабіў, а ён мне ў адказ: «Даўно хацеў вам сказаць, Галіна Міхаўлаўна, навошта мне гэтая англійская, калі я ў інстытут замежных моў не збіраюся паступаць?» «Ну, а для сябе,—кажу,—для сябе хіба гэта не патрэбна? Ты ж адукаваным чалавекам збіраешся стаць, а што гэта за адукаваны чалавек, які не ведае ніводнай замежнай мовы?» «А зараз электронныя машыны добра перакладаюць. Націснуў кнопку і на табе любы пераклад». «Дык мо за цябе электронная машына і чытаць будзе, і думаць?» «Мо і такую вынайдуць...»

Увесь клас сцішыўся, слухае наш дыялог—хто каго? Сказаць па праўдзе, дык я не была падрыхтавана да такой размовы. Успомніла недзе вычытанае, што калі б каму прыйшла фантазія зрабіць электронную машыну, раўнацэнную аднаму звычайнаму чалавечаму мозгу, з яго мільярдамі клетак, дык памеры гэтай машыны былі б роўныя памерам сярэдняга горада.

Да таго ж, кожнаму чалавеку ўласцівыя такія маральныя катэгорыі, як сумленне, гонар, сорам, якія ніякай машынай не заменіш.

Мой «апанент» на ўсе гэтыя довады толькі паціскаў плячыма. Клас прамаўчаў і толькі па вачах бачыла, што большасць на маім баку.

Праз некалькі дзён па тэлевізары паказвалі ўрывак з тэлефільма «2Х2=Х». Вельмі пашкадавала, што не паглядзела яго перад той «дыскусіяй» у класе. Гэта пра адну з харкаўскіх школ, дзе з першага класа дзяцей вучаць па вельмі ўскладнёнай праграме. Адзін з першакласнікаў—маленькі худзенькі хлопчык, выказвае на рэдкасць мудрую думку. Матэматыка—не самая галоўная навука, гаворыць ён. Праўда, калі б не было матэматыкі, не плавалі б караблі, нават парты былі б розныя, не кажучы ўжо аб ракетах. Без матэматыкі цяжка абысціся. Але самая галоўная навука—гэта мова. Калі людзі не будуць разумець адзін аднаго, дык што гэта будуць за людзі?..

Учора разгаварылася з маці аднаго вучня. Сярэдненькі хлопец. Вышэй тройкі па маім прадмеце не падымаецца.

— Дома,—кажу,—ваш Сярожа слаба рыхтуе ўрокі.

— Ну, а калі і будзе добра рыхтаваць, хіба ён будзе мову ведаць? Вось некалі... У мяне бабулька была, пры цары яшчэ гімназію скончыла, дык па-французску, як па-руску, гаварыла. А зараз?.. Хіба толькі тыя, што ў спецыяльнай школе вучацца...

Я ўсміхнулася, мая дачка вучыцца ў шостым класе так званай англійскай школы. Чытае яшчэ так-сяк. А каб сказаць што-небудзь па-англійску—не атрымліваецца. А між тым, прыносіць пяцёркі і чацвёркі.

Мне могуць сказаць, маўляў, каго ты, настаўніца-англічанка, вінаваціш? Вучы, каб выхаванцы твае ведалі мову.

Вучым. З усяе сілы. Ды вынікі, на жаль, не радуюць. І ёсць на тое прычыны.

Успамінаю адзін з апошніх педсаветаў, пасля якога я доўга не магла супакоіцца. Чаму самыя патрэбныя словы, самыя пераканаўчыя доказы прыходзяць да нас пасля?

Але ўсё па парадку. Быў педсавет. Праўда, трохі незвычайны — прысутнічалі на ім прадстаўнікі з Міністэрства асветы і гарана. Абмяркоўвалася пытанне аб паспяховасці вучняў спартыўных класаў. Ох, гэтыя спартыўныя класы. З усіх школ горада сабралі дзяцей, якія займаюцца плаваннем у спартыўных секцыях, і арганізавалі з іх некалькі класаў у нашай школе. Пакуль што наша школа ў гэтым сэнсе адзіная ў рэспубліцы. Так сказаць, эксперымент.

Вучні спартыўных класаў на асобым рэжыме. Яны вызвалены ад урокаў спеваў, малявання, дамаводства. Яны ў гэты час плаваюць. Натуральна і іншыя дысцыпліны ў іх кульгаюць на абедзве нагі. Многія з будучых спартсменаў (і ці будуць яны яшчэ спартсменамі?) адстаюць па матэматыцы, літаратуры, мовах...

Пра гэта і сказала на педсавеце. Ого, як не спадабалася. Госці выказаліся ў тым сэнсе, што замежная мова—не самая галоўная, што патрэбна чалавеку.

Зразумела, што ў палемічным запале можна сказаць і лішняе. Але ж, дальбог, гэта нейкая тэндэнцыя. Доказы? За апошнія некалькі гадоў сет-

В. АРЦЕМ'ЕЎ,
выкладчык Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума імя А. С. Пушкіна

СПРАВА НЕ ТОЛЬКІ Ў БІБЛІЯТЭКАРЫ

Мне, выкладчыку бібліятэчнага тэхнікума, былому бібліятэкару, які нямала год працаваў інспектарам абласнога ўпраўлення культуры і метадыстам абласной бібліятэкі, блізкія клопаты культасветработнікаў. Многія сярод нас пераканаты, што матэрыяльна-тэхнічная база плюс кадры гарантуюць плён у працы любога дома культуры, любой бібліятэкі. Ці так гэта? Давайце паразважаем.

У Дырэктывах XXIV з'езда КПСС па дзевятым пяцігадовым плане сказана: «Палепшыць забеспячэнне кваліфікаванымі кадрамі культурна-асветных устаноў і ўстаноў мастацтва, павысіць іх ролю ў грамадска-палітычным жыцці і арганізацыі вольнага часу насельніцтва». Думаецца, што ў гэтых словах—аснова нашага заўтрашняга поспеху. У бібліятэках рэспублікі працуе шмат выпускнікоў Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага і Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума. Але спецыялістаў яшчэ не хапае. Да таго ж, маладыя спецыялісты не заўсёды затрымліваюцца там, куды накіраваны працаваць. Тут многае залежыць ад раённых аддзелаў культуры: адны з іх самі клапоцяцца, каб заняць добрых спецыялістаў, другія чагосьці чакаюць.

Возьмем Бярозаўскі раённы аддзел культуры Брэсцкай вобласці. Ён накіраваў вучыцца на завочнае аддзяленне Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума ў 1969 годзе шэсць і ў 1970 годзе—трох бібліятэкараў. А ў Брэсцкай вобласці гэтай справе надаюць вялікую ўвагу. 17 культасветработнікаў завочна вучацца з Драгічынскага раёна. Ды і ў Гомельскай—не горш. А што робіцца ў Магілёўскай вобласці? З Быхаўскага, Горацкага, Клічаўскага, Касцюковіцкага раёнаў у тэхнікум прынята ўсяго па адным чалавеку. З Глускага, Круглянскага, Чавускага, Хоцімскага, Магілёўскага, Слаўгарадскага раёнаў—ніводнага. І гэта ў той час, калі яшчэ многія сельскія бібліятэкары названых раёнаў не маюць спецыяльнай адукацыі.

Цікава было б зрабіць такія падлікі і на дзённым аддзяленні тэхнікума. Менавіта з тых раёнаў, дзе бібліятэкі дрэнна забяспечаны спецыялістамі, будзе менш і навучэнцаў. Гэта ідзе ад агульнай няўвагі на месцах да бібліятэчнай справы. Пры накіраванні на работу маладых спецыялістаў варта аддаваць перавагу раёнам, з якіх яны прыехалі на вучобу. Карысна было б і на вытворчую практыку накіроўваць навучэнцаў у тыя раёны, куды яны потым паедуць працаваць.

У рэспубліцы тысячы школьных бібліятэк. З кожным годам шырыцца сетка дзіцячых бібліятэк. Падрыхтоўка спецыялістаў для іх у Магілёўскім тэхнікуме вядзецца па той жа праграме, што і для масавых сельскіх устаноў. А было б разумна, каб адкрыць у тэхнікуме асобнае аддзяленне бібліятэкараў школьных і дзіцячых бібліятэк. Лепшай стане якасць падрыхтоўкі спецыялістаў. Разам з тым, безумоўна, і органы народнай асветы праявяць большую зацікаўленасць да падрыхтоўкі прапагандыстаў дзіцячай кнігі.

Дырэктывамі XXIV з'езда КПСС прадугледжана ўсямерна ўмацоўваць сувязі вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў з вытворчасцю. Для выканання такой задачы патрэбна больш пільная ўвага органаў культуры да бібліятэк—баз вучэбнай практыкі навучэнцаў. Да апошняга часу такія базы падбіраліся з ліку лепшых бібліятэк. Гэта разумна. Але ж карысці будзе болей, калі базы стануць пастаяннымі. Можна было б паступова ўмацоўваць іх матэрыяльна — абсталяваннем, інвентаром, тэхнічнымі сродкамі прапаганды літаратуры. Такія бібліятэкі павінны стаць узорнымі ва ўсіх адносінах, бібліятэкамі-школамі. Зрабіць іх такімі найперш трэба ў Мінску і Магілёве, дзе інтэнсіўна праводзіцца вучэбная практыка студэнтаў.

На жаль, нават адкрыццё Інстытута культуры ў Мінску і павелічэнне колькасці выпускнікоў бібліятэчнага тэхнікума ў Магілёве ў бліжэйшыя гады не вырашаць поўнасцю кадравай праблемы. Таму асабліва вялікае значэнне будзе мець павышэнне кваліфікацыі бібліятэкараў. У гэтай справе ёсць багаты вопыт: праводзяцца тэарэтычныя і навукова-практычныя канферэнцыі, месячныя курсы павышэння кваліфікацыі загадчыкаў сельскіх бібліятэк, трохдзённыя семінары ў раёнах і гарадах, практыкумы пачынаючых бібліятэкараў, працуюць школы перадавога бібліятэчнага вопыту і г. д. Але вопыт тэарэтычна яшчэ не абагульнены па-сапраўднаму, не распрацавана дакладная сістэма вучобы. На трохдзённых семінарах бібліятэкараў адсутнічае дыферэнцыяцыя: адны і тыя ж лекцыі, кансультацыі даюцца як вопытным бібліятэкарам, так і ўчарашнім дзесяцікласнікам. Такая ж аўдыторыя слухачоў месячных курсаў павышэння кваліфікацыі. Думаецца, што Упраўленне культасветустаноў Міністэрства культуры рэспублікі сумесна з Дзяржаўнай бібліятэкай БССР імя У. І. Леніна патрэбным чынам удасканаляць сістэму павышэння кваліфікацыі работнікаў бібліятэк.

Настаў час больш рацыянальна выкарыстоўваць працу бібліятэкараў. Не аднойчы ўжо ўзнімалася ў друку пытанне аб увядзенні ў штат раённых

ка гадзін па англійскай мове скарацілася ў старэйшых класах на адзін урок у тыдзень, а з гэтага года скарачаецца нават у шостых класах, дзе закладваецца аснова ведаў. У Расійскай Федэрацыі, іншых рэспубліках замежнай мове ў шостых класах адводзіцца чатыры гадзіны ў тыдзень, у нас зараз—дзве.

СЕННЯ прыйшла дамоў зусім у кепскім настроі. На ўроку ў шостым класе выклікала Косцю Т., і той раптам заплакаў. Я збянтэжылася, пытаюся: «Што здарылася?» Праз слёзы ляпеча: «Вучу, вучу, нічога не магу запомніць».

Я яго разумею. Англійская ў нас у панядзелак і пятніцу. І вось прыходзіць мой Косця на ўрок у пятніцу і амаль нічога не памятае з таго, што праходзілі ў панядзелак. Асаблівых здольнасцяў да замежнай мовы ў яго няма, і ён паспеў ужо забыць новыя словы, што вывучыў у панядзелак. А нагрузка вялікая. Цяпер праграму, разлічаную на 4—5 заняткаў, вымушаны праходзіць за 2 ўрокі. А падручнік ранейшы, які мы, па сутнасці, саматугам перакрэмсваем, каб прывесці ў адпаведнасць з праграмай.

Божа, а тыя падручнікі! Не ведаю, хто іх складаў. Некаторыя тэксты, далібог, разлічаны на дэфектыўных дзяцей. Нейкае сюсюканне. Вось тэкст, які называецца «Твары»: «Мы намалюем кола, потым паставім дзве кропкі—гэта будуць вочкі, а зараз яшчэ адну рыску—носік...» Прачытала першы раз, самой сорамна стала. Прынесла ў клас звычайны партрэт, растлумачыла, як называюцца па-англійску часткі твару. Дзеці вельмі жыва рэагавалі.

Могуць спытаць, а дзе ж метадычныя дапаможнікі?

Прыслалі сёлета метадычны дапаможнік і нам. Не ведаю, на кім выпрабоўвалі гэтую методыку, відаць, толькі на самых моцных вучнях. Сярэдні вучань не пацягне. Скажам, на тэхніку вымаўлення адводзіцца ўсяго 2—3 мінуты. Што за дзве мінуты можна засвоіць?.. Да таго ж у нашых школьных слоўніках англійскія словы даюцца без транскрыпцыі. Я на ўроку тлумачу, як вымаўляецца тое ці іншае слова, а дома вучань рыхтуе па падручніку тэкст і чытае, скажам, слова pioneer літаральна.

І яшчэ адзін сапраўдны нонсенс. Прычым легалізаваны. У шостым класе малюнкі павінны апісвацца ў «цяперашнім падоўжаным» часе, але гэты граматычны час вывучаецца толькі ў сёмым класе. І мы вымушаны ўжываць не той граматычны час, які падыходзіць па сэнсе. Аналогіі ў беларускай мове няма, але прыблізна гэта выглядала б так, калі б мы ахарактарызавалі малюнак, на якім дзеці ідуць па лесе, так: «Тут мы бачым, як дзеці будуць ісці па лесе». Вось вам і методыка.

У тым метадычным указанні шмат гаворыцца пра тэхніку. Што і казаць, магнітафоны, дыктафоны, пласцінкі з запісам адпаведных тэкстаў і музыкі, дыяфільмы—усё гэта дало б магчымасць ўзняць якасць выкладання.

Я шмат чытала пра работу лінгафонных кабінетаў у некаторых маскоўскіх і ленінградскіх школах. Там дабіваюцца фантастычных вынікаў. Дзіва што,—настаўнік можа трымаць пад кантролем аднačасова ўвесь клас, а не двух-трох вучняў, якіх ён паспее выклікаць за ўрок, як гэта робіцца ў нас. Адным словам, якасна новае навучанне. Дарэчы, аб шырокім укараненні лінгафонных кабінетаў гаварылася і ў пастановах Савета Міністраў СССР пра паляпшэнне выкладання замежных моў у школах.

Год таму назад наш райана выдаў загад стварыць лінгафонныя кабінеты ў школах раёна. Чыстая манілаўшчына. З чаго такі кабінет рабіць, калі на ўсю школу адзін няспраўны магнітафон? Ды і паспрабуй магнітафонную плёнку купіць у магазіне. Так усё і засталося па-ранейшаму... Што тэхніка, калі «Кнігу для настаўніка»— абсалютна неабходны для работы дапаможнік—не знойдзеш у магазінах, пазычаем адзін у аднаго!..

Вось і экзамены прыйшлі . У першы ж дзень у нас непрыемнасць. Інспектар гарана, якая прысутнічала на экзамене ў Лідзіі Рыгораўны ў 10-м класе, пры разборы зрабіла ёй такі разнос, што бедная жанчына ледзь не плакала. І гаворыць з вучнямі не па-англійску, і вымаўленне не тое, і правілы тлумачыць блытана.

Шкада Ліду, якая гадоў дзесяць выкладае англійскую. Але, прызнацца, і папрокі мелі грунт. Большасць з нас на ўроку гаворыць па-руску. Якая ў нас размоўная практыка? Ніякай. І настаўнік, які прарабіў 10—15 гадоў, забывае мову. Аднойчы начальства нас папракнула, што мы, «англічанкі», у школе паміж сабой гаворым не па-англійску. Паглядзелі мы адна на адну і прамаўчалі. Кожнаму было ясна—саромеемся гаварыць—слоўны запас малы, можна памылак нарабіць.

Некалькі гадоў назад пры Мінскім інстытуце замежных моў быў арганізаваны практыкум вуснай гаворкі для настаўнікаў сталічных школ. Праіснаваў гэты практыкум толькі год. Цяпер яго ліквідавалі. А патрэбны такі практыкум настаўнікам, як паветра.

Раз у пяць гадоў кожнага з нас насылаюць на курсы павышэння кваліфікацыі. Палавіна часу там адводзіцца лекцыям на розныя грамадскія тэмы. Практычнай дапамогі амаль ніякай. З чым прыйшоў на курсы, з тым і пайшоў.

Пішу гэтыя радкі, і лаўлю сябе па думцы—вось я скарджуся па нешта, я—настаўніца сталічнай школы. А што тады гаварыць нашым калегам, якія працуюць на перыферыі?

УЧОРА быў выпускны баль. Толькі тут убачыла, якія яны дарослыя ўжо, мае дарагія хлопчыкі і дзяўчынкі? Хлопцы і дзяўчаты... Музыка. Кружацца пары. Хлопцы ў строгіх чорных гарнітурах, пад гальштукамі, дзяўчаты ўсе, як адна, у белых бальных сукенках. Хораша. Спыніла адну пару, жартам спытала: «Ду ю спік інгліш?». Зарагаталі: «Іес, Галіна Міхайлаўна, толькі мы ідзём у політэхнічны»...

бібліятэк пасады метадыста замест загадчыка перасоўнага фонду. Вядома, што за адкрыццём у раёнах развітай сеткі сельскіх і клубных бібліятэк адпадае патрэба ў арганізацыі бібліятэк-перасовак ад раённай бібліятэкі. Разумна арганізоўваць іх ад бліжэйшых сельскіх бібліятэк. Пасада загадчыка перасоўнага фонду стала лішняй, а метадыст у раённай бібліятэцы неабходны.

У кожнай бібліятэцы афармляюцца бібліятэчныя плакаты, рэкамендацыйныя спісы літаратуры, загалоўкі да кніжных паліц, робяцца кніжныя раздзяляльнікі. Ёсць і шмат іншай тэхнічнай работы, на якую бібліятэкары трацяць нямала часу. Многія для афармлення картатэк рэжуць на кавалкі лепшыя (менавіта лепшыя, таму што горшыя няма сэнсу прапагандаваць) дзіцячыя кнігі. Некаторыя бібліятэкары здзіраюць вокладкі з кніг, каб рабіць патрэбныя бібліятэчныя плакаты. Справа дайшла да таго, што ў бібліятэчным тэхнікуме і на бібліятэчным факультэце педагагічнага інстытута (гэтага патрабуе вучэбная праграма) распрацаваны спецыяльныя заданні, выканаць якія студэнт і навучэнец зможа толькі з дапамогай лепшай ілюстраванай дзіцячай кнігі і клею. Варварства? Так, варварства. І спыніць гэта павінны перш за ўсё выдавецтвы, бо без рэкамендацыйных дапаможнікаў бібліятэкі працаваць не могуць.

Пара паклапаціцца і аб тым, каб кожная сельская бібліятэка мела фільмаскоп з камплектам дыяфільмаў, радыёлу з наборам грампласцінак, магчыма і тэлевізар. Кожнай раённай і гарадской бібліятэцы неабходны магнітафон. Добра было б забяспечыць бібліятэкі нумаратарамі для рэгістрацыі і штэмпелявання кніг. Увогуле, трэба больш шырока ўкараняць малую механізацыю для паскарэння і аблягчэння асобных бібліятэчных працэсаў.

Бібліятэкам памяшканні часцей прадастаўляюцца не тыповыя, а прыстасаваныя. У горадзе Магілёве, да прыкладу, масавыя бібліятэкі размяшчаюць у трохпакаёвых кватэрах, пабудаваных на адну сям'ю. На першыя гады і такое выйсце прымальнае, але кніжныя фонды растуць і ў некаторых бібліятэках кнігі пачынаюць выжываць чытачоў.

Праблема бібліятэчнага абсталявання таксама складаная. Дзе набыць, скажам, стандартныя кніжныя стэлажы, вітрыны, сталы выдачы кніг, іншае спецыяльнае абсталяванне? У друку не раз выказваліся прапановы: спецыялізаваць адну-дзве мэблевыя фабрыкі рэспублікі для вырабу бібліятэчнага інвентару. Відаць, трэба зрабіць гэта хутчэй.

Упарадкаванне бібліятэк, якое праводзіцца ў нашай рэспубліцы, ужо дало станоўчыя вынікі. Ліквідаваны месцамі паралелізм у іх размяшчэнні, дзе трэба, створаны новыя бібліятэкі. Але задача поўнасцю не вырашана. Трэба больш актыўна працаваць у кірунку цэнтралізацыі бібліятэчнай сеткі. Мэтазгодна замяніць асобныя нерасоўныя бібліятэкі філіяламі стацыянарных бібліятэк, асабліва ў буйных населеных пунктах.

У рэспубліцы год ад году расце сетка бібліятэк, кніжны фонд, колькасць чытачоў і прачытаных кніг. Ёсць магчымасці памножыць дасягнутыя поспехі. Шлях да гэтага—далейшае ўдасканаленне сістэмы бібліятэчнага абслугоўвання.

Паэтычная паверка

Міхась МАШАРА

ВАКОЛІЦА

●

Спявае буйны вецер вольніцу,
густым махаючы крылом.
Ляжыць раскіданай Ваколіца —
у пышнай зелені сяло.

Лясы на ўзгорках
з пералескамі
глядзяць з задумаю кругом.
Тут пахне верасам, пралескамі,
смаліста-ліпкім сасняком.

Ляжыць сяло — сяло
саўгаснае,
жыццё прывольнае ідзе,
а неба сіняе і яснае
над ім сплывае кожны дзень.

А па дарозе ў час прызначаны,
напрамкам з Мінска на ўсход,
прывык аўтобус тут
растрачваць
на ўсіх прыпынках свой народ.

І вецярок лясны сваволіцца,
кранае твар крылом мягкім.
Такая вось яна—Ваколіца —
на ўзгорках ля Усяж-ракі.

●

Паляцець бы у сінія далі
над зялёнай, прыгожай
зямлёю,
каб вятры мяне зноў калыхалі
каб спаткацца з юнацкай
вясною.

Сэрца, сэрца, суцішся, не трэба
адлятаць у юнацкія сны.
Нават сінню вясновага неба
не вярнуць маладосці-вясны.

●

Лес жнівеньскі,
як модніца-жанчына,
і колеры і фарбы
пазбіраў.
І хараство раскінуў
без прычыны
на пышнасць красак,
зеляніну траў.

Сасняк шуміць
задумаю глыбокай.
Не разгадаць
дрыготлівасць асін.
Бярозы горда,
строма і высока,
глядзяць здзіўлёныя
у неба сінь.

А недзе там, дзе дрэмле мох
шаўковы,
чабор цвіце
і вее вецярок,
апаў пажоўклы
першы ліст кляновы,
на ледзь зацвіўшы
сіні верасок.

●

Не спіцца мне... А ўжо
дванаццаць
Пагас ля лесу аганёк.
Спынілі краскі нагінацца,
заснуў апошні вецярок.

Акно, адчыненае насцеж.
Павіс вячэрні змрок даўно.
Мне хочацца зрываць і класці,
як слівы, зоры праз акно.

Такая ціш стаіць над лесам!
Чуваць, як сее росы ноч.
Мне аднаму павек не звесці,
знямогаю не сплюшчыць воч

Цяпер бы ў ноч—у ціш нямую,
сказаць людзям, як люба
жыць!
І песню-кліч пусціць такую,
каб хоць Ваколіцу збудзіць.

З пошты ЛіМа

КАЛІ ГАВАРЫЦЬ ШЧЫРА...

Хачу выказацца па тых пытаннях культурна-асветнай работы, з якімі мне, як метадысту раённага Дома культуры, даводзіцца сутыкацца даволі часта, калі не штодзень, аб тых цяжкасцях, якія ёсць у падборы рэпертуару для мастацкай самадзейнасці клубаў раёна і раённага Дома культуры. Цяжкасці, якія ёсць у Карэліцкім Доме культуры, агульныя для многіх раёнаў.

Нашы пошукі рэпертуару не лёгкія. Шукаеш-шукаеш, нічога добрага, часам, не знаходзіш, бярэш, што пад руку трапляе: спяванае-пераспяванае, чытанае-перачытанае. Вось чаму на куставых аглядах мастацкай самадзейнасці многія калектывы выконваюць адны і тыя ж старыя творы. Адчуваю, нехта скажа: няпраўда, новых твораў шмат. Магчыма, але не кожны твор возьмеш для сцэны.

Выходзяць рэпертуарныя зборнікі, але калі мы рыхтуем святочную канцэртную праграму, дык іх яшчэ няма, а да падпісчыка яны прыходзяць, як правіла, са спазненнем. Гэта—з аднаго боку, а з другога—і ў іх змяшчаюцца творы, якія даўно гучаць па радыё і тэлебачанні. Усе клубы рэспублікі выпісваюць часопісы «Маладзёжная эстрада», «Клуб и художественная самодеятельность», «Культурно- просветительная работа»—часопісы ўсесаюзныя, рэпертуар, які яны друкуюць, для нашай беларускай сцэны не вельмі возьмеш. А вось падобных беларускіх часопісаў няма!

У Мінску знаходзіцца Рэспубліканскі Дом народнай творчасці і Дом мастацкай самадзейнасці, у абласных цэнтрах — абласныя дамы народнай творчасці і дамы мастацкай самадзейнасці. Што ж выдаюць гэтыя цэнтры культуры? Наш раённы Дом культуры за мінулы год атрымаў з Мінска адну метадычную распрацоўку аб У. І. Леніне, потым яшчэ адну—з Гродзенскага Дома народнай творчасці ды рэкамендацыйныя спісы твораў для мастацкай самадзейнасці. А што могуць даць нам, работнікам культуры, дзве распрацоўкі за год? Мала. Калісьці выдаваўся дадатак да часопіса «Маладосць»—«А гармонік грае, грае». Цудоўны дадатак, у ім можна было знайсці новыя вершы, песні, інтэрмедыі, новую музыку. Рэспубліканскі Дом народнай творчасці выпускаў рэпертуарную лістоўку—таксама патрэбная рэч! А потым гэтых выданняў не стала. Чаму? Без сваіх, беларускіх метадычных распрацовак, рэпертуарных зборнікаў не можа развівацца наша мастацкая самадзейнасць.

Камітэт па фізічнай культуры і спорце пры Савеце Міністраў БССР практыкуе, напрыклад, такую форму прапаганды дасягненняў фізкультуры і спорту: група былых і сучасных чэмпіёнаў свету выязджае ў раёны і населеныя пункты рэспублікі, з імі едуць артысты тэатраў і філармоніі, наладжваюцца паказальныя выступленні, спартыўныя вечары, сустрэчы. А чаму б, цікава, упраўленням мастацтваў і культасветустаноў нашага Міністэрства культуры і Саюзу пісьменнікаў не наладжваць падобныя сумесныя выезды дзеячоў мастацтва і літаратуры для прапаганды беларускай культуры? Гэта павышала б адказнасць артыстаў за выкананне нацыянальнага рэпертуару, прывівала б любоў да яго, а ўвогуле прынесла б шмат карысці.

У газеце «Літаратура і мастацтва» на апошняй старонцы мы з цікавасцю чытаем «Вясёлую трасянку». Яна нямала дае матэрыялаў для рэпертуару нашай самадзейнасці. Але хацелася б бачыць на старонках штотыднёвіка пабольш інтэрмедый—п'ес малой формы, якія можна было б ставіць у канцэртах. Чаму б «ЛіМу» не друкаваць аднаактоўкі, урыўкі са шматактовых п'ес беларускіх драматургаў?

Мікалай ДУЛУБ,
метадыст Карэліцкага раённага
Дома культуры.

ПОЛЫМЯ · БЕЛАРУСЬ · МАЛАДОСЦЬ · НЕМАН

ЧАСОПІС

ЗБАЛЕЛАЯ ПАМЯЦЬ

ПАМІЖ нядаўніх летніх дзён, шчодрых на сонца, зеляніну і квецень, дзён святочных і будніх, звычных у сваім харастве, запоўненых вялікімі і малымі справамі і турботамі, быў і дзень адметны.

22 чэрвеня. У гэты дзень, як звычайна, раскашавала лета, спявалі птушкі, налівалася жыта і выспявалі яблыкі ў садах. Спакойна спалі і бесьтурботна гулялі дзеці. Выпускнікі школ са шчымлівай радасцю і чароўнай тугою святкавалі кароткую ноч на мяжы паўналецця. А людзі сталага веку...

...Можа, хто з іх спакойна і спаў. Можа нават ні аб чым асаблівым у гэты дзень не думаў. І нічога істотнага, значнага не зрабіў. І застаўся ў палоне будзённасці, у яе мітусні і дробных клопатах, не адчуў вялікага, шчаслівага і трывожнага зместу вясёлай гамонкі дрэў і птушыных песень, гулу будоўляў і машын, дзіцячага смеху або мілага—нядоўгага—плачу з-за нейкай драбязы, што тут жа мінецца, змяніўшыся новай радасцю.

Не, ўяўляюцца іншыя — многія, многія, многія людзі. У раскашаванні гэтага дня было ім балюча, трывожна, пакутна. У трыццатае лета ад пачатку Вялікай Айчыннай памяць верталася **туды**, у той самы гэткі ж шчодры, ясны, невыказна прыгожы дзень, калі пачалося **ўсё тое. Усё тое...** На адно чалавечае сэрца не хопіць ні пачуццяў, ні слоў, каб увабраць у сябе, перажыць і выказаць **усё тое**—ліхалецце, пакуты, бамбёжкі, пажары, расстрэлы, галадоўкі, катаванні і здзекі, руіны, попел, канцлагеры, невыносныя страты, бязмежжа ўсенароднага гора. Потым было вызваленне—вынік народнага гераізму і стойкасці, мужнасці і ахвярнасці, перамога нашага ладу, нашых прынцыпаў, жыцця, нашых ідэй, нашай праўды.

Памяць вярталася, не магла не вяртацца туды. Не трэба клікаць на дапамогу ўяўленне. Гэта жыве ў нашых сэрцах, гэта ніколі не забудзецца ні ў вялікім, ні ў дробязях.

Няма сёння на беларускай зямлі вёсак Хатынь, Красніца, Тупічыцы, Вяда і больш за сотню іншых колішніх мірных і абжытых селішчаў. Няма іх—засталіся толькі назвы. А людзей, колькі людзей не дачакалася вызвалення і перамогі...

Даведка з БелСЭ: «Усяго за гады акупацыі фашысты знішчылі на Беларусі больш за 2 мільёны 200 тысяч савецкіх грамадзян і ваеннапалонных; вывезлі ў Германію на катаржныя работы каля 380 тысяч чалавек. Гісторыя сусветнай цывілізацыі не ведае такога масавага і зверскага знішчэння людзей, варварскага разбурэння матэрыяльных, культурных і навуковых каштоўнасцей, якія ўчынялі гітлераўцы на акупаванай тэрыторыі СССР».

Жах гэтых лічбаў і звестак жыве ў памяці народнай, у памяці сведкаў-відавочцаў вострым незагойным болем—як асабістыя ўспаміны, як прывідныя сны, як нешта неймавернае ў нялюдскасці і зверстве. І гэта бачанае, перажытае, востра і назаўсёды запомненае—неадрыўна ад усяго далейшага нашага жыцця, забяспечанага сённяшнім мірам.

«Я не хачу ні аб чым забываць, памяць не непатрэбшчына і не баласт, памяць—вялікі дар. Не будзь памяці: лёгкім, але нікчэмным было б жыццё чалавека...»,—пісаў у 1945 годзе, неўзабаве пасля перамогі, Ілья Эрэнбург.

Так, людзі не хочуць і не могуць забываць. І не маюць права—і ў імя тых, хто загінуў, і ў імя сучаснасці і будучыні. І не забываюць. На мітынгах, сходах, на сустрэчах былых франтавікоў і партызан, вязняў канцлагераў, у дні памятных дат і проста ў будні, пры нагодах і без нагоды зноў і зноў вяртае збалелая памяць дні вайны, яе відовішчы, яе суровыя выпрабаванні.

І таму так многа гаворыцца на старонках чэрвеньскіх нумароў нашых часопісаў аб незабыўных гадах і днях Вялікай Айчыннай, аб пакутах і барацьбе народнай.

Пра гераічных дзяцей — «Гаўрошаў Брэсцкай крэпасці»—піша былы ўдзельнік легендарнай абароны пісьменнік **Алесь Махнач** («Беларусь»).

Пра ганебныя злачынствы фашысцкіх разведвальна-дыверсійных і карных служб, акупацыйных улад расказвае ў вялікім публіцыстычным артыкуле падпалкоўнік, начальнік аддзела Цэнтральнага музея Узброеных Сіл СССР **А. Крупеннікаў** («Неман»).

Паэт **Ніл Гілевіч** бачыў вайну вачыма дзяцінства. Сёння ж яго дзіцячыя ўражанні сплятаюцца з роздумам і вопытам сталай адказнасці за жыццё і свет: «...я мару пра мір на зямлі. Павінен жа мір апраўдаць такую ахвяру! На тысячы год у імя яго ахвяру дало чалавецтва! Між іншым, і частку сэрца майго. Найлепшую частку, здаецца». («Маладосць»).

Усё гэта—выпакутаваныя, прачулыя, прасякнутыя гневам, болем і страсцю словы пра вайну. Яны цесна звязаны з сённяшнімі трывогамі і клопатамі чалавецтва, нясуць гуманістычную службу ў нашай барацьбе з ахвотнікамі сусветнай бойні. І яны—даніна пашаны, памяці ахвярам фашызму, удзячныя словы пра народны подзвіг і гераізм.

Хочацца асобна вылучыць надрукаваны адначасова ў «Маладосці» і «Немане» (пераклад Д. Кавалёва) нарыс «Памяць» **Алеся Адамовіча, Янкі Брыля і Уладзіміра Калесніка**. Немагчыма чытаць гэтае, яшчэ адно слова пра вайну, без хвалявання. Яно раніць сэрца, яно—у найбольшай, здаецца, блізкасці да зведанага нашым народам вялікага гора. Гэтае слова трох вядомых пісьменнікаў, былых удзельнікаў партызанскага змагання, непасрэдных сведкаў і відавочцаў многіх эпізодаў народнай трагедыі,—асаблівае. Звычайнае і незвычнае. Сціслае і ёмістае. Сціпла будзённае (вось паехалі ўтраіх чэрвеньскім днём па беларускіх вёсках і вёсачках—нагаварыць, наслухаць людзей, якія ўратаваліся ад вынішчэння) і—узнесенае да вышынь патэтыкі. Арганічнае і чыстае па тоне, па сувязі з жыццёвай існасцю, гранічна канкрэтнае і адначасова — шырокае, прасторнае ў сваім абагульненні.

Зрэшты, гэта не нарыс, не інтэрв'ю і не артыкул. Гэта пачатак, частка вялікай і асаблівай кнігі, задуманай аўтарамі.

«Лічбы і факты,—тлумачаць яны сваю задуму,—прамаўляюць перш за ўсё да розуму. Да сэрца прамаўляюць жывыя словы ацалелых сведак нечуваных трагедый, якія наш народ перажыў у гады акупацыі. Неабходна, пакуль гэта не позна, ажывіць для сучаснікаў і захаваць для нашчадкаў успаміны тых простых працоўных людзей, ужо старых бацькоў і матак, колішніх падлеткаў і дзяцей, якім давялося цудам ацалець, прайшоўшы праз пекла знішчэння. Няхай гэтыя галасы будуць з намі, з нашым народам і з усімі сумленнымі людзьмі, хай яны не толькі напамінаюць пра мінулае, але і клічуць быць пільнымі».

І вось прамаўляюць да сэрца «адна з пакутніц і гераінь, калісьці маці, а цяпер ужо бабуля» **Дар'я Баран** з вёскі Байкі на Пружаншчыне; «дзіця вайны», сёння сама ўжо маці **Аўдоцця Ермаловіч** з вёскі Святая Воля; былы падлетак, зараз ужо бацька, 40-гадовы мужчына **Мікалай Шабуня**; селянін-пенсіянер з Целяханаў **Андрэй Куратнік**; шасцідзесяцігадовая **Барбара Слесарчук** з палескай вёскі Бабровічы...

«Высока зверху—над светлым пакоем калгаснай бібліятэкі, дзе мы слухалі людзей, над новай вялікай вёснай, над усім гэтым азёрналясным кутком Заходняга Палесся, — да самых касмічных арбітаў жыве, бушуе ў сонцы наша перамога, наспяваюць новыя небяспекі, ідзе змаганне за тое, каб яны не прыйшлі.

А ўнізе, у глыбінях народнага жыцця, у жыццядайнай прастаце яго крынічаць раны памяці, якія нічым не загоіш...»

Мабыць, няма патрэбы гаварыць пра тое, што гэтыя сустрэчы, размовы вымагалі ад аўтараў і асаблівай душэўнай далікатнасці і самай высокай здольнасці суперажывання. Але нельга не адзначыць той тактоўнасці, скупой дакладнасці слова, думкі, кожнага душэўнага жэсту, калі яны дакранаюцца да чалавечага гора, калі яны, выклікаўшы чалавека на споведзь, не пераказваюць яе, а—каб ні фальшывінкі—перадаюць яе так, як павяло ўспаміны і якія дало словы тое даўняе, незабыўнае.

Бабуля Дар'я Баран («у памяці нашай слёзы і словы яе жывуць і застануцца яшчэ больш дакладна»,—так прынялі ў душу яе споведзь аўтары нарыса) расказвае светлым апоўднем:

«...Адна мая дзевачка кінулася ўцякаць, а немец па ёй—з кулямёта. Яна і ўпала за мяжу. Немец хлопца паслаў... Ён, той хлопец, і сёнека е... «Забяры тое дзецко, што я забіў!». Той пабег. Трасе яе: «Жэня! Жэня!..» (Бабуля плача, не могучы гаварыць)... «Я яе,—потым хлопец расказваў,—узяў на бярэма, прынёс. Немец як закрычаў,—яна і адкрыла вочы. Падняў ён ёй плацечка, глядзіць. «Во,—кажа,—шчаслівае дзецко—як я яго з кулямёта не біў, а ўсё жывое...»

Мікалай Шабуня адбыў дзень у пуні, куды сагналі карнікі ўсіх людзей на расстрэл. Уратаваўся цудам. Потым, пасля расстрэлу, бачыў магілы вяскоўцаў:

«Тая магіла, дзе мужчыны, паднімалася не шмат, санціметраў на дваццаць. А кроў каля сценкі—фантанам. А дзе жанчыны... Клянуся... ісціным богам, што на жанчынах не менш, як санціметраў на семдзесят, то паднімецца, то асядзе... Значыць, яны толькі трохі прысыпалі, каб не відно было.

Потым людзей прыганялі, на трэці дзень, дабаўлялі зямлі...»

Барбара Адамаўна Слесарчук «гаворыць з дзіўнай і сцішнаватай усмешкай—нібыта страшную казку, незвычайна далёкую, перажытую вельмі даўно». Увесь свет павінен, стаіўшы дыханне, слухаць гэтую «страшную казку» пра тое, што перажыла гэта простая жанчына з чатырма дзецьмі («пятым была бярэменна») паміж адным і другім і трэцім расстрэламі.

...Так, гэта жахліва, гэта і сёння невычэрпна балюча. Але нам трэба ведаць і помніць **усё**. І Асвенцім, і Трасцянец, і Хатынь, і пакуты цёткі Барбары... Яны пабуджаюць нас быць мужнымі, клічуць да грамадзянскай адказнасці за сваю Айчыну, за спакой ва ўсім свеце, за мір у В'етнаме і на Блізкім Усходзе. Яны абавязваюць нас жыць без дробязнай мітусні, зайздрасці, няшчырасці, хлусні. Яны гавораць, што наша Краіна Саветаў (і роўная між роўных у ёй—наша гераічная пакутніца Беларусь)—увасабленне міру і праўды ва ўсім свеце. Яны абавязваюць і пісьменніцкае слова быць нароўні з вялікай праўдай часу, ускладаюць на яго найвышэйшую адказнасць.

І можа не адна толькі кніга «Памяць» павінна пабачыць свет. Мабыць, неабходна шматтомная серыя, якая ўвабрала б галасы ўсіх людзей, што прайшлі праз пекла вайны.

В. БЕЧЫК.

ХРОНІКА АДНАГО ЗЛАЧЫНСТВА

Часопіс «Неман» надрукаваў у двух нумарах (№№ 4—5) дакументальную аповесць Германа Круглова і Навума Цыпіса «Прыгавор прыведзены ў выкананне». Дэтэктыў сёння ўжо даказаў сваё права быць паўнацэнным жанрам мастацкай літаратуры. Прынамсі, лепшыя творы дэтэктыўнага жанру занялі сваё месца ў літаратуры як сапраўдныя мастацкія даследаванні жыцця і паводзін людзей. У дэтэктыва свае асаблівасці і свае магчымасці, абумоўленыя спецыфікай жыццёвага матэрыялу. Вастрыня сюжэту, незвычайнасць абставін, нярэдка — «загадкавасць» акалічнасцей, што вызначаюць развіццё дзеяння і ўнутраную напружанасць твора,—усё гэта тыя адзнакі дэтэктыву, якія забяспечваюць яму ўвагу і цікавасць самых шырокіх колаў чытачоў. Павярхоўныя дэтэктывы спекулююць на гэтай цікавасці—абы толькі пахітрэй «закруціць» дзеянне, паінтрыгаваць чытача, расквеціць персанажы каларытнай мовай—і тым самым дыскрэдытуюць жанр, збядняюць псіхалагічны і інтэлектуальны змест, жыццёвую і мастацкую значнасць падзей, аддаючы шчодрую даніну шаблону.

Аповесць Г. Круглова і Н. Цыпіса «Прыгавор прыведзены ў выкананне», здаецца, зацікавіла чытачоў. Мяркую па тым, што нумары часопіса, у якіх надрукавана аповесць, хутка разышліся. Чым зацікавіла? Дакументальнай асновай—справай аб забойстве, сюжэтам? Мабыць, і гэтым. Але ці толькі гэтым?

Што ж адбываецца ў аповесці? Знікаюць двое—маці і дачка. Неўзабаве становіцца ясна, што яны сталі ахвярамі злачынства. Крымінальны вышук адпрацоўвае адну, другую, трэцюю версію—усё дарэмна. І вось вясковыя хлапчукі ў глухім лесе знаходзяць астанкі трупаў. Адсюль сюжэт «коціцца» да развязкі. Забойца арыштаваны. Суд. Прыгавор прыведзены ў выкананне. Усё—кропка, скончана аповесць.

«Схема» падзей тыповая для дэтэктыву. Можна сказаць, што Г. Круглоў і Н. Цыпіс у пэўнай ступені аддалі даніну шаблону, хоць яны і спрабуюць адштурхоўвацца ад штампаў, нават падкрэсліваюць гэта («Адступленне ад правілаў: знаёмцеся—забойца»). Але варта аддаць і належнае аўтарам: нярэдка яны дамагаюцца мастацкай дакладнасці, умеюць знайсці належную танальнасць расказу, недакучліва выказаць свае адносіны да персанажаў і падзей, трапна акрэсліць псіхалагічную сутнасць чалавечых узаемаадносін.

Вось яны пішуць аб двух знішчаных светах—двух гвалтоўна абарваных жыццях, вось яны раздумваюць аб жыцці, якое магла б пражыць забітая дзяўчынка,—і вам цяжка застацца раўнадушнымі. А вось яны гавораць аб псіхалогіі і, з дазволу сказаць, «філасофіі» злачынцы, аб яго інстынкце самазахавання—і чытач «суперажывае» разам з аўтарамі пачуццё актыўнай нянавісці да забойцы, у якім абагульнены (нягледзячы на дакументальнасць) рысы злачыннага свету наогул.

Аповесць з'яўляецца хронікай расследавання аднаго злачынства. Але апавяданню пра адно злачынства аўтары надалі выразную эмацыянальную афарбоўку, змаглі ўзняцца да абагульненняў, і таму яно набыло сацыяльнае гучанне, вялікі сэнс: у барацьбу са злачынствам кожны з нас абавязаны ўнесці пасільны ўклад—толькі так мы здолеем хутка і канчаткова ачысціць наша грамадства ад ганебнай спадчыны мінулага.

Па строгіх літаратурных канонах аповесць атрымалася «безгеройнай». Але ўдумайцеся ў прачытанае, і вы прыйдзеце да высновы: усе дзеючыя асобы—ад вясковых хлапчукоў, знайшоўшых астанкі трупаў, да цудоўнага хлопца таксіста Жэнькі Карнета—усе яны, хто добраахвотна дапамагаў міліцыі шукаць і знайсці забойцу,—сабіральны, калі можна так сказаць, галоўны герой аповесці. І ў гэтым вялікі сэнс: ахова правапарадку—справа ўсяго народа.

Можна, мабыць, лічыць удачай аўтараў аповесці вобраз Шорахава, небяспечнага злачынцы-рэцыдывіста. Бачыш спустошанага, азвярэлага мярзотніка—і ў дачыненнях з людзьмі, і праз яго думкі і разважанні (аўтары выкарыстоўваюць на гэта не толькі ўнутраны маналог; даволі ўдала падключаюць яны і дзённік Шорахава). Праўда, шлях Шорахава да такога апусцення, перараджэння былога звычайнага хлапчука Сашкі ў смяртэльна небяспечнага вырадка нават контурна ў аповесці не прасочваецца.

Цікава змаглі аўтары паказаць і працу работнікаў міліцыі. Нам добра ўяўляюцца спакойны, разважлівы Шаг, стары практык Зотаў, іранічны Малахаў і непасрэдны Пратасеня.

Паколькі я не прафесійны крытык і не літаратар, то аб чыста літаратурных збудаваннях буду гаварыць асцярожна. Мне, скажам, падабаецца, што аповесць нагадвае дрэва, ад ствала якога адыходзяць шматлікія галіны і галінкі, якія нібы не маюць непасрэдных адносін да падзей, што апісваюцца. Гэта робіць твор шматбаковым, больш верагодным. Я маю на ўвазе раздзелы «Адступленне ад правіл», «Гамбіт Муцыя», «Дзве гісторыі аб Сікстынскай мадонне», «Другая сігнальная» і многія эпізоды. Мазаіка раздзелаў, якія, на першы погляд, далёка адстаяць адзін ад аднаго, складваецца ў канчатковым выніку ў цэльны, яркі малюнак.

Некалькі слоў і аб тым, што «рэзанула вуха» мне як юрысту. Шорахава неаднаразова выклікаюць на допыты і на кожным даказваюць яму, што ён забойца, хоць усім гэта ўжо ясна. Тым не менш яго ўсякі раз адпускаюць. Гэта—яўная «літаратуршчына». У жыцці такое не магло б мець месца: каб **асабліва небяспечны** (забойца!) злачынца-рэцыдывіст з ведама крымінальнага вышуку спакойна фланіраваў па гарадскіх бульварах? Гэта не памылка, а неахайнасць аўтараў,

ВЫЙШАЎ У СВЕТ

У СЛОЎНЫМ ШАЛУПІННІ

ШОСТЫ нумар часопіса «Беларусь» я прачытаў уважліва ад першай да апошняй старонкі. Не бяруся ўсебакова ацэньваць вартасці і недахопы матэрыялаў, змешчаных у нумарах. Хачу сказаць толькі пра культуру мовы. Не думаю, аднак, што такі падыход трэба лічыць зусім лакальным. Ці трэба даводзіць, што пустаслоўе, канцылярнічына, грувасткасць моўных канструкцый, стылявая аднастайнасць, памылкі ў словаўжыванні, «драўляныя», механічныя спалучэнні слоў,—што ўсё гэта заганна адбіваецца і на змесце матэрыялаў. І наадварот—жывое, выразнае, гнуткае і трапнае слова робіць цікавым прадмет гаворкі, надае часопіснай публікацыі дзейснасць і вагу.

«Беларусь» — часопіс **літаратурна-мастацкі**. Таму, відаць, можна ставіцца да яго публікацый з боку мовы без усякай паблажлівасці.

Мушу прызнацца, што засмуціўся я, пільна перачытваючы старонкі часопіса. Мімаволі неаднойчы звяртаў я ўвагу, як шаблонна, па-канцылярску выказваюцца аўтары, як нядбайна і абыякава абыходзяцца яны са словам.

Шмат якія артыкулы—суцэльнае нанізванне моўных штампаў. Сухая, «аказёненая» мова робіць выклад нецікавым, аднастайным.

Прыводжу прыклады з публіцыстычных матэрыялаў, якія займаюць асноўную плошчу ў часопісе,—артыкулаў, нарысаў, допісаў і нататак В. Віктарава, М. Досіна, Р. Равіркі, А. Васілюка, Г. Капцелава, І. Кармы, В. Санько, А. Курловіча і іншых аўтараў. Вось, калі ласка:

«Такім чынам быў зроблены значны крок па шляху ПАВЕЛІЧЭННЯ ПРАДУКТАЎ жывёлагадоўлі. Але новая пяцігодка, рашэнні... па далейшым развіцці народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады патрабавалі ад працаўнікоў сяла новых пошукаў у вырашэнні пытанняў далейшага развіцця сельскай гаспадаркі і, у прыватнасці, ЯГО важнейшай галіны—жывёлагадоўлі».

Не можа аўтар сказаць проста: маўляў, добра працуюць калгаснікі Міншчыны, усё больш здаюць яны малака і мяса. Дык не: «зроблены крок па шляху павелічэння...». І нават: «**рашэнні** па развіцці патрабавалі пошукаў у **вырашэнні** пытанняў» і г. д. І такою моваю, у такім вось ключы напісаны ўвесь нарыс В. Віктарава.

Не лепшае ўражанне пакідаюць і тыя мясціны, дзе аўтары залішне расквечваюць мову, недарэчы ўжываюць апісальныя вобразныя звароты. Па сутнасці і тут адбываецца моўная штампоўка, пры тым кепскага гатунку.

«Паміж гэтымі двума раннімі і запозненымі грыбамі можна смажыць, гатаваць, сушыць, марынаваць мноства іншых цудоўных дароў невычэрпнайлясной кладоўкі».

«Стройным акордам у агульнадзяржаўныя паказчыкі ўліваюцца паказчыкі дасягненняў нашай рэспублікі».

У паказчыкі **стройным акордам** уліваюцца паказчыкі... Проста не верыцца, што такое надрукавана ў літаратурна-мастацкім часопісе.

Звяртаеш увагу і на тое, як часта сустракаецца ў матэрыялах часопіса ненатуральнае, механічнае спалучэнне моўных сродкаў розных функцыянальных стыляў. Вынікае ж з гэтага гумарыстычны эфект, якога, безумоўна, не хацеў ніводзін аўтар.

Вось некалькі выпісак.

«Дзякуючы НАПу адпала неабходнасць у электрычным асвятленні, сонечны прамень прыйшоў да рабочага станка»; «Раней гэты шлях (уваход на завод) азмрочваўся доўгай працэдурай прад'яўлення дакумента. Мы вырашылі механізаваць яе»; «Цяпер лаўсанаўцы жылі адным: паспяховым завяршэннем камбіната»; «На душы ў рабочых лёгка: папрацавалі ў смак, ДА КАНЦА выканалі свой абавязак»; «І там яна пакінула аб сабе добрую памяць—сквер ля рэстарана «Залаты колас».

Уяўная навукападобнасць, штучная кніжнасць выкладу, канцылярншчына безнадзейна псуюць многія матэрыялы. Думка пры гэтым выказваецца заблытана, цьмяна, ды яшчэ—як ні хочацца, але мушу шчыра сказаць—непісьменна.

«Старайцеся абмежаваць карыстанне тэлевізарам да 2—3 разоў на тыдні. Пазбягайце глядзець на яркае АСВЯТЛЕННЕ, электразварку, сонца, белы снег, азяны (?) промнямі. Калі гэтага пазбегнуць немагчыма, ужывайце СВЕТАахоўныя акуляры».

А чаму не сказаць: не глядзіце тэлевізар часта (часопіс прапануе **абмежаваць карыстанне**); не глядзіце на святло (чамусьці аўтару больш да спадобы **асвятленне**); насіце неабходныя акуляры (і тут аўтар паслядоўны: **ужывайце** акуляры)...

Здзіўляешся, чытаючы ў часопісе, што **«ў любой справе** выйграе той, хто не цураецца новага, заўсёды ў пошуку, хто бачыць у ім будучыя **даходы»**; «што даходы **памнажаюць»**; што «хоць адказная задача, але **тым не менш** яе можна выканаць».

Пра тое, што дзякуючы старраннай працы калгаснікаў у нас стане больш мяса, малака аўтар піша так: «На стале савецкага чалавека будзе куды больш прадуктаў жывёлагадоўлі». Але ж, акрамя ўсяго, паводле правіла, трэба: на стале ў савецкага чалавека.

Такія памылкі не адзінкавыя: «Шмат заслуг ва ўпрыгожанні горада Хатхоўскай». Паспрабуйце разабрацца, дзе тут, як кажуць, суб'ект, аб'ект і прэдыкат.

Увогуле, на старонках часопіса часта можна натрапіць на сказ з тымі ці іншымі стылявымі, лексічнымі або марфалагічнымі хібамі: «У брыгадзе маляроў Ганны Кашалёвай БУ-65 іх сустрэлі звычайна. А праз колькі дзён Міхасям, **убачыўшы іх работу**, даручылі ўзяць шэфства над навічкамі».

Як ні дзіўна, ледзь не на кожнай старонцы сустракаецца (і не аднойчы) няправільнае ўжыванне займеннікаў—накшталт таго, што часта здараецца ў школьных сачыненнях.

«Хлопцы лічылі, што для пераходу ёсць сур'ёзныя прычыны, а як пачыналі разбіраць іх чарговую гісторыю староннія, часцей за ўсё аказваліся віноўнымі САМІ(?)»; «Высокі працоўны НАКАЛ у барахінцаў праяўляецца не ад выпадку да выпадку, а пастаянна, штодзённа. Пра ІХ загаварылі ў трэсце»; «У горадзе пабывала дэлегацыя... ЯНЫ наведалі цэлюлёзна-папяровы камбінат».

Не менш часта граматычнае афармленне наступнага сказа не грунтуецца на будове папярэдняга, лагічныя сувязі абрываюцца.

«Усё шырэй распаўсюджваецца і асобая АПРАЦОЎКА лісічак—адварванне іх у канцэнтраваным растворы павааранай (!) солі без кіслаты. У ТАКІМ выглядзе гэта прадукцыя ідзе ў замежныя краіны»; «Дырэктара школы можна бачыць на ферме У ЯКАСЦІ ПРАПАГАНДЫСТА, лектара. Яго прыклад ПЕРАЙМАЮЦЬ педагогі...» (Нават і тут: педагогі, а не настаўнікі).

Выпадкаў няўмелага карыстання словам у часопісе так многа, што мы не можам усе іх разабраць, прааналізаваць. І ўсё ж падаць яшчэ некаторыя з іх варта, хоць і без каментарыяў.

«Было рэкамендавана кіраўнікам калгасаў і саўгасаў не ЗАМІНАЦЬ насельніцтву... выходзіць у лес»; «З грыбоў пасля папярэдняй ПАДРЫХТОЎКІ — абавязковага прапарвання варам для знішчэння яду—гатуюцца смачныя стравы»; «Сонца давала адчуваць сябе»; «Яшчэ ў рашэннях XXIII з'езда КПСС было запісана аб узвядзенні Лукомльскай ДРЭС»; «ПАКОЙЧЫКІ ПА ПРЫЁМУ, сартыроўцы і варцы грыбоў»; «ПРА асаблівасці таленту В. Давыдава сказала Лепяшынская ў размове ПРА сцэнічнае ўвасабленне «Золушкі»; «Кніга адрасавана РАБОТНІКАМ органаў юстыцыі... добраахвотных НАРОДНЫХ ДРУЖЫН, ТАВАРЫСКІХ СУДОЎ».

У нумары надрукавана апавяданне Анны Зэгерс «Дуэль» (пераклад з нямецкай М. Навіцкага). На вялікі жаль, мова перакладу таксама не вызначаецца асаблівай чысцінёй. Я не бяруся аналізаваць усе хібы перакладу, хоць варта звярнуць увагу на ненатуральнасць моўных канструкцый, выкарыстанне ўсё тых жа шаблонных моўных клішэ («пазбаўлены магчымасці вучыцца»; «пасля вячэры слухачы адправіліся ў клас заканчваць падрыхтоўку хатніх заданняў і праверыць адзін аднаго»). Пакажу толькі некаторыя моўныя ляпсусы: **«Незадоўга пасля** вайны»; «Апошнім прыпынкам у паездцы Бётхера **аказаўся** невялікі замак, які стаяў **наўзбоч** ад вялікіх дарог»; **«І калі** яму **калі-нікалі** ўдавалася вырвацца»; «(бацька) яшчэ тады **перасцерагаў** сыноў **ад** Гітлера і вайны»; «гэтыя чатыры бедалагі, **к прыкладу...»**

Нават загалоўкі ў нумары заслугоўваюць заўваг: «Праўда падкупае». «Абаяльны талент», «Друг зялёнага харaства»...

Часам аўтары не адчуваюць рознабаковых сувязей усіх кампанентаў сказа і збіваюцца на каламбур: **«Складанага** тут нічога няма: **складзеная** з цэглы печка...»

У часопісе часта трапляюцца неўласцівыя беларускай літаратурнай мове словы і формы слоў: водарaслі, лужыцы, кашыца, навес, пладажорка, буланая каняка, корак (замест скарынкі), незгараемы, міжраддзі суніцы, балець за «Дынама» і г. д. Неаднойчы пераблытаны ў часопісе значэнні слоў (арэол і арэал, густ і смак, годнасць і гонар).

Часам парушаюцца нормы ўжывання ступеняў параўнання прыметнікаў. І, нарэшце, зусім ужо прыкра бачыць арфаграфічныя памылкі: колер**а**, зрок**а**, характар**а**, хмызняк**а**, рэалізм**а**, фосфар**а**, дэлікатэс.

Але досыць фактаў. Вывад ужо склаўся: рэдакцыйнаму калектыву «Беларусі» трэба больш дбаць пра культуру мовы, дамагацца, каб надрукаваныя матэрыялы былі пазбаўлены шаблону і шэрасці.

Я не думаю, што ў размове пра культуру мовы нашых перыядычных выданняў варта ставіць кропку. Нядаўна ў «Литературной газете» выступіла група вядомых рускіх пісьменнікаў з артыкулам «Заслон—слоўнаму шалупінню». Гэта выступленне было горача падтрымана чытачамі і літаратурнай грамадскасцю. Будзе добра, калі «Літаратура і мастацтва» таксама возьме пад заўсёдную ўвагу пытанні культуры мовы, калі пад крытычны абстрэл газеты будуць трапляць многія творы і публікацыі—нават і тыя, што змешчаны на старонках самога штотыднёвіка.

Алесь КАЎРУС,
кандыдат філалагічных навук.

хоць яны, разумеючы, што так не бывае, спрабуюць апраўдаць гэткі вольны літаратурны прыём.

Дасведчаны чытач заўважыць і некаторыя дробныя хібы ў перадачы ходу расследавання злачынства. Дарэмна аўтары залішне насычаюць твор жаргоннымі выразамі і слоўцамі. Навошта? Гэта танна, гэта банальна. Выклікаюць сумненні і нават пярэчанні кідкія, хлёстка сенсацыйныя загалоўкі асобных раздзелаў («Двое ў «МАЗе», акрамя сабакі», «Пісталет і логіка», «Другая сігнальная», «Дзве гісторыі аб Сікстынскай мадонне» і г. д.). Ёсць тут і нейкае літаратурнае какецтва, рашуча несумяшчальнае з востра драматычным матэрыялам аповесці.

Аднак агульнае ўражанне ад аповесці добрае. Востры сюжэт, мноства канфліктных сітуацый, знарок сухаватая і тым больш інтрыгуючая дакументальнасць у выкладанні канкрэтных, меўшых месца ў сапраўднасці фактаў,—усё гэта, так сказаць, працуе на «чытабельнасць»: твор чытаецца з цікавасцю.

Некалькі слоў пра аўтараў аповесці. У беларускай міліцыі добра ведаюць Г. Круглова: ён доўгі час працаваў побач з намі і цікава пісаў аб міліцыі, за што ўзнагароджан нядаўна Ганаровай граматай МУС БССР. Г. Круглоў і Н. Цыпіс—лаўрэаты леташняга рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Мая міліцыя». Думаецца, гэта дае нам падставы патрабавальна, без паблажлівасці ацэньваць іхнюю творчасць.

Г. ГРАМОВІЧ,
маёр міліцыі, кандыдат юрыдычных навук.

З пошты ЛіМ-а

Апладзіруюць Вуячычу

Аматары песні атрымалі сапраўднае задавальненне, пабываўшы на канцэрце заслужанага артыста Беларускай ССР Віктара Вуячыча.

Імя гэтага спевака стала папулярным пасля яго паспяховых выступленняў на Усесаюзным і Міжнародным конкурсах песні. Вабяць высокая грамадзянскасць яго рэпертуару, дасканалае выкананне і, галоўнае,—«свае», непаўторныя адносіны да песні. Гэта адчуў кожны, хто прысутнічаў на канцэрце ў Палацы культуры завода халадзільнага машынабудавання ў г. Чаркеску, Карачаева-Чаркескай аўтаномнай вобласці. Такія шыракавядомыя песні, як «Жураўлі» Я. Фрэнкеля або «Вялізнае неба» А. Фельцмана, прагучалі ў выкананні Віктара Вуячыча нечакана па-новаму, арыгінальна і цікава.

Раз-пораз глядзельная зала выбухала апладысментамі. Так было і пасля выканання Вуячычам песень савецкіх кампазітараў—публіцыстычных і лірычных, і пасля таго, як прагучалі рускія народныя песні «Вдоль по Питерской», «Калинка», «Отрада». Сапраўды радасна было сустрэцца з такім спеваком. Вось чаму чаркескія гледачы аказалі яму сардэчны прыём.

Т. КАНТЭМІРАЎ.
г. Чаркеск, Карачаева-Чаркесія.

ЁСЦЬ У АНУФРЫЕВЕ САБОР...

Калі вы паедзеце па старажытным гасцінцы з Крычава на Мсціслаў, то за вёскай Стараселле вашым вачам адкрыецца рэдкі па прыгажосці пейзаж. З узвышша дарога збягае ўніз да вёскі Ануфрыева. Вялікі будынак школы, новыя дабротныя дамы, вуліцы. А над вёскай, якую падзяляе на дзве палавіны рэчка Чорная Натопа, што ўпадае недалёка ў Сож, узвышаецца гмах старажытнага будынка. Будынак вянчае чатырохярусная званіца. Калі б вы падышлі бліжэй да будынка і ўзялі ў рукі цагліны, якія валяюцца побач, то вас здзівіў бы іх памер. Яны шырэйшыя і даўжэйшыя за цяперашнія, а гэта сведчыць, што пабудове некалькі стагоддзяў. Каля двухсот гадоў такіх цаглін ужо ніхто не робіць.

Настаўнікі Ануфрыеўскай школы гавораць, што яны бачылі дакументы, якія захавалі дату пачатку будаўніцтва царквы ў Ануфрыеве. Гэта сярэдзіна XVII стагоддзя. Старажылы Крычава і Мсціслава памятаюць, што калі ў Мсціславе раніцай у касцёлах і цэрквах пачынаўся перазвон, то яго адразу падхоплівала званіца ў Ануфрыеве, шматлікія званіцы ў Крычаве, у Чэрыкаве, у Прапойску.

Паглядзіце на званіцу ануфрыеўскай царквы. Якая яна прыгожая. Усе ярусы маюць або арачныя дзверы, або круглыя вокны. Між іншым, у 1941 і 1943 гадах тут ішлі жорсткія баі. У ліпені 1941 года варожыя артылерысты стараліся разбурыць званіцу. Здавалася, калі яны пападуць у верхнія ярусы хоць бы адным снарадам, старая званіца рухне. Але папаў сюды не адзін снарад, а званіца стаіць і сёння. Толькі шкада, што забыта яна рэстаўратарамі і рознымі арганізацыямі, якія ахоўваюць і прапагандуюць помнікі гісторыі.

М. МЕЛЬНІКАЎ,
дырэктар Крычаўскага краязнаўчага музея.

СЦЯЖЫНАМІ ЛЯСНЫХ САЛДАТ

Уладзімір Федасеенка быў шаснаццацігадовым падлеткам, калі грымнула вайна. Юнак — у атрадзе народных мсціўцаў. Партызан-падрыўнік спазнаў нялёгкія будні лясных салдат. Пра тыя будні, пра баявыя справы няскораных людзей Ул. Федасеенка расказаў у рамане «Дубовая града». Своеасаблівым яго працягам з'яўляецца новы раман «Віхры на скрыжаваннях».

У віры партызанскай вайны знаходзяцца героі твора. У большасці сваёй гэта юнакі і дзяўчаты. Без жыццёвага вопыту, без жыццёвага гарту. З рамантычнымі марамі і ўяўленнямі, з высокім палётам фантазіі. Чэрвень 1941-га прынёс іх рамантычным юнацкім душам суровыя выпрабаванні. Дачасна прыйшла сталая адказнасць і дарослы вопыт учынкаў, дзеянняў, спраў.

Вось аб гэтым, аб гартаванні нашай моладзі, яе характару ў тыя гады — раман «Віхры на скрыжаваннях».

Аўтар піша пра тое, што добра ведае, што асабіста перажыў, — пра беларускіх народных мсціўцаў, пра іх баі і паходы, іх суровы побыт.

У творы шмат (бадай, залішне шмат) замалёвак і карцін баявых аперацый лясных салдат і падпольшчыкаў: разгромы варожых гарнізонаў, розныя дыверсіі, спуск пад адхон цягнікоў, узрывы мастоў, засады на дарогах... Добра, што пісьменнік імкнецца адысці ад штампу, які сяды-тады спрабуе пусціць карэнні ў літаратуры на партызанскую тэматыку. Кожная ж аперацыя нечым вызначалася, была адметнай, пасвойму рыхтавалася, па-свойму праводзілася. Інакш і быць не магло — бязлітасная барацьба вымагала не толькі мужнасці, але і выдумкі, вынаходніцтва.

Напісаныя з жыццёвай пераканальнасцю лепшыя з баявых эпізодаў у рамане хвалююць і чытаюцца з цікавасцю.

Партызанскую вайну аўтар малюе як вайну з моцным і лютым ворагам. Героі рамана з часам добра ўведалі сілу і каварства свайго праціўніка. З крывавымі ранамі, з непазбежнымі стратамі вяліся з ім зацятыя баі.

Сярод многіх народных мсціўцаў, пра якіх расказваецца ў рамане «Віхры на скрыжаваннях», вылучаецца дыверсант-падрыўнік Валодзя Байкач. Гэта, па сутнасці, цэнтральная фігура рамана.

Характар юнака выяўляецца ў яго канкрэтных баявых справах. Аўтар пасылае Байкача на адказныя аперацыі і заданні, часам рызыкоўныя, якія патрабуюць адвагі, кемлівасці. Яго знаходлівасць і выдумка ў спалучэнні са смеласцю прыносілі баявыя ўдачы, і ён выходзіў пераможцам у вельмі складаных сітуацыях.

Пісьменнік не ідэалізуе Валодзю, не паказвае яго стопрацэнтна-бясстрашным героем, якому ўсё лёгка і проста даецца. Здараліся моманты, калі было яму боязна і жыццё вісела на валаску.

Цікава разгорнуты ў рамане вобраз Валі. Натуру дзяўчыны добра характарызуе ўжо адзін яе ўчынак, які, уласна, і вызначыў яе лёс у вайну: калі немцы схапілі Валю і, загнаўшы ў эшалон, везлі ў Германію, яна здолела на хаду выскачыць з цягніка і падалася да народных мсціўцаў. З недзявочай цягавітасцю зносіла ўсе нягоды партызанскага жыцця, хадзіла на баявыя аперацыі, на сувязь з падпольшчыкамі. Было і раненне, і смерць не раз глядзела ў вочы, але характар дзяўчыны быў з тых, што ў выпрабаваннях толькі загартоўваецца.

Дзейнічаюць у рамане Ул. Федасеенкі і іншыя народныя мсціўцы: Верасаў, Булынка, Верабейчык, Бізунок, Ядловец, Пыліла, Вітушка... Але іх, як людзей, мы адрозніваем хіба што па каларытных прозвішчах. Асобныя індывідуальныя рыскі ў іх, вядома, адшукаць можна, але ж такі эпічны жанр, як раман, патрабуе куды больш поўнага выяўлення чалавечых натур, мастацкага раскрыцця характараў у іх канфліктных узаемаадносінах, у развіцці і дзеянні.

Асобна стаіць у творы вобраз Шабліна, якому адведзена значнае месца. І гэта, на нашу думку, зусім апраўдана. Складаныя абставіны вайны нараджалі такіх тыпаў, і пра іх, вядома, трэба пісаць.

Мы сустракаемся з Шаблíным, калі той з'явіўся ў партызанскім лагеры і прыняў камандаванне сапёрнай ротай. Паводле яго слоў, ён перад самай вайной служыў на граніцы палітруком роты. У першыя дні вайны трапіў у акружэнне. І вось ён сярод партызан. Прайшоў час, і высветлілася, што Шаблін ніколі не быў палітруком, што ўвогуле ён ніякі не Шаблін, а Капыцкі. Крок за крокам раскрывае аўтар сутнасць Шабліна, і перад намі выступае воблік бяздарнага камандзіра — самаўпэўненага самадура, палахліўца і нягодніка. Скончылася тым, што ён уцёк з лагера і здаўся немцам у палон. Працуючы сярод ваеннапалонных, даведаўся, што рыхтуюцца ўцёкі з лагера. Ён данёс аб гэтым. Усе ваеннапалонныя былі расстраляны. Партызанская куля нарэшце абарвала жыццё здрадніка.

Вобраз Шабліна раскрываецца паступова, аўтар увесь час трымае чытача ў напружанні, даючы яму магчымасць задумвацца, шта ж гэта за чалавек.

Шаблін быў, так сказаць, унутраным ворагам партызан — чужы сярод сваіх. А вораг адкрыты — гітлераўцы... На жаль, варожы лагер у творы безаблічны — ворагі выпісаны аўтарам шаблонна.

Варта зрабіць і яшчэ заўвагу: у рамане неяк не адлюстраваны такі істотны момант партызанскага жыцця, як сувязь з Вялікай зямлёй—нейк абмінаецца гэта ў творы.

Недахопы рамана «Віхры на скрыжаваннях», вядома, істотныя. Яны, бадай што, непазбежныя — пісьменніку яшчэ бракуе вопыту. Валодаючы багатым жыццёвым матэрыялам, ён часта не можа пераадолець эмпірычнасць у апісанні падзей, знайсці кампазіцыйную адпаведнасць развіцця характараў, паглыбіцца ў псіхалогію герояў, адабраць найбольш характэрнае, істотнае...

І. КУДРАЎЦАЎ.

Уладзімір Федасеенка. «Віхры на скрыжаваннях». Раман. Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1970.

КАВІНКІ КНІЖНАЙ ГРАФІКІ

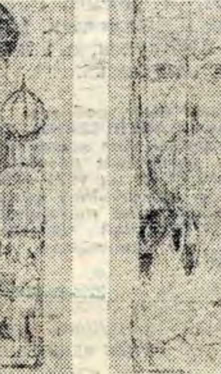

Малюнкі мастака Л. Дубара да кнігі Э. Ялугіна «Мсціслаўцаў посах». Кніга выходзіць у выдавецтве «Беларусь».

ДЛЯ КАГО ЗДЫМАЮЦЬ ФІЛЬМЫ?

НЯДАЎНА ў кніжных магазінах з'явілася кніга кіназнаўцы Вольгі Нячай «Экран і мы». Гэта яе першая самастойна выдадзеная работа і адначасова першая кніга ў Беларусі, якая закранае адну з цікавых і важных праблем у сучасным мастацтве — праблему фарміравання і выхавання эстэтычнага густу гледачоў.

Асноўную задачу сваёй работы В. Нячай вызначае наступным чынам: «Абагуліць тыя драбінкі вопыту, формы ідэйна-выхаваўчай работы з гледачом, якія знайшлі прымяненне на практыцы, прааналізаваць іх карыснасць і перспектыўнасць, іх магчымае выкарыстанне ў будучым».

Побач з гэтым у двух апошніх нарысах «На экране — «баявік» і «Спрэчкі ля экрана» робіцца спроба зразумець таямніцы эстэтычнай асалоды ад мастацтва. Аналізуючы лепшыя фільмы апошніх гадоў — «Ніхто не хацеў паміраць», «Твой сучаснік», «Моцныя духам», «Дажывём да панядзелка», — якія выклікалі цікавасць у шырокага кола гледачоў, В. Нячай хоча выявіць пэўную заканамернасць увагі гледачоў да гэтых стужак. Тыя законы відовішчнасці, сакрэты займальнасці, якія да гэтага часу застаюцца «рэччу ў сабе», непазнанай ісцінай.

Сёе-тое ў гэтых нарысах здаецца прамалінейным і спрошчаным, але не трэба забываць, што гэта першая разведка нязведанай тэмы.

З нарыса «Вачыма першых гледачоў» мы даведваемся аб многіх, забытых або паўзабытых фактах, аб самаадданай рабоце першых кінамеханікаў, якія з'яўляліся адначасова і прапагандыстамі кіно ў масах, аб асаблівасцях успрыняцця першых фільмаў жыхарамі некаторых сёл і вёсак. Знаёмячыся з імі, чытачу няцяжка зрабіць вывад аб той ролі, якую адыгралі кінаперасоўкі ў барацьбе за калектывізацыю сельскай гаспадаркі, за павышэнне культурнага ўзроўню народа. Пры гэтым аўтар вядзе свой расказ эмацыянальна, захоплена, з мноствам дэталяў і падрабязнасцей.

Нарысы, якія падагульняюць каштоўны вопыт па прапагандзе лепшых фільмаў мінулых гадоў, змяняюцца расказам аб формах і метадах ідэйна-выхаваўчай работы з гледачом сёння. Асабліва многа ўвагі ўдзяляе В. Нячай рабоце, якая праводзіцца ў мінскіх кінатэатрах «Зорка» і «Партызан». Праўда, яна занадта падрабязна гаворыць пра маладзёжныя вечары, лекторыі, віктарыны, хоць мэта яе кнігі, па аўтарскіх словах, яшчэ і ў тым, каб «прааналізаваць карыснасць і перспектыўнасць гэтых мерапрыемстваў» у сэнсе ўдасканалення мастацкіх густаў, далучэння гледача да кінамыслення». Фармулёўкі тыпу — «гледачы цёпла сустрэлі» — гучаць мала пераканаўча і не заўсёды пацвярджаюцца арыфметыкай пракату. Да таго ж у практыцы работы кінатэатраў ад залішняга эксперыментатарства, відаць, здараліся і прыкрыя недарэчнасці (лёгкая музыка ў фае,—глыбока псіхалагічны фільм на экране).

Па прыкладах і разважаннях В. Нячай бачыш, што не ўсім гледачам патрэбна якасна аднолькавая форма прапаганды і што рабоце па ідэйна-эстэтычным выхаванні гледача павінна папярэднічаць працяглая работа па дыферэнцыраваным вывучэнні яго. Возьмем, напрыклад, такую форму прапаганды, як уступнае слова перад фільмам. Ці так ужо неабходная яна ўсім гледачам? Мне думаецца, што не. Калі частка гледачоў будзе незадаволена крывіцца ад усведамлення таго, што губляе каштоўныя хвіліны свайго адпачынку, бо ёй не патрэбны каментарыі, а частка будзе слухаць уважліва, такое мерапрыемства нельга лічыць карысным. Акрамя таго, яно патрабуе падаўжэння сеансаў і, значыць, неапраўданага зніжэння касавых збораў...

І ўсё ж, на маю думку, многае, аб чым гаворыць В. Нячай, знойдзе ў будучым прымяненне на практыцы. Перш за ўсё гэта датычыць такой формы культурнай самадзейнасці, як клубы сяброў кіно, якія за апошнія дзесяць гадоў атрымалі ў нас і за рубяжом шырокае распаўсюджанне.

На жаль, у кнізе мала гаворыцца аб характары прапаганды кінамастацтва ў друку, у прыватнасці, у рэкламных выданнях «На экранах Беларусі» і «Кінатыдзень Мінска». А варта было б пагаварыць аб тым, каб яны не дубліравалі адзін аднаго, былі б больш разнастайнымі.

Хочацца верыць, што кніга выкліча цікавасць у гледачоў, і тых, хто займаецца прапагандай кінамастацтва.

А. ЧАРНУШЭВІЧ.

В. Нячай. «Экран і мы». Выдавецтва «Навука і тэхніка». Мінск, 1971.

ДВА АБЛІЧЧЫ КАТАЛІЦЫЗМУ

Праца гродзенскага гісторыка Я. Мараша прысвечана эканамічнай палітыцы каталіцызму ў Беларусі. Вучоны выкарыстаў багаты гістарычны архіў свайго горада, а таксама архівы Мінска, Вільнюса, Магілёва, Масквы і шматлікія выданні.

У пачатку кнігі аўтар разглядае барацьбу дзвюх пануючых цэркваў, праваслаўнай і каталіцкай, у другой палове XVI — пачатку XVII стагоддзяў, барацьбу за магчымасць аказваць духоўны ўплыў на беларускі народ і атрымліваць ад гэтага матэрыяльныя выгоды.

Найбольшую цікавасць выклікае другая палова кнігі, якая прысвечана перарастанню каталіцкай царквы ў Беларусі ў буйнага зямельнага ўладальніка. Аўтар паказвае, што за паўтара стагоддзя (з 1652 па 1790 гг.) каталіцкая царква павялічыла свае ўладанні больш чым у тры разы.

Каталіцкае духавенства часам нават выступала супраць мясцовай адміністрацыі, забараняла зневажаць і катаваць веруючых. Але пры гэтым, як пераканаўча даводзіць даследчык, яно выходзіла зусім не з гуманных мэт, а дбала перш за ўсё пра захаванне рабочых рук.

Цікава расказваецца і пра «нядрэмныя клопаты» касцёла па ўмацаванні сялянскай гаспадаркі. Сапраўды, яшчэ У. І. Ленін адзначаў, што «беззямельны, бясконны, безгаспадарчны селянін—дрэнны аб'ект для прыгонніцкай эксплуатацыі». Таму царкоўнікі дапамагалі збяднелым сялянам цяглом і насеннем, хоць іх узаемаадносіны базаваліся на класавым антаганізме, а тая матэрыяльная дапамога якую царква аказвала прыгонным, выклікалася зноў жа яе вузкаэгаістычнымі мэтамі — мець працаздольных падданых.

Аўтар не абмежаваўся паказам толькі эканамічнай палітыкі каталіцызму—ён разглядае і яго ідэалагічную экспансію. І сапраўды, калі б каталіцкая царква карысталася толькі прапаведзямі, то наўрад бы яна здолела дасягнуць якога-небудзь поспеху. І толькі выкарыстоўваючы патрэбу беларускага насельніцтва ў лекарах, настаўніках, друкарах, у вучылішчах, шпіталях, ксяндзы маглі прапагандаваць ідэі каталіцызму і уніі.

Як паказвае даследчык, ідэалагічнае наступленне каталіцкай і уніяцкай цэркваў прывяло да таго, што ў 1790 годзе ў беларускіх землях толькі Вялікага княства Літоўскага засталося ўсяго 143 праваслаўныя прыходы. Уніяцкіх жа парафій было 1199, ды каталіцкіх—283, г. зн. разам у дзесяць разоў больш.

Гэта не замінала, як паказвае Я. Мараш, усім жыхарам края адчуваць сябе, у адрозненне ад суседзяў палякаў і літоўцаў—«рускімі», г. зн. беларусамі, і размаўляць на роднай мове.

Чытач атрымаў цікавую манаграфію аб эканамічнай палітыцы каталіцызму і барацьбе супраць яе ў Беларусі з 1569 па 1795 гг. Хацелася б такую ж кнігу прачытаць і аб эканамічнай і ідэалагічнай палітыцы другога буйнага духоўнага феадала Беларусі—праваслаўнай царквы. Бо выкрыццё рэакцыйнай ролі гэтых двух смокаў, што паразітавалі на целе беларускага народа на працягу стагоддзяў застаецца важнай задачай беларускіх гісторыкаў.

В. ГРЫЦКЕВІЧ.

«Ватыкан і каталіцкая царква ў Беларусі». Выдавецтва «Вышэйшая школа», Мінск, 1971.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

МЕЛОДЫЯ КРЫШТАЛЬНАЯ І ТРАПЯТКАЯ

Чвэрць стагоддзя прайшло, як з'явіліся на мастацкіх выстаўках пейзажы Галіны Азгур. Яны адразу звярнулі на сябе ўвагу паслядоўным ускладненнем задач, якія ставіць перад сабой мастачка.

Галіна Азгур не выбірае для сваіх пейзажаў-карцін знешне эфектныя матывы прыроды. Для яе важней крыгледзецца да, здавалася б, будзённага, звыклага, каб прасачыць тыя, часта вокамгненныя, **зрухі** ў прыродзе, якія здольны **даць** уяўленне пра яе жыццё. Праз пейзажную лірыку ідзе мастачка у чалавеказнаўства. Яна перадае адценні настрояў, здольныя сказаць пра вельмі істотнае. І тут прафесійная ўзброенасць жывапісца, зразумела, павінна быць вельмі вялікай. Што ж, Галіна Азгур віртуозна валодае тонам. У яе тонка развіты густ, які дазваляе ёй у межах кожнай канкрэтнай задачы па-мастакоўску абгрунтаваць вядучае ў колернай гаме. Яе прыгожая палітра робіць мастацкі высакародным звыклае для нашага вока. Услед за мастачкай мы спасцігаем інтымнейшыя рухі прыроды, яе танчэйшыя настроі. Пейзажы яе не падакучвае доўга разглядаць. Нават больш таго: яны становяцца часцінкаю нашага ўнутранага жыцця надоўга пасля таго, як мы іх бачылі.

Калі Галіна Азгур піша, напрыклад, матыў сакавіцкага вечара, — яна піша не толькі сам узлесак, але **і цішыню**, і той мімалётны, светлы сум, якім так часта суправаджаецца ў душы чалавечай хвалюючае пачуццё радасці абнаўлення.

Сіняя вясна, блакітныя разлівы беларускіх рэк, серабрыстыя бярозкі, маляўнічыя ўзгоркі ў Галіны Азгур такія, што міжволі прымушаюць прыгадаць паэзію Максіма Багдановіча. Менавіта па прычыне сугучнасці, роднасці таленту мастачкі характэрным матывам паэтычнай стыхіі песняра. Так, менавіта сугучнасць, а не простае наследаванне тых ці іншых, адкрытых паэтам матываў.

І яшчэ аднаго паэта прыгадваеш ля пейзажаў Галіны Азгур — непаўторнага песняра роднай прыроды Якуба Коласа. Але тут ужо не толькі сугучнасць матываў, а яшчэ і адценне «мемарыяльнасці» ў работах мастачкі. «Ліпень у Каралішчавічах», «Асенні вечар» напісаны ў любімых мясцінах адпачынку вялікага паэта. І зялёнае крыштальнае паветра, і фіялетавыя змрокі на дарозе трактаваны так, што міжволі нагадваюць аб змястоўнай, вельмі чуйнай паэтычнай душы.

Галіна АЗГУР. «Красавіцкія бярозы». (Масла).

Большасць пейзажаў напісаны Галінай Азгур як завершаныя карціны непасрэдна на натуры. Замест эцюда яна адразу накідвае эскізны варыянт будучай карціны. А ўжо пры распрацоўцы таго ці іншага складанага стану капрызнай, пераменлівай натуры на дапамогу мастачцы прыходзіць уяўленне, калі так можна сказаць — дысцыплінаваная фантазія, заснаваная на глыбокім спасцігненні жыцця прыроды і чалавечай псіхалогіі.

У Маскоўскім мастацкім вучылішчы імя 1905 года Галіна Азгур вучылася ў выдатнага майстра, чарадзея пейзажнай лірыкі Васіля Мікалаевіча Бакшэева. Яна трывала засвоіла яго ўрокі. І пра гэта сведчаць і сённяшнія творы мастачкі. Яны нагадваюць бакшэеўскі жывапіс не пэўнымі знешнімі прыкметамі (у Галіны Азгур — выразная творчая індывідуальнасць), а менавіта глыбінёй вобразнага ладу, ступенню тонкасці пісьма. Так, напрыклад, «Старая елка» Галіны Азгур нагадвае нечым няўлоўным бакшэеўскую «Парубку». Цяністая старая елка шуміць аб былым. І да яе быццам прыслухоўваюцца маладыя елачкі. І «размове» гэтай уторыць мяккія воблакі з прасветамі лімоннай зары. Зялёны пошум прыроды літаральна чуеш у гэтым на дзіва поўным гукаў пейзажы.

І яшчэ адзін цудоўны настаўнік быў у Галіны Азгур — яе бацька, выдатны мастак Гаўрыла Мікітавіч Гарэлаў.

Ды ці толькі Бакшэеў і Гарэлаў!.. Калі глядзіш пейзажы мастачкі, увачавідкі пераконваешся: яна паслядоўна трымаецца прынцыпаў айчыннага рэалістычнага пейзажа. Прынцыпаў, якія выпрацоўвала столькі мастакоў — і рускіх, і беларускіх. І вельмі радуе, што ў магутнай плыні сучаснага пейзажа ў Галіны Азгур — свой голас. Непаўторны. Крыштальны. Трапяткі.

М. СМІРНОЎ.

ТЭАТР

ВЫПАДАК ЦІ ПАЧАТАК РЭПЕРТУАРНЫХ ЗРУХАЎ?

СПЕКТАКЛЬ «ЯНКА-ЦЫМБАЛІСТ» У ДЗЯРЖАЎНЫМ ТЭАТРЫ ЛЯЛЕК БССР

Па-праўдзе кажучы, тэатр лялек ў Мінску не цешыцца вялікай увагай тэатральнай грамадскасці. Тэатралы і крытыкі не перапаўняюць яго залу на «здачах», не сочаць за прэм'ерамі, не спрачаюцца і, натуральна, рэдка пішуць. Быццам лялькі —гэта нешта другараднае. Батлейка ж некалі была папулярнай надзвычай. Але батлеек было многа, і гэта было некалі, а тэатр лялек у Мінску адзін. Адзін з трох у Беларусі, дзе па самай дакладнай статыстыцы ў кожныя два гады ставіцца адзін беларускі спектакль.

Сёлета адбылася такая прэм'ера — «Янка-цымбаліст». У дасціпнай казачнай форме расказваецца пра тыя праблемы, якія, здаецца, павінны больш цікавіць бацькоў, чым дзяцей. Але нічога. Дзеці часам сутнасць дабра і зла больш правільна адчуваюць, чым іх адукаваныя таты і мамы.

«Ой рана на Івана...» — спявае самотны жаночы голас. І знікае вялікі жоўты начны месяц, сінее неба, і новая раніца асвятляе сонцам залацістую салому стрэх. Перад намі беларуская вёска. Гучыць старая беларуская амаль з паганскіх часоў песня. Так пачынаецца спектакль па сучаснай п'есе-казцы Э. Брука і Б. Луцэнкі «Янка - цымбаліст».

Ёсць на свеце злыя сілы, якія жывуць па іншых законах, выдуманых людзьмі насуперак прыродзе і гармоніі яе з чалавекам. Жывуць яны ў Алавяным царстве, якое расце, як ракавая пухліна, пашыраючы на свабодных людзей сваю экспансію, свае алавяныя прынцыпы, ідэалогію, антымараль, уклад, жыццёвую арганізацыю. У Алавяным царстве ўсё матэматычна падпарадкавана гэтай планавай экспансіі зла.

Арганізавана гэтая задача на самым высокім узроўні. Нармальны, спеўны, вясёлы, здаровы і свабодны чалавек, такі, якім ён нараджаецца і павінен жыць, прапускаецца праз спецыяльную машыну «выбівалачку». У гэтай машыне адбіваецца ў людзей памяць. Апрацаваны ў ёй чалавек выходзіць шэры і уніфармаваны, як усе ў Алавяным царстве. У чалавека такога няма ўжо ні жаданняў, ні волі. Ён падпарадкуецца і баіцца. А галоўнае — ён нічога не помніць. Не ведае песень народных, якія хвіліну назад спяваў. Прытым, як пры ўсякіх цывілізаваных тыранічных рэжымах, у Алавяным царстве прынята не адразу налягаць на культ грубай сілы. Спярша выкарыстоўваецца бачнасць добраахвотнасці.

— Ну, Гэлечка, ну, лезь у «выбівалачку!»—ласкава ўпрошвае вясковую дзяўчыну Лісава Вуха, міністр усіх спраў. — Ну, нашто табе гэтыя песні народныя? — падштурхоўвае яе, між іншым, міністр. — Пройдзеш праз «выбівалачку» і будзеш жыць у Алавяным царстве.

Абармоты (тайная паліцыя міністра) хапаюць яе і кідаюць у «выбівалачку». Праз хвіліну з «выбівалачкі» выходзіць зусім іншая Гэля — тая і ўжо не тая, шэрая. Зніклі ўсе фарбы з вачэй і апраткі дзяўчыны.

— Ну, праспявай нам цяпер свае песні, — з'едліва падкусвае Лісава Вуха.

— Я не помню... не ведаю ніякіх песняў, — замагільным голасам кажа новая рабыня Алавянага царства (арт. Н. Пахомава).

— Вось і добра, вось і добра... —ласкавай гадзюкай сіпіць міністр (арт. С. Сцефановіч).

Але каб усе працавалі на Цара і кармілі эліту, патрэбна было асобае дзяржаўнае ўпарадкаванне. Яно ў Алавяным царстве наладжана ідэальна. Вышэй усіх стаіць Цар. Цару падпарадкоўваецца Міністр усіх спраў. Міністру — абармоты. Усе астатнія таксама размеркаваны па прынцыпе строгай субардынацыі, але Цар, Міністр, абармоты — гэта касцяк улады, яго страх, сіла і моц. Ніхто нічога не павінен думаць і ведаць. Усё ведае і за ўсіх думае Цар. У Алавяным царстве нават гадзіннік «імя яго алавянай вялікасці ідзе па Цары, а не Цар жыве па гадзінніку. «Прачнуўся Цар—і гадзіннік зазваніў». Тут усе баяцца. Інакш нельга. Бо, калі не будзе страху, то не стане і падпарадкавання, а таму «хто не баіцца, той чужы, а калі чужы — значыць шпіён».

Усякае рабства мае канец. У народзе з'яўляецца барацьбіт — Янка-цымбаліст. Яго родную вёску абармоты звезлі ў Алавянае царства, а людзей, прапусціўшы праз «выбівалачку», зрабілі сваімі падданымі. Вызваліць іх можна, толькі памяць вярнуўшы. А зрабіць гэта могуць толькі песні народныя. Трэба толькі заспяваць іх, і да людзей вернецца памяць, і чалавек зноў стане самім сабой, вясёлым і свабодным.

Песні тут перадаюць дух народа, як і музычныя інструменты, перш за ўсё цымбалы. Гучаць іх срэбныя струны, слухае здзіўлены Янка. Ён не ўмее іграць. «А ты слухай і вучыся...» — кажуць Цымбалы. І ледзь дакрануўся дзяцюк да струн, як дзіўна зайгралі яны, загулі. Заспяваў Янка—і зашчымела пад сэрцам спрадвечная боль «Перапёлачкі».

Янка - цымбаліст, Заяц - скамарох і Мядзведзь - пасечнік, узброіўшыся цымбаламі, гармонікам і жалейкай ідуць у Алавянае царства вызваляць сваю вёску і свой народ. Многа прыгод адбылося. Але ў канцы перамагае дабро. Янка, Заяц і Мішка вызваляюць людзей, яны праганяюць Цара, Лісава Вуха, абармотаў, усіх прыслужнікаў і катаў.

Пастаноўка спектакля Вікторыі Казловай не вызначаецца прынцыпова наватарскай рэжысёрскай канцэпцыяй. Праўда, адчуваецца жаданне адысці ад трывіяльных жартаў, камікавання і ўвогуле ад лёгкіх адносін да роляў, няхай сабе і казачных. Кожны артыст сваю працу не ў легцы меў. Скажам, удалося дасягнуць мэты М. Каладзінскаму (Цар): малюецца тып нікчэмнасці, якая сілаю «алавяных абставін» узнесена да вышэйшага рангу царства. І хоць Цару зычыцца трыльён гадоў жыцця і бяссмерце, ён сам дрыжыць пад цяжарам сваёй улады і баіцца ўсяго, ад самага страшнага ворага царства — песняў народных да звычайнай ангіны. Ёсць у гэтым манарху нешта ад сутнасці тыранаў усіх часоў. Адначасова ў пампезнай лялькі ёсць і свой сцэнічны характар, угадваецца акрэслены чалавечы тып.

Непрэтэнцыёзнае, але даволі цікавае мастацкае вырашэнне спектакля. Асобныя месцы даволі арыгінальныя. Гэта адносіцца да Галоўнай плошчы Алавянага царства і асабліва да апартаментаў Цара з гадзіннікам імя яго Алавянай вялікасці і Алавянага царства. У глыбіні за шырмай вялізны фантастычны гадзіннік. На маятніку сядзіць Цар. Гэта і трон яго. Адсюль ён правіць. Перад ім вялікая кніга — збор усіх законаў і распараджэнняў на ўсе выпадкі жыцця, цяперашнія і будучыя. Перш чым што сказаць, Цар глядзіць у кнігу, бо ўсе думкі там. Ён «па-алавянаму» мысліць не праз галаву, а праз кнігу. А паколькі ў Алавяным царстве думаць увогуле забаронена і кніга толькі ў Цара, то тут ён і спіць, гайдаючыся на маятніку гадзінніка і, звычайна, не адыходзячы ад кнігі ні на крок: адсюль ён узнагароджвае, гаворыць прамовы, карае і г. д. Вырашана ўсё гэта лаканічна, з добрым густам. На жаль, мастак Л. Быкаў не прадумаў характары лялечных персанажаў, і таму невыразнымі з мастацкага боку атрымаліся Заяц і, асабліва, Янка-цымбаліст. Рахітычная лялька з пухла-прыдуркаватым тварам Іванкі - дурачка ніяк не адпавядае таму Янку, які выводзіцца ў п'есе. Затое цікава глядзяцца лялькі Алавянага царства. Шкадуем толькі, што тыя, хто трапляе ў царства праз «выбівалачку», выходзяць адтуль шэрымі. Парушаюцца суадносіны паміж каляровым комплексам і зрокава - візуальным вобразам усяго стылістычна адзінага Алавянага царства.

Сваімі ўдачамі спектакль «Янка-цымбаліст» у многім абавязаны п'есе Э. Брука і Б. Луцэнкі, якая напісана ў добрых традыцыях міровічаўскага «Каваля - ваяводы», вядомай «Сярэбранай табакеркі» З. Бядулі і прыёмаў «Батлейкі».

Беларускі фальклор настолькі багаты і разнастайны, казак і легенд столькі, не кажучы ўжо пра драматургію і традыцыі «Батлейкі», што нічога не трэба і выдумваць. Бяры ды стаў. Да фальклорных крыніц даўно ўжо звярнуліся нацыянальныя лялечныя тэатры Эстоніі, Латвіі і іншых нашых суседзяў. Спектакль «Янка-цымбаліст» сведчыць, што і наш тэатр мае намер працаваць у такім кірунку. Гэта радуе.

П. ЗЯНЮК.

Цімох СЯРГЕЙЧЫК

З ЖЫЦЦЯ-

Чытачы добра ведаюць кніжку народнага артыста БССР Цімоха Сяргейчыка «Нататкі акцёра», выдадзеную ў 1966 годзе. Мемуары вядомага дзеяча беларускай драматычнай сцэны, аднаго з заснавальнікаў БДТ-ІІ (цяпер Драматычнага тэатра імя Якуба Коласа), выклікалі цікавасць і зместам, і літаратурнай формай. Да таго ж гэтая кніжка з'яўляецца наогул «першай ластаўкай» і пакуль што адзінай у нас у жанры тэатральных мемуараў. «Нататкі акцёра» абрываюцца на падзеях 1944 года. Цяпер Цімох Мікалаевіч заканчвае працу над другой часткай кнігі. Прапануем урывак з яе, дзе артыст расказвае пра сваю рэжысуру (а вядома, што ён паставіў на сцэне роднага тэатра «Пінскую шляхту» і «Моднага шляхцюка», «Дзяцей Ванюшына», «Ірынку» і іншыя спектаклі). І гэты эпізод творчай біяграфіі Ц. Сяргейчыка паказвае яго дапытлівасць, імкненне да жыццёвай праўды ў сцэнічных вобразах, педагагічны такт і мастацкую смеласць.

МАЕ ЗАХАПЛЕННЕ рэжысурай пачалося даўно: яшчэ ў гады студыйнай вучобы ў Маскве і, як ні дзіўна, — на ўроках акцёрскага майстэрства. Акурат у той час Смышляеў ствараў пры студыі клас рэжысуры і падбіраў для яго слухачоў. Ужо былі залічаны М. Міцкевіч, К. Саннікаў, П. Малчанаў і Л. Мазалеўская. Аднойчы ён прапанаваў мне таксама ўвайсці ў гэтую групу, на што я з радасцю даў згоду. Высокаадукаваны чалавек, таленавіты рэжысёр, акцёр і педагог, В. Смышляеў быў не толькі выдатным творчым кіраўніком і выхавацелем беларускай тэатральнай студыі ў Маскве, але і заснавальнікам нашага тэатра.

Ствараючы рэжысёрскую групу, Валянцін Сяргеевіч меў на мэце забеспячэнне будучага тэатра рэжысёрскімі аднадумцамі са свайго акцёрскага асяроддзя, творчы лёс якіх быў бы, такім чынам, шчыльна звязаны з лёсам усяго калектыву.

І цяпер у маёй памяці жывуць яго словы:

— Што патрабуецца для таго, каб стаць рэжысёрам? Перш за ўсё прызванне, талент, дасканалае веданне сваёй справы. Усебаковая адукацыя. Шырокі кругагляд. Веданне законаў не толькі тэатральнага мастацтва, але і ўсіх сумежных мастацтваў. Кіпучая энергія. Арганізатарскія здольнасці і эрудыцыя. Самастойнасць творчасці. Вобразнае мысленне. Веданне кожнага творцы ў тэатры — яго індывідуальныя асаблівасці, імкненні, густ і здольнасці. Умельства выяўляць іх у людзях. Кроўна быць звязаным з лёсам свайго тэатра і яго акцёраў.

Такім быў і сам Смышляеў.

Наш настаўнік любіў даваць вучням заданні для самастойнай работы і пільна сачыў за іх выкананнем.

Памятаю, ён склаў для мяне рэкамендацыйны спіс п'ес, з якімі неабходна азнаёміцца ў першую чаргу. Сярод іх аказалася драма С. Найдзёнава «Дзеці Ванюшына». Я прачытаў яе з вялікай асалодай, адным захадам.

Міналі гады. Студыя даўноператварылася ў тэатр, а студыйцы — у яго акцёраў. За гэты час мне давялося сыграць не адзін дзесятак цікавых роляў і самастойна ажыццявіць некалькі пастановак. Праўда, п'есы трапляли ў мае рукі пераважна слабыя. Гэта былі так званыя службовыя пастаноўкі. А хацелася паспрабаваць сілы на паўнацэнным матэрыяле, на п'есе, якая б захапіла цалкам. І тут я ўспомніў найдзёнаўскіх «Дзяцей Ванюшына»... Якраз на той час вядомы акцёр і рэжысёр Малога тэатра К. Зубаў даў згоду паставіць у нас у сезоне 1937—38 года французскую камедыю Л. Вернэйля «Мае злачынства», але выехаць у Віцебск на доўгі час не змог. Тады вырашылі паслаць патрэбных акцёраў на месяц-другі ў Маскву, дзе ён давядзе спектакль да генеральнай, а потым прыедзе ў Віцебск на пару тыдняў і выпусціць яго.

У п'есе роляў не так ужо многа. Трупа будзе занята не ўся. І дырэкцыя прапанавала мне паставіць «Дзяцей Ванюшына». Не цяжка адгадаць, які быў мой адказ. Я разумеў, што для мяне пытанне стаяла так: або сёння, або ніколі. Рызыкну.

Але ці зацікавіць драма Найдзёнава сучаснага гледача сваёю змрочнаю безнадзейнасцю? Ці не будзе яму нудна глядзець такі спектакль? А можа і акцёрам п'еса не спадабаецца?

З вопыту ведаю — ад першай чыткі п'есы калектыву шмат што залежыць. Яе трэба, як кажуць у нас, падаваць на сподачку.

Разгарнуў п'есу і... нібы анямеў. Доўгая, пакутлівая паўза. За мною сочыць многа пільных вачэй. Яны ўратавалі мяне. Мільганула думка: «Не трэба ніякіх «сподачкаў».

Чытка прайшла добра. П'еса і ролі ўсім спадабаліся. Гэта мяне падбадзёрыла. Стала лягчэй на сэрцы яшчэ і таму, што ў часе чыткі перад акцёрамі я праз іх адчуў прыблізны настрой і ўспрыманне падзей п'есы будучым гледачом.

За работай непрыкметна знікаюць дзень за днём, нібы сняжынкі на цёплай далоні. Мінула тры тыдні пасля першай сустрэчы. За гэты час мы не аднойчы чыталі п'есу па ролях, асэнсоўваючы тэкст. Калі акцёры добра азнаёміліся з драматургічным матэрыялам, я прачытаў ім свой пастановачны план.

Творчыя ўзаемаадносіны ў рабоце рэжысёра з акцёрамі тонкія і таму надта складаныя. Рэжысёр шмат у чым можа дапамагчы акцёру, але ж і акцёр—творца, а не вучань.

Даводзілася ўвесь час быць напагатове, праяўляць вытрымку, тактоўнасць і вынаходлівасць. Бачыць сваё прызначэнне не ў павучаннях, а ў канкрэтнай падказцы акцёру самага істотнага, самага неабходнага ў ролі. Праводзіць рэпетыцыі так лёгка, цікава і змястоўна, каб акцёры забывалі пра час і стомленасць. Дакладней — ператвараць акцёрскую працу ў радасную творчасць.

НАСТАЎ ЧАС, калі я мог спакойна даць акцёрам некалькі выхадных дзён і скарыстаць сваю творчую камандзіроўку ў Маскву. Да аўтарытэта, да Зубава.

— З ролі Алёшы ў «Дзецях Ванюшына» я пачынаў сваю акцёрскую кар'еру, — сказаў ён. — Буду рады падзяліцца вопытам. Вядома, п'еса вам падабаецца?

— Вельмі, з усімі яе дадатнымі і адмоўнымі бакамі.

— А як вы вызначаеце жанр п'есы? — ловячы на слове, пытаецца Канстанцін Аляксеевіч.

— Як псіхалагічную сацыяльную драму.

— А куды вы дзенеце быт?

— Мяркую зрабіць строгі адбор самага неабходнага.

— Будзьце ласкавы, Цімафей Мікалаевіч, прачытайце свой пастановачны план. Хачу высветліць, у чым патрэбна мая дапамога. Зараз мы аднаўляем спектакль «Дзеці Ванюшына» ў Малым тэатры, і мне давялося па гэтым пытанні раіцца з адным кампетэнтным чалавекам. Ён выказаў некаторыя думкі, аналагічныя вашым. Дарэчы, вы яшчэ не распачыналі работы з акцёрамі над п'есай?

— Даўно распачаў і ўжо пазнаёміў іх з пастановачным планам.

— Чаму? — здзівіўся Зубаў.—Лагічней было б давесці план выканаўцам пасля прыезду з Масквы.

— Шчыра прызнаюся, калі б я не зрабіў гэтага да паездкі ў Маскву, яны б падумалі, што план мой не самастойны, а запазычаны.

— А вы, аказваецца, дыпламат, — смяецца Канстанцін Аляксеевіч. — Ну, а калі ў мяне будуць сур'ёзныя карэктывы да вашага плана? Як жа тады?

— Прыеду і сумленна раскажу калектыву пра ўсё, што вы забракавалі.

— І адмовіцеся ад свайго плана?

Такое нечаканае пытанне насцярожыла мяне. Сабраўшыся з думкамі, пасля кароткай паўзы, адказваю:

— Пераглядзець змагу... а вось адмовіцца? Мяне вучылі: парайся з адным, другім... падумай, узваж і зрабі па-свойму, як табе падказвае ўласнае бачанне, розум і сэрца. Толькі ў крайнім выпадку, калі пад напорам неабвержных доказаў сам пераканаешся, што план твой заганны, адмаўляйся ад пастаноўкі.

Зубаў паціснуў мне руку.

— Правільна, Цімафей Мікалаевіч. Усім дагадзіць нельга, а страціць сваё творчае «я» такім чынам лёгка. План ваш цалкам ухваляю!.. А хто ў вас прызначаны на ролю Ванюшына?

Мне стала няёмка. Перамагаючы сябе, адказваю:

— Я.

Канстанцін Аляксеевіч здзіўлена акінуў мяне калючым позіркам, нахмурыўся і пачаў барабаніць пальцамі па стале. Цень незадаволенасці адбіўся на яго твары. Памаўчаўшы крыху, ён суха сказаў:

— Гэта памылка. Роля Ванюшына не ў вашым плане.

— Чаму? — нясмела пытаюся.

— Проста фізічна не падыходзіце. Як кажуць, не той габарыт.

— Канстанцін Аляксеевіч, нельга ж у тэатры размяркоўваць ролі па прынцыпе тыпажу, як у кіно, — горача запратэставаў я. — Ад такога размеркавання шмат губляе і сам тэатр і яго акцёры. Дзе ж тады наша хвалёнае акцёрскае пераўвасабленне?

Замест адказу Зубаў сярдзіта запытаў:

— Скажыце, Цімафей Мікалаевіч, толькі шчыра, вы самі зрабілі заяўку на гэтую ролю, карыстаючыся правам рэжысёра, ці вас прызначылі?

— Ну, вядома, прызначылі. У нас не было каму іграць Ванюшына, а мне вельмі захацелася паставіць п'есу, таму і згадзіўся. Зараз я сапраўды захапіўся гэтай роляю і хачу іграць яе. Хто яго ведае, можа падсвядома і п'еса калісьці спадабалася мне з-за ролі Ванюшына. Зразумела, гэта я цяпер так мяркую, а тады і ў думках не меў падобнага.

Пасля майго прызнання калючасць Зубава знікла. Ён зноў стаў ветлівым і па-сяброўску загаварыў:

— Галубчык, Цімафей Мікалаевіч, вы ўяўляеце, які цяжар ускладаеце на свае плечы? Такой непамернай нагрузкі вы не вытрымаеце.

— Вельмі добра ўяўляю, Канстанцін Аляксеевіч, і вытрымаю, запэўніваю. Ад работы яшчэ ніхто не паміраў. Мяне ж нездарма ў тэатры клічуць двужыльным.

— Давайце гаварыць сур'ёзна, — мякка перапыняе Зубаў. — Зразумейце, нарэшце, што Ванюшына заўсёды ігралі выдатныя акцёры, сталыя майстры сцэны, якія мелі вялікі творчы і жыццёвы вопыт. Вы яшчэ малады і мала спрактыкаваны акцёр. Вам не сыграць сцэны з Алёшам у канцы трэцяй дзеі, як не сыграць і чацвёртай — калі Ванюшын вырашае скончыць жыццё самагубствам. Тут трэба высокае майстэрства, жывая праўда, прастата, напоўненая гарачым пачуццём і думкай. Гэта яшчэ не ў вашых магчымасцях.

— Усё разумею, Канстанцін Аляксеевіч. Але зразумейце і вы. Само майстэрства да мяне не прыйдзе. Яго трэба набываць упартай працай над ролямі, а такія ролі, як Ванюшын, не часта трапляюць у нашы рукі. Зразумейце, нарэшце, і тое, што для мяне шлях да адступлення адрэзаны.

— Вы можаце паказаць зараз Ванюшына такім, як бачыце яго ў сваім уяўленні?

З рашучым адчаем адказваю:

— Магу! Пакажу эцюдным парадкам яго першы выхад: сустрэчу з Аляксеем.

Зубаў упіўся ў мяне вачыма.

Усё сваё хваляванне, неспакой і трывогу, атрыманыя зараз ад размовы з ім, я пераношу на Ванюшына і пачынаю дзейнічаць.

ТУТ ЖА, у пакойчыку, кладуся на канапу (гэта мой ложак). Заплюшчваю вочы. Ноч. Цішыня. Усе спяць, а я не магу заснуць. Трывожныя думкі: «Нядобрае робіцца ў доме. Рушыцца сям'я, увесь лад жыцця. Сын Аляксей пачаў позна прыходзіць дадому. Сёння не быў у гімназіі. Дырэктар прыслаў па мяне. Распаўсюдзяцца чуткі па горадзе, сораму не абярэшся. Што з ім сталася? Дзе ён бадзяецца?» Варочаючыся ў ложку з боку на бок, мармычу сабе нешта пад нос па-старэчаму. Часта паднімаю галаву, прыслухоўваюся да кожнага шораху. Зноў кладуся, зноў варочаюся. Нацягваю коўдру на галаву. Не дапамагае. Устану, пахаджу, зноў лягу... І гэтак цалюткую ноч.

Раптам здалося, што звоніць нехта, «Вядома, Алёша». Запальваю ўяўную свечку, апранаю такі ж халат, гляджу на гадзіннік, што вісіць на сцяне. Ён паказвае пяць.

Іду ў адны дзверы — нікога няма. У другія — пуста. Вяртаюся ў пакой — Зубаў знік з крэсла. Аглядваюся наўкол, а ён стаіць на табурэтцы каля гадзінніка, і пераводзіць стрэлкі назад. «Ага, уключыўся ў ігру замест Аляксея», — дайшло да мяне.

— Ах ты, зладзюга! Ах ты, распуснік! Нагарэзнічаў, як шкадлівы кот, а цяпер бацьку шальмаваць уздумаў? — узнік, як цяпер кажуць, унутраны маналог.

Раптам ахапіла шалёная злосць. Захацелася кінуцца на яго, ударыць, паваліць на падлогу, і мясіць, мясіць нагамі, але востры боль сціснуў сэрца і з грудзей вырваўся глухі стогн. Ад яго Зубаў — Аляксей, як уджалены, саскочыў з табурэткі і, убачыўшы мяне, спіною прыліп да сцяны.

Стрымліваючы лютасць, моўчкі свідрую яго позіркам. Зубаў увесь скурчыўся нібы я яго выцяў.

— Дзе бадзяўся? — сціснуўшы зубы, пытаюся.

— У таварыша быў, — заікаючыся, адказвае Зубаў. Яго страх мне спадабаўся.

— Глядзі, Аляксей, не дажывём мы з табою да дабра. Малако на губах не абсохла, а начамі бадзяешся. — Прабіраю сына, выклікаючы на шчырае прызнанне сваёй віны. Але, заўважыўшы маю слабасць, Зубаў сам пераходзіць у наступленне.

— Я, татуля, у таварыша быў. Што ж тут дрэннага?

— Маніш! Разнясі цябе гарою! — раз'юшана зароў я на ўсё горла, не вытрымаўшы такога цынізму, і пачынаю выкрываць хлусню.—У гімназіі сёння не быў. Дырэктар прысылаў па мяне. Пашкадаваў бы бацьку!

Зубаў са страху падаецца назад да дзвярэй, каб уцячы. Заўважыўшы гэта, загадваю:

— Чакай! — Зубаў спыніўся. Авалодаўшы сабою, зноў спрабую нагутарыць з ім шчыра:—Я ж ноч з-за цябе не сплю... Выганяць, што будзеш рабіць? — І не вытрымаўшы, зрываюся на крык: — Бочкі з цукрам прымушу адкрываць, горш за рабочага зраблю! — Раптам апамятаўшыся, ціха, з болем у душы пытаюся: — На што ты, дурань, спадзяешся? Чаго чакаеш? Скажы мне, калі ласка.

— Што казаць... Вы гэтага не зразумееце, — безнадзейна махнуўшы рукой, адказвае Зубаў.

Яго словы і асабліва жэст нібы пугаю сцебанулі мяне па хворым месцы. «Дажыў на старасці год. Яйцо курыцу вучыць. Усё рушыцца. Стоўпатварэнне нейкае вавілонскае». Зрабілася маркотна ад такіх думак. З вялікай тужлівасцю і сарказмам адказваю:

— Дзе ўжо там зразумець! Эх ты, д'ябал, д'ябал! Бацьку ты дурней за сябе лічыш. Ты пажыві з маё, папрацуй... — І тут, нечакана, зноў ахапіла лютасць. Баючыся страціць кантроль над сабою, цяжка дыхаючы, хрыплю:

— Прэч з маіх вачэй!

Зубаў, адчуўшы небяспеку, пусціўся наўцёкі, а я, задыхаючыся, падаю ў крэсла, расшпільваю сарочку і пачынаю расціраць грудзі.

За дзвярыма пачуліся нейчыя крокі.

— Хто там? — пытаюся.

Не ўбачыўшы нікога і не атрымаўшы адказу, звешваю галаву і паглыбляюся ў невясёлыя думкі.

— Дзякую, Цімафей Мікалаевіч, далі мне дыхту. Ваш паказ і ваша апантанасць шмат у чым пераканалі мяне і зацікавілі. Абавязкова прыйду на прэм'еру. Ну, як казалі даўней, дай жа, божа, вам удачы...

ВЯРТАЮСЯ З МАСКВЫ дадому. Пасажыраў мала. У купэ, апроч мяне, нікога.

Ноч...

Гарыць настольная лямпа пад зялёным абажурам, рытмічна стукаюць колы, ды марна гойдаецца вагон.

Ляжу, нібы ў калысцы, на пасцелі — адпачываю. Зялёны прыцемак хіліць на дрымоту. Ні аб чым не хочацца думаць. Лянота нават пальцам варухнуць, а ў памяці чамусьці міжволі ўсплываюць малюнкі з мінулага.

Паўстае летні адвячорак у роднай вёсцы. Усе жыхары адпачываюць на вуліцы.

Мы, падлеткі, ашалела носімся па ёй, гуляючы ў гарэлкі. Ад смагі перасохла ў роце. Бягу ў бліжэйшую хату, каб напіцца, пераступаю парог — і дзіву даюся.

Абняўшы скрыпку, гаспадар жытла сядзіць адзін, як сыч, на лаўцы за сталом і наўзрыд плача.

Шкада зрабілася старога. Хочацца падбегчы да яго, суцешыць, але баюся: яшчэ ўзлуецца. Дарослыя не любяць паказваць людзям свае слёзы.

Разгублены, саджуся на парозе і не ведаю, што рабіць. А ён пагладзіў скрыпку, нібы любімае дзіця, прыклаў яе да падбародка, узняў смычок і стаў іграць. Сам кінуў плакаць. Замест яго цяпер загаласіла скрыпка.

Неўзабаве стары пачаў дапамагаць ёй — на высокай ноце, чужым, іржавым голасам, зацягнуў працяглую песню:

Адзін, адзін я ў свеце, як былінка
ў полі на вятру.
Чужы, чужы я дзецям, як нію
трэсачка ў віру...

Песня гаварыла аб бацькоўскім смутку і адзіноце, а стары ўсё іграў і спяваў, зноў абліваючыся слязьмі, нікога не бачачы і нічога не заўважаючы перад сабою. Яго спеў, падобны на клёкат падбітай птушкі, халадзіў душу.

Са страху я кінуўся наўцёкі. Дабег да сваёй хаты, упаў на прызбу і расплакаўся. З вуліцы ўслед за мной прыбег у трывозе бацька.

Даведаўшыся аб прычыне слёз, ён з дакорам глянуў на мяне і пачаў супакойваць:

— Кінь, дзеткі, вільгаць разводзіць. Яблыкі ад яблыні далёка не падаюць. Прагнасць да грошай загубіла гэтага старога самадура і скнару. Ён, не пры нас кажучы, і дзяцей сваіх выхаваў такімі ж злыднямі, як і сам. Мучаць яны яго. Вось цяпер і галосіць...

Праразліва зароў паравоз. І грукат сустрэчнага цягніка абарваў успаміны.

Ляжу, заплюшчыўшы вочы, хачу заснуць, ды дзе там! Вобраз старога не выходзіць з галавы, трывожыць і не дае спакою. Я нібы захварэў на ягоны смутак: ахапіла пачуццё такой адзіноты, што хоць ты ваўком вый.

Устаю з пасцелі і давай крочыць у цесным купэ, як той леапард у клетцы звярынца.

— Што са мною робіцца? — думаю сабе. — Я ж ніколі не адчуваў падобнай адзіноты? Чаму менавіта зараз у памяці ўсплыў гэты малюнак з мінулага, аб якім я раней ні разу не ўспамінаў?

А ў вушах усё мацней і мацней гучыць песня-енк старога. Першыя словы яе сляпіцай лезуць у галаву, і нельга ад іх адчапіцца. Дайшло да таго, што сам ціхенька заспяваў: «Адзін, адзін я ў свеце, як былінка ў полі на вятру».

НА СЦЭНУ

Спяваю, а з вачэй цякуць слёзы.

У такім настроі дастаю п'есу і моўчкі паглыбляюся ў тэкст ролі. І тут адбылося нешта дзіўнае: адразу нібы прасвятлела ў галаве. З вачэй зняло заслону туману абстрактнага бачання. З'явіўся «другі акцёрскі зрок». Тэкст стаў гранічна выразным і зразумелым.

Спачатку да канца прачытваю ролю адзін раз, другі, трэці. Узнік вобраз старога драпежніка-каршуна з лупатымі вачыма, Ён драпежны не таму, што злы па сваёй натуры, а з прычыны таго, што сілкуецца птушыным мясам, без якога не можа жыць. Такі мой Ванюшын...

Якое ж дзіва адбылося са мною? Толькі крыху пазней стала зразумелым, што пачуццё адзіноты, навеянае ўспамінамі, дало мне ў рукі ключ для эмацыянальнага асэнсавання і дзейснага раскрыцця яго характару.

У ВІЦЕБСКУ мяне чакаў мастак А. Марыкс.

Раней мы не былі блізка знаёмы з ім. Я толькі ведаў гэтага чалавека, як таленавітага і своеасаблівага мастака БДТ-1 (Акадэмічны тэатр імя Я. Купалы) і таму запрасіў яго ў наш тэатр на сваю пастаноўку. Аскар Пятровіч адразу ж зачараваў мяне ўласцівай яго характару дасціпнасцю, абаяльнасцю, зайздроснай працаздольнасцю і сур'ёзнымі адносінамі да сваіх прафесійных абавязкаў.

Выявілася, што Аскар Пятровіч, атрымаўшы маё запрашэнне, за такі кароткі час здолеў ужо наведаць Казань, сабраць там цікавы матэрыял для п'есы і прывезці з сабою шмат замалёвак з натуры. Сярод іх былі некалькі старадаўніх купецкіх дамоў і кватэр, каля дзесятка асобных пакояў і шмат розных дэталяў: лесвіц, дзвярэй, акон, мэблі, посуду. Усе гэтыя малюнкі ён расклаў перада мною на стале і падлозе. Было відаць, што мастак усур'ёз захапіўся п'есай. Гутарка аб ёй вялася паміж намі аж да самага вечара. Пасля мы яшчэ некалькі дзён працавалі разам у мяне на кватэры, шукаючы і абмяркоўваючы розныя варыянты будучага афармлення спектакля.

Заняткі з удзельнікамі спектакля пасля нядоўгага перапынку адбыліся ў памяшканні клуба панчошнай фабрыкі. К таму часу «зубаўская» група акцёраў выехала ў Маскву, і тэатр занялі гастралёры.

Расказаўшы калектыву пра сустрэчу з Канстанцінам Аляксеевічам, я пачаў рэпетыцыю наступнай прамовай:

— Мне б хацелася ў ходзе развіцця падзей п'есы паказаць нашаму гледачу сацыяльныя прычыны гібелі дома Ванюшына, каб фінальны стрэл бацькі прагучаў як бязлітасны прыгавор мяшчанству, як крах усяго грамадскага ладу, носьбітам і выразнікам якога быў Ванюшын. Раскрываючы сацыяльна-гістарычныя карэнні мяшчанства, мабілізаваць гледача на барацьбу з рэцыдывамі гэтага мяшчанства ў сваёй свядомасці і дзейнасці. Як былы селянін я ведаў, добрая апрацоўка глебы дае багаты ўраджай. Ведаю і тое, што зямля розная бывае. На пяску, як кажуць, і быльнёг не расце, а на чарназёме ўсё родзіць. Выбар п'есы рэжысёрам падобны на выбар зямлі селяніна. Мы выбралі добрую зямлю. «Дзеці Ванюшына» — «чарназёмная» п'еса. Пры дбайнай апрацоўцы яе можна спадзявацца на багаты ўраджай. Зараз усё залежыць ад нас саміх. Давайце ж працаваць з поўным выкарыстаннем сваіх сіл і магчымасцей, жыць і гарэць адным жаданнем: узрасціць на гэтай глебе спектакль, варты нашага цудоўнага гледача...

Так пачаўся другі перыяд работы над п'есай. Паміж калектывам і мной узнік цесны творчы кантакт, узрасла самадысцыпліна, а ў выніку — стварылася неабходная творчая атмасфера.

Праўда, нельга сказаць, што ўсё ішло як па масле. Былі, вядома, свае цяжкасці і даволі значныя. Без гэтага не абысціся ў рабоце з жывымі людзьмі, асабліва калі сярод выканаўцаў ёсць некалькі маладых нявопытных акцёраў. А яны — народ экспансіўны. Па сабе ведаю: спадабалася роля, захапіўся ёю — і адразу ж хочацца хутчэй дасягнуць канчатковых вынікаў, мінуючы цяжкі і марудны шлях даследаванняў.

Асабліва цяжка было з маладым акцёрам С. Казловым, выканаўцам адказнай ролі Аляксея — малодшага сына Ванюшына. Празмернае фізічнае напружанне проста мярцвіла яго. Колькі ні працаваў з ім — нішто не дапамагала. Пад пагрозай зрыву апынуўся ўвесь спектакль. Я быў у роспачы. Што рабіць? Акцёр мучыцца, траціць веру ў сябе, а як знайсці патрэбныя сродкі разнявлення яго фізічнага «я» — розуму не прыкладу. Няўжо давядзецца зняць з ролі? Але ж для яго гэта творчая смерць. Дый не ў маім характары так вырашаць справу.

Давялося ўжыць крайнія захады: прымусіў яго доўгі час рэпеціраваць, ляжачы нерухома на канапе, нічога не іграючы, нічога не паказваючы, выконваючы толькі адну задачу — слухаць, разумець партнёраў і адказваць ім па-чалавечы проста, канкрэтна, праўдзіва. Паступова Сяргей навучыўся на сцэне жыць у вобразе, а не паказваць яго. Дзейнічаць мэтанакіравана, лагічна і паслядоўна, раскрываючы перад гледачамі, кажучы словамі К. Станіслаўскага, «жыццё чалавечага духу».

Вядома, усё гэта далося абодвум нам цаною ўпартай і цяжкай працы. Затое вынікі такой працы прынеслі многа радасці. Акцёр стварыў праўдзівы, па-сапраўднаму найдзёнаўскі вобраз яршыстага маладога гімназіста з чыстай душой. На мой погляд, роля Аляксея ў «Дзецях Ванюшына» — адна з лепшых работ С. Казлова ў нашым тэатры.

Не менш давялося папрацаваць і з актрысай дапаможнага складу І. Бялай, выканаўцай ролі Алены — пляменніцы Ванюшына. І гэтая праца прынесла свае станоўчыя вынікі.

Акрамя таго, у п'есе былі заняты дзве былыя студыйкі — З. Канапелька і М. Маркоўская. Першая выконвала ролю пакаёўкі Акуліны, а другая — пятнаццацігадовай дачкі Ванюшына, гімназісткі Каці. Яны ўпершыню атрымалі такія характэрныя ролі і не маглі яшчэ самастойна справіцца з імі. Як рэжысёр спектакля і былы кіраўнік студыі я нёс падвойную адказнасць за іх далейшы творчы рост у тэатры. Даводзілася ўвесь час пільна сачыць за сваімі выхаванкамі, трымаць пад кантролем, папярэджваць памылкі і накіроўваць іхнія творчыя пошукі. Абедзве маладыя актрысы стварылі жывыя, вельмі сакавітыя вобразы і арганічна ўвайшлі ў акцёрскі ансамбль.

Затое вопытная, спрактыкаваная актрыса М. Стройская, якая выконвала ролю Арыны Іванаўны — жонкі Ванюшына, доўгі час парушала гэты ансамбль. Яна не гаварыла ўласцівай вобразу жывою гутарковай моваю, а бяздумна дэкламавала. На мае заўвагі Мар'я Яўстаф'еўна звычайна адказвала адно і тое ж, толькі ў розных варыяцыях: «Не разумею, чаго вы ад мяне хочаце? Я некалькі год іграла гэтую ролю ў іншых тэатрах, усім падабалася, усе хвалілі, і толькі вам ніяк не магу дагадзіць...» Я разумеў, што бескарысна зараз спрачацца з ёю. Мы размаўлялі на розных мовах. Актрыса належала да іншай школы, прызвычаілася да штампаў. Да таго ж хваравітае акцёрскае самалюбства ды беспадстаўная самаўпэўненасць перашкаджалі ёй зразумець свае памылкі.

Аднойчы ў час рэпетыцый я спыніў актрысу і з наіўнай сур'ёзнасцю запытаўся:

—Мар'я Яўстаф'еўна, у якой студыі ваша Арына Іванаўна вучылася мастацтву дэкламацыі? Яна ж простая, непісьменная жанчына.

Усе прысутныя засмяяліся, а збянтэжаная актрыса маўчала, нібы вады ў рот набраўшы. Гэта было ўжо значным дасягненнем, бо раней яна не давала нікому слова вымавіць: яшчэ не выслухаўшы, што ёй скажуць, зараз жа пачынала апраўдвацца. Адбылося нешта дзіўнае: некалькі з'едлівых слоў, кінутых мімаходзь, зрабілі тое, чаго нельга было дасягнуць на працягу доўгага часу агульнымі намаганнямі. Пасля рэпетыцыі Мар'я Яўстаф'еўна прызнала свае памылкі і папрасіла дапамагчы ёй выправіць іх. Гэта была ўжо размова творчага чалавека.

Пачаліся чарнавыя прагоны ўсёй п'есы, а там надышлі манціровачныя і светлавыя рэпетыцыі, здача касцюмаў, грымаў, розныя даробкі, папраўкі, ды зноў прагоны.

Нарэшце ўсё было гатова. Мы давялі нашу работу над спектаклем да генеральных рэпетыцый.

Першую з іх я прагледзеў, седзячы ў зале за рэжысёрскім сталом. Ролю Ванюшына, замест мяне, чытаў па экземпляры памочнік рэжысёра, але нягледзячы на такую перашкоду, акцёры не выбіваліся з вобразаў. Жылі і дзейнічалі мэтанакіравана, арганічна і жыццёва праўдзіва, не губляючы патрэбнага рытму і тэмпу...

Такая гатоўнасць выканаўцаў парадавала мяне, і я з лёгкім сэрцам аддаўся сваёй акцёрскай справе: усе астатнія пяць генеральных іграў сам.

ПРЭМ'ЕРА п'есы «Дзеці Ванюшына» адбылася ўвосень 1938 года.

Уразіла мяне ў той вечар насцярожаная цішыня за кулісамі. Ніводнага гуку. Акцёры грыміруюцца моўчкі. Абслугоўваючы персанал ходзіць ціха, на дыбачках. Толькі глуха ракоча ўдалечыні, за сцэнай, гоман глядзельнай залы.

Трэці званок.

Павольна гасне святло, сціхае зала. Нейкі час пануюць цемра і цішыня. Непрыкметна адкрываецца заслона, і перад гледачом у глыбіні сцэны, як у тумане, цьмяна ўзнікае куток малельні (ён адначасова служыць і ўваходам у спальню гаспадароў).

Трывожна мігцяць перад бажніцай рознакаляровыя агеньчыкі лампадак. Трапяткі водбліск іх асвятляе мядзяную чырваню лікі ікон у пазалочаных і срэбных апраўах ды партрэт Ванюшына, што вісіць паблізу на суседняй сцяне.

З правага боку вырысоўваецца контур драўлянай лесвіцы, якая вядзе наверх, пад ёю — арачны праём у пярэдні пакой. На першым плане — каморка пакаёўкі. З левага ледзь бачна падобнае на амбразуру акно, каля яго — масіўная канапа.

Пасярод пакоя — доўгі абедзены стол, акружаны старадаўнімі крэсламі, а за імі, ля сцяны, — груваскі буфет.

Сем гадзін раніцы. Толькі-толькі пачынае світаць. Здаецца, цішыня ды спакой пануюць у гэтым доме. За сцяной чуецца слабы званок. Пасля паўзы — зноў і яшчэ раз, усё такі ж слабы і нерашучы.

З каморкі выбягае заспаная пакаёўка Акуліна ў доўгай начной сарочцы. Дзяўчынка нейкі час, нібы ў сне, мітусіцца па сцэне, потым, нешта ўспомніўшы, бяжыць да сябе ў каморку і, накінуўшы на худыя плечы коўдру, вобмацкам накіроўваецца ў пярэдні пакой, знікаючы дзесьці каля ўваходных дзвярэй.

Неўзабаве адтуль чуецца прыглушаны шэпт:

— Зноў замкнула?

— Матухна загадала. Заўважылі.

Уваходзіць Аляксей.

— А ты не магла пасля адчыніць? Дурніца! — першыя словы на сцэне. Першая лаянка. Далей ідзе ўжо вядомая чытачу сустрэча Аляксея з бацькам.

Публіка слухае ўважліва. Перад ёю, нібы на ўрачыстым аглядзе, праходзяць адзін за адным героі п'есы.

З малельні ціха выходзіць пакорлівая Арына Іванаўна з кадзільніцай у руках і запальвае лямпу. Як мядзведзь з бярлогі, вылазіць са спальні вечна незадаволены, чырванашчокі малады чалавек з папяросай у зубах — старэйшы сын Ванюшына Косцік (артыст С. Скальскі). Неўзабаве адтуль жа выбягае, бліснуўшы вочкамі, кірпатая дзяўчынка Алена — пляменніца галавы сям'і. Па лесвіцы спяшаецца да буфета пахмяліцца аканомка Аўдоцця, былая нянька дзяцей Ванюшына, дужая, яшчэ не старая жанчына з юрлівымі вачыма (артыстка Л. Мазалеўская). З'яўляюцца ў сталовую піць чай дзве гімназісткі пятага класа: баязлівая Аня, ва ўсім падобная да маці (артыстка Л. Гепнер) і Каця, што па сваім характары больш нагадвае старэйшага брата Косціка. Прыходзяць зяць Ванюшына Шчоткін — чыноўнік з управы, мяккі, далікатны франт у залатых акулярах. Салодка-прытарны чалавек, «мамачка», а на справе хам, распуснік і цынік (артыст П. Іваноў). А вось і дзве старэйшыя дачкі Ванюшына: гарбатая Клаўдзія — жонка Шчоткіна (артыстка А. Лалоўская) і лёгкадумная прыгажуня Людміла (артыстка Я. Глебаўская). Апошняя, выконваючы волю бацькі, толькі што выйшла замуж за даверанага маскоўскай багатай фірмы, п'яніцу і мярзотніка Красавіна (артыст З. Вялікі). І ўжо ўцякла ад яго дадому, а ў хуткім часе ён і сам завітвае да Ванюшына, каб злупіць з яго пятнаццаць тысяч няўстойкі за дачку. Не ідуць, а, нібы павы, выступаюць генеральша Кукарнікава (артыстка Т. Рамані) і яе дачка Іна—нарачоная Косціка (артыстка Р. Кашэльнікава).

Не людзі, а нейкая кунсткамера духоўна спустошаных істот. Перад гледачом разгортваецца кашмарнае жыццё гэтай «святой сямейкі». Дакладней кажучы, сям'і якраз і няма. Кожны жыве па няпісаным законе: чалавек чалавеку воўк. Разбэшчанасць, прагнасць, эгаізм ды сябелюбства робяць усіх чужымі, адзінокімі і глыбока няшчаснымі.

Падзеі п'есы разгортваюцца ў паступовым нарастанні і ў адпаведнасці з гэтым, ад дзеі да дзеі, расце і узмацняецца цікавасць гледача. Ён то, затаіўшы дыханне, слухае, то радасна смяецца, а ў драматычных месцах плача.

І калі ў гасціную прыносяць труп Ванюшына, у зале, нібы над полем спелага жыта ў часе подыху пераднавальнічнага ветрыку, — коціцца трывожны шэпт. А пасля слоў старога ў лахманах: «Застрэліўся... у садзе», публіка, як адзін чалавек, войкнула і ў тэатры запанавала глухая цішыня. Павольна гасне святло, зачыняецца заслона.

Падзеі п'есы як узніклі з цемры далёкага мінулага, так і зноў канулі туды ж — у небыццё. А праз нейкі момант гледачы, нібы прачнуўшыся ад цяжкага сну, раскалолі цішыню бурнымі воплескамі. На сцэне — абдымкі, пацалункі, віншаванні. Поспех!

Я ЛЮБЛЮ акцёраў. Асабліва ў пасляпрэм'ерныя мінуты, калі яны, як малыя дзеці, робяцца такія светлыя, чыстыя, бязгрэшныя, далёкія ад жыццёвых дробязяў. Іх трэба разумець. Акцёрскія радасці кароткія, як жыццё матылька. Дзень-два парадуюцца, а далей зноў будзённая праца.

Горача цалую ўсіх, абдымаю, віншую з поспехам, шчыра дзякую за дружную і плённую работу, а ў самога кошкі скрабуць на сэрцы: над маёй галавой усё яшчэ вісеў, як дамоклаў меч, вышэйшы прысуд К. Зубава. На прэм'еры яго чамусьці не было. Праз некаторы час ён прыехаў і ўпотай з'явіўся на спектакль, праседзеў непрыкметна ўвесь вечар у ложы другога яруса і па сканчэнні кудысьці знік.

Аб гэтым я даведаўся пасля, а пакуль што, нічога не падазраючы, спакойна разгрыміраваўся. Раптам уваходзіць білецёр тэатра і з таямнічым выглядам запрашае зайсці ў кабінет дырэктара.

— Чаго? — пытаюся.

— Зубаў вас там чакае, — па-сакрэце шэпча ён мне.

Сам не свой бягу ў кабінет (маленькі пакойчык побач са сцэнай). Канстанцін Аляксеевіч весела паднімаецца з крэсла і са словамі «Здаюся, ваша ўзяла», жартаўліва ўзнімае рукі ўгору, віншуе з поспехам:

— Увесь спектакль і створаны вамі вобраз Ванюшына прымаю цалкам без ніякіх агаворак. Гэта Найдзёнаў, гэта Ванюшын, жывы, канкрэтны, своеасаблівы і пераканаўчы...

ЖЫЦЦЁ і час пацвердзілі, што поспех «Дзяцей Ванюшына» невыпадковы. Спектакль з кожным днём заваёўваў усё больш шырокае прызнанне гледача.

ГРОДЗЕНЦЫ НА БРАТНЯЙ УКРАІНЕ

Цэлы месяц гастраліраваў у горадзе Луцку Гродзенскі абласны драматычны тэатр. Для ўкраінскіх гледачоў госці з брацкай Беларусі паказалі спектаклі: «Акіян» А. Штэйна, «Амністыя» М. Матукоўскага, «Уступі месца заўтрашняму дню» Віны Дэльмар, «Казкі старога Арбата» А. Арбузава, «Галава сям'і» В. Лаўрэнцьева і «Крымінальнае танга» Э. Ранета. З рускай класікі гродзенцы паказалі драму А. Астроўскага «Навальніца».

Выступаючы ў Луцку, калектыў кожны дзень выязджаў з пастаноўкамі ў сельскія клубы, дамы культуры Валынскай вобласці. Так, хлебаробы калгасаў «Бальшавік», «Слава» Лакачынскага раёна з цікавасцю прагледзелі камедыю «Казкі старога Арбата». З поспехам прайшла сатырычная п'еса «Крымінальнае танга» ў калгасах «Шляхам Леніна», імя Багдана Хмяльніцкага і імя Калініна Горахаўскага раёна. А ў райцэнтры Горахаве была паказана драматычная аповесць «Акіян».

За месяц гастроляў у Луцку і Валынскай вобласці калектыў Гродзенскага тэатра паказаў 66 спектакляў. Іх прагледзела больш за 20 тысяч гледачоў.

Ул. ДЗЁМІН.

КРЫТЭРЫЙ ПОШУКУ

ІДЭЯ тэлевізійных конкурсаў не новая. Удала знойдзеная некалькі гадоў назад, гэтая форма перадачы трывала заняла сваё месца ў тэлевізійных праграмах. Конкурсы з аднолькавай цікавасцю глядзяць усе — незалежна ад характару, схільнасцей, узросту. Сакрэт гэтай прывабнасці разгадаць не цяжка. Ідэя спаборніцтва, высакароднага суперніцтва, закладзеная ў аснове ўсякага конкурсу, актывізуе гледачоў. Яшчэ зусім нядаўна нашы сімпатыі былі цалкам аддадзены «Клубу вясёлых і вынаходлівых». Потым з'явіўся конкурс «Алё, мы шукаем таленты!». Год назад на ўсесаюзным экране паспяхова дэбютавала перадача. «А ну, дзяўчаты!».

Сёлета маладзёжная рэдакцыя Беларускага тэлебачання арганізавала конкурсны цыкл «Услаўляем молат і песню», прысвечаны 50-годдзю з дня ўтварэння СССР. Як было аб'яўлена ў першай перадачы гэтага цыкла, мэта конкурсу—расказаць аб жыцці камсамола нашай рэспублікі, аб захапленнях і інтарэсах маладых людзей. Гэтую задачу арганізатары конкурсу ў лепшых перадачах паспяхова выконваюць. Вялікую дапамогу ў правядзенні перадач аказваюць камсамольскія органы. Прадстаўнікі абласцей прыязджаюць на конкурс падрыхтаваныя, настроеныя на перамогу. Пытанне аб тым, чыя каманда выступае лепш, вырашае журы.

Найбольш удалай была першая перадача гэтага цыкла, якая адбылася ў красавіку (рэдактар перадачы—А. Радуцкі, рэжысёры—У. Міхарскі, М. Паўлаў). Удзельнікі конкурсу паказалі «хатняе заданне»—расказ аб той галіне, якую яны прадстаўляюць. Прастор для фантазіі тут быў неабмежаваны. У поўнай меры гэта выкарысталі віцябляне. Яны разам з героем беларускага фальклору Несцеркам зрабілі тэлевізійнае падарожжа на дыване-самалёце над Віцебскай вобласцю. Вачам здзіўленага Несцеркі прадстаў абноўлены, пераўтвораны рукамі савецкіх людзей край.

Цікавае на задуме было выступленне гродзенцаў. «Удалыя малайцы», сышоўшы з тэлевізійнага экрана, расказалі аб прыгажосці і характэрных рысах сваёй вобласці. Непрадуманасць асобных дэталяў перадачы, не заўсёды роўныя паводзіны саміх «малайцоў», знізілі ўражанне ад цікавай задумы.

Прадстаўнікі Брэсцкай вобласці пабудавалі свой расказ, як эстафету пакаленняў. Камсамолец першых гадоў Савецкай улады (зараз ганаровы грамадзянін Брэста), інжынер-будаўнік, малады пагранічнік—расказ кожнага з іх аб сабе стаў часткай расказа аб вобласці.

Дынамічнымі, арыгінальнымі былі і выступленні іншых каманд.

Перадача пакінула добрае ўражанне. Канкрэтнасць і дакладнасць задання абумовілі яе поспех. У настроі ўдзельнікаў адчувалася прыўзнятасць і ўсхваляванасць людзей, якія шчыра любяць свой край, сваю зямлю. І гэта адбілася на атмасферы ўсёй перадачы, якая ў поўнай меры адпавядала назве «Услаўляем молат і песню».

Другая перадача цыкла прайшла ў эфіры 15 мая. Выпуск падрыхтавала тая ж творчая брыгада, якая працавала над красавіцкай перадачай. Гэты турнір праводзіўся пад дэвізам «Майстэрства». Задума конкурсных заданняў была такая: калі па-сапраўднаму любіш сваю справу, яна ўпрыгожвае цябе, робіць цябе майстрам. Аўтары перадачы вырашылі паказаць спрыт і ўмельства маладых у будаўнічай і кравецкай справе. Удзельнікі перадачы з'ехаліся з розных канцоў рэспублікі — прадстаўнікі студэнцкіх будаўнічых атрадаў і мадэльеры. Здавалася б, былі ўсе магчымасці для таго, каб на экране тэлевізара глядач убачыў цікавы турнір, у якім скрыжаваліся б шпагі маладых майстроў. На жаль, гэтага не адбылося.

Перадача кампазіцыйна распалася на дзве няроўныя часткі. Ільвіная доля тэлевізійнага часу была аддадзена канцэртнай частцы праграмы. І толькі мімаходзь была закранута галоўная — працоўная тэма конкурсу. Перадача транслíравалася з двух месц. У дэманстрацыйнай зале рэспубліканскага Дома мадэляў выконваліся песні і паказваліся мадэлі адзення. Каля Палаца спорту члены студэнцкіх будаўнічых атрадаў узводзілі казачныя церамкі для грамадзян дзетсадаўскага ўзросту. Паралельнае правядзенне адразу трох конкурсаў не пайшло на карысць. Работа студэнтаў-будаўнікоў засталася ў цені. Тэлевізійны экран дэманстраваў манекеншчыц і манекеншчыкаў, якія паказвалі сукенкі і касцюмы, створаныя безыменнымі мадэльерамі. Аўтары перадачы чамусьці не палічылі патрэбным назваць ні іх прозвішчаў, ні месца работы. У перапынках паміж дэманстрацыямі мод спявалі вакальныя ансамблі.

Атрымалася знешне прыгожае, але мала падобнае на тэлевізійны конкурс відовішча. Выглядала ўсё так быццам трансліююць звычайнае эстраднае прадстаўленне, удзельнікі якога даўно і добра адрэпеціравалі свае ролі.

Хай і надалей маладзёжная рэдакцыя студыі тэлебачання прапагандуе прыгожае адзенне. Магчыма, у такіх перадачах дарэчы абмеркаваць пытанне пра даўжыню, сілуэт, пра адносіны да моды наогул. Але, згадзіцеся, што ў маладзёжным конкурсе з пэўнай назвай «Услаўляем молат і песню» такія размовы пра сучасную моду гучалі, мякка кажучы, некалькі нечакана. Бо гледачы спадзяваліся стаць як бы ўдзельнікамі абвешчанага конкурсу... На гэтым, можа, і не варта так дэталёва спыняцца, калі б справа абмяжоўвалася толькі адной—майскай перадачай цыкла. Дык жа і чэрвеньская праграма пачыналася з таго, што мастацтвазнаўца рэспубліканскага Дома мадэляў Валянціна Капусцінская надзвычай падрабязна разбірала пісьмы тэлегледачоў, расказвала, як яна ставіцца да сучаснай моды. Зноў узнімалася пытанне, прапанаванае на мінулым конкурсе.

Кажуць, не памыляецца той, хто нічога не робіць. Але калі памылкі паўтараюцца, можна гаварыць аб пэўнай тэндэнцыі. Памылкі чэрвеньскай праграмы цыкла «Услаўляем молат і песню» (рэдактар А. Радуцкі, рэжысёры—У. Міхарскі, У. Цыбулька, асістэнт рэжысёра—Т. Русецкая), як дзве кроплі вады падобныя да памылак майскай. Зноў тая ж кампазіцыйная непрадуманасць, зноў распад перадачы на дзве часткі. На гэты раз мэтай конкурсу быў расказ аб маладых турыстах Беларусі. Заданні будаваліся так: каманды павінны былі прапанаваць найлепшы, на іх погляд, турысцкі маршрут па рэспубліцы і паказаць сваё спартыўнае майстэрства і падрыхтоўку.

Першая частка конкурсу трансліравалася са студыі. Большасць каманд дэманстравала свае маршруты знятымі на кінаплёнку. Пачаткам маршруту турысты выбралі Кастрычніцкі раён, дзе ў першыя гады Савецкай улады была створана легендарная Рудабельская рэспубліка. Гісторыя рудабельскіх камунараў стала пралогам да расказу аб сённяшнім дні Гомельшчыны.

Вельмі цікавы матэрыял — пошук чырвоных следапытаў 65-й Мінскай школы ляжаў у аснове расказу аб турысцкім маршруце не быў добра прадуманы, як, дарэчы, і каментарыі да турысцкага маршруту, прапанаванага прадстаўнікамі Гродзенскай вобласці. Думаецца, што намнога цікавей было б перанесці дзеянне «на волю», да турысцкага кастра. У натуральнай, дружалюбнай абстаноўцы расказы аб убачаным у падарожжы, аб пройдзеных дарогах і сцежках далі б магчымасць арганічна прадоўжыць конкурс спаборніцтвам па спартыўным майстэрстве.

Другая частка конкурсу (заўважым адразу — найбольш цікавая з усяго ўбачанага) вылілася ў самастойную, адарваную ад папярэдніх перадачу. На беразе Мінскага мора разгарнуўся захапляючы паядынак паміж турыстамі. Пад праліўным дажджом (надвор'е таксама правярала турыстаў на вынослівасць) пераадольвалі юнакі і дзяўчаты водныя перашкоды, «мышалоўку». Тэлекамеры паказвалі спартсменаў у дзеянні. Зрокавы рад выйграў бы яшчэ больш, калі б уключэнне камер у эфір цалкам адпавядала тэмпу спаборніцтва. Шкада, што перадача не ўклалася ў адведзены час, і конкурс турыстаў не быў даведзены да канца.

Усякае спаборніцтва цікавае ўжо тым, што адразу ж падводзяцца яго вынікі і называецца пераможца. Гэтай дэталі не ўлічваюць аўтары цыкла «Услаўляем молат і песню». Гэтак жа, як і ў маі, у чэрвеньскай перадачы судзейская калегія зноў не падвяла канчатковыя вынікі конкурсу. Значыць, у пачатку наступнага выпуску давядзецца вяртацца да мінулага і займаць час, які можна выкарыстаць для правядзення конкурсу.

Тры вялікія перадачы, тры месяцы арганізацыйнай і творчай работы маладзёжнай рэдакцыі Беларускага тэлебачання. Але аб поспехах пакуль гаварыць рана. Яны, відаць, з'явяцца пазней, калі конкурсны цыкл «Услаўляем молат і песню» вызначыць свой самастойны кірунак. Зараз гэта — разрозненыя конкурсы, якія не заўсёды адпавядаюць назве цыкла. Зараз гэта — стракатая мазаіка: трохі ад «КВВ», трохі ад «Алё, мы шукаем таленты!» трохі ад «А ну, дзяўчаты!». А ў апошняй перадачы выразна павеяла настроямі «Клуба кінападарожжаў». Вызваліцца ад уплыву папулярных перадач, якія спадабаліся гледачу, цяжка. Хоць ці такі ён ужо шкодны, гэты ўплыў? Справа, напэўна, не ў ім. Проста нельга запазычаць форму, не прадумаўшы, якім зместам яе напоўніць.

А вось перадачы, якія ў мінулым годзе арганізавала маладзёжная рэдакцыя Гомельскай студыі тэлебачання. (Рэдактар — В. Калчунова, рэжысёр — Р. Шпілько). Называўся гэты цыкл «Абласны камсамольскі турнір, прысвечаны 50-годдзю камсамола рэспублікі». У гэтым турніры прымалі ўдзел камсамольцы і моладзь усіх раёнаў вобласці.

Спаборнічалі артысты-аматары, знаўцы тэхнікі, будаўнікі, работнікі сферы бытавой абслугі.

ЧАЛАВЕКУ ГАВОРАЦЬ ДЗЯКУЙ

СТАЦЬ ПАД СОСНАМІ КЛУБ...

З ВОКНАЎ Каваліцкага сельскага клуба, што ў сасновым бары на краі вёскі, відаць шарэнгі бяроз абапал вузкай лясной дарогі. Яшчэ праглядаюцца палеткі азіміны і маладыя дубкі на ўзгорку. Тут пад шум дрэў я ўпершыню пачуў расказ аб Ганне Дзям'янаўне Кароль, загадчыцы клуба.

Каля дваццаці гадоў працуе яна ў гэтай лясной вёсцы. Прыехала пасля заканчэння культасветвучылішча, тут і выйшла замуж (муж працуе на ферме). Работа, дзеці, розныя вясковыя клопаты забіралі ўсе сілы і час.

А клуб тут—не раўня, скажам, Навадарожскаму, узведзенаму па тыпавым праекце, з прасторнай залай, пакоямі для гуртковай работы. У невялічкай зале больш ста чалавек збярэцца—і ўжо яблыку няма дзе ўпасці. Затое тут ёсць тое, чаго не маюць іншыя «харомы»—утульнасць, цяпло ў самыя лютыя студзеньскія маразы, той «хатні» дух, без якога ў клубе сумна. І вядомы гэты асяродак культуры ў раёне не столькі вугламі, як «пірагамі»—цікавымі вечарамі, дружным, баявым калектывам мастацкай самадзейнасці, пра які гавораць так: «Прыехалі каваліцкія—канцэрт будзе хвацкі».

...Кантора калгаса—па другі бок бярозавага прыбою. Неяк раніцой Ганна Дзям'янаўна пастукала ў дзверы старшынёвага кабінета, ступіла цераз парог, прывіталася.

— Пётр Іванавіч, задума ў мяне ёсць. Патрэбна ваша дапамога.

— Што там у цябе? Калі зноў машына для агітбрыгады, то не разлічвай—паляцеў задні мост,—адказвае старшыня, не адрываючыся ад нейкіх папер.

— Ды не пра машыну гамонка. Вечар жывёлаводаў з Людай Кунцэвіч, бібліятэкаркай, задумалі правесці. Разумееце — збяром усіх даярак, свінарак, пастухоў, вы цёплае слова скажаце людзям, мы канцэрт пакажам, кветкі паднясём, гульні арганізуем. І не ў зале ўсё гэта будзе, а ў пакоі адпачынку, за столікамі, як на «агеньчыку»...

— А раптам нас не зразумеюць паляводы, механізатары? Пачнуцца размовы: жывёлаводаў сабралі, а мы што—не людзі?

— Не бойцеся, Пётр Іванавіч, не скажуць. Прыйдзе час, і для механізатараў зробім свята... Хіба ж не ведаюць людзі, які нялёгкі хлеб у даярак, свінарак? Вы ж самі казалі, што не знайсці падмену, калі якая з жанок у дэкрэт пойдзе...

— Ну, то глядзі, Дзям'янаўна,—памякчэў, нарэшце, старшыня.—Кажы тады, што трэба,—паможам.

І выпаў той вечар на восьмае сакавіка. Сабралася чалавек пяцьдзесят. Замужнія жанчыны прыйшлі са сваімі гаспадарамі — падцягнутымі, у новых касцюмах, белых кашулях, трохі разгубленыя: бо вось так, усіх разам на «бяседу» іх ніхто ніколі не збіраў, хіба што старшыня з загадчыкам фермы ў чырвоны куток, дзе размовы вяліся аб кармах, кадрах, дысцыпліне. А тут над уваходам заклік: «Стой! Без усмешкі, выбачайце, уваход сёння забаронены!» Ганна Дзям'янаўна намалявала. А пакой упрыгожылі гірляндамі папяровых кветак, развесілі самаробныя плакаты з мудрымі горкаўскімі словамі аб жанчыне-маці.

На сталах, засланых белымі абрусамі—горкі пячэння, цукерак, вазачкі з кветкамі.

І былі цёплыя словы прывітання ад старшыні калгаса П. Хведаровіча, які падвёў вынікі работы жывёлаводаў за леташні год. Потым перадавым даяркам, свінаркам уручылі граматы, прэміі. А калі скончыў старшыня, слова папрасіла гаспадыня клуба. Чытала ўрывак з «Маладой гвардыі» Фадзеева — пра маці. І радавалася, бачачы слёзы на вачах ужо немаладых вясковых кабет, сэрцы якіх кранула мастацкае слова.

Затым па заяўках жанчын самадзейныя артысты—работніца бухгалтэрыі Рая Валажынская, маладая калгасніца Рая Рымашэўская і бібліятэкарка Люда Кунцэвіч—праспявалі «У садзе зялёным», «Колькі ў небе зор», «Мілую маму». Калі ж адзвінелі песні, Ганна Дзям'янаўна здзівіла многіх сваім уменнем арганізаваць гульні («Кнігу ж спецыяльную купіла, гульняў з дваццаць ужо развучыла»). Смех, жарты, танцы зацягнуліся да позняга вечара.

— Пагулялі б і болей,—гаварылі задаволеныя жанчыны,—ды заўтра ранёнька ўставаць трэба... А за свята—шчырае табе дзякуй.

Я гляджу на Ганну Дзям'янаўну, ужо немаладую жанчыну, у прасценькай сукенцы, у хустачцы пад бараду. Вакол вачэй—венчык маршчынак. Сустрэў бы такую на вуліцы—падумаў бы: калгасніца. Але хіба заўсёды па абліччы пазнаеш прафесію чалавека? Хто бачыў Ганну Дзям'янаўну на вечарах, а яны ў клубе праводзяцца не рэдка, ведае, колькі добрага густу, тактоўнасці, культуры паводзін у кожным кроку гэтай жанчыны, як яна ўся ажыўляецца на сцэне.

— Вось вечар нядаўна правялі цікавы: «Зямля—галоўнае багацце чалавека»,—прыгадвае Ганна Дзям'янаўна.—Баялася, што ніхто не прыйдзе. Як ні кажы, а тэлевізары і селяніна зрабілі дамаседам, як і гараджаніна. Не на ўсялякую лекцыю ідуць і не на кожны фільм. А тут такая празаічная тэма! Але прыйшло людзей — месц свабодных не засталося. І ніхто не пашкадаваў, што прыйшоў. Да чаго ж цікава расказала пра зямлю і яе багацце наш агранам Вера Ігнатаўна Пузанава! Ну і я падрыхтавалася, апошнія пісьмы У. І. Леніна перачытала, з працамі вучонага Лук'яненкі пазнаёмілася...

Мы выходзім з клуба. Пахне хвояй. Звіняць-пераклікаюцца наўкола птушкі. Ганна Дзям'янаўна працягвае:

— А выстаўку работ народных умельцаў рабілі, дык прыйшла ледзь не ўся вёска. Я тут усіх ведаю, хто на што здатны. Многія жанчыны ткуць перабіранкі, посцілкі, ручнікі, абрусы. Зімой работы ў калгасе меней, вось і выцягваюць з павецяў дзедаўскія кросны і ткуць такія рэчы, што заглядзецца можна. І рашыла я паказаць іх людзям. Цэлы дзень у клубе не зачыняліся дзверы. Усім спадабаліся перабіранкі Кацярыны Рымашэўскай і ручнікі Раі Валажынскай. Гэтых майстрых граматамі адзначылі. Некалькі перабіранак і абрусаў узялі ў нас для Дома народнай творчасці....

Вядома, адна Ганна Дзям'янаўна нічога не зрабіла б. На дапамогу ёй прыходзяць члены савета клуба, у які ўваходзяць мясцовыя энтузіясты культуры. Нядаўна савет разгледзеў пытанне аб арганізацыі адпачынку дзяцей. Што раней было? Прывязуць фільм, а на рэкламным шчыце прыпіска: «Дзеці да шаснаццаці гадоў...» І на іншыя масавыя вячэрнія мерапрыемствы ім уваход забаронены. А дзяцей школьнага ўзросту ў вёсцы не так ужо і мала. Вырашылі два разы ў месяц арганізоўваць для іх дзіцячыя сеансы, праводзіць ранішнікі. Ужо сёлета Ганна Дзям'янаўна разам з Людай Кунцэвіч абмеркавалі са школьнікамі малодшых класаў кнігу «Рассказы о героях», правялі вечар сустрэчы з ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны «Ніхто не забыты, ні-

Усяго было праведзена 12 конкурсаў. І самымі лепшымі перадачамі турніра былі тыя, у якіх конкурс быў толькі конкурсам і нічым больш.

...На адной з гарадскіх новабудоўляў праходзіў турнір будаўнікоў. Тут паказвалі сваё майстэрства муляры і тынкоўшчыкі. Трэба было бачыць, як яны працавалі, гэтыя маладыя майстры! Усё натхненне, уся паэзія працы чыталася на іх тварах. Ніякія тэлевізійныя інтэрв'ю і гутаркі не маглі б даць ім лепшай характарыстыкі. Гэта былі тыя рэдкія моманты ўнутранай раскаванасці, калі чалавек як бы застаецца сам-насам са сваёй справай. Адбылося самае лепшае, што можа адбыцца ў тэлевізійнай перадачы: раскрыццё жывых чалавечых характараў. Калі перадача і грашыла якімі недахопамі, яны цалкам пакрываліся гэтай адной — але якой! — вартасцю.

Яшчэ конкурс — работнікаў сферы бытавой абслугі. На яго з'ехаліся парыкмахеры, кулінары, мадэльеры. Ужо тут, здавалася б, без «хатняга задання» не абысціся. Аднак арганізатары перадачы стараліся звесці да мінімуму элементы, загадзя старанна адрэпеціраваныя. Прасцей за ўсё справа абстаяла з парыкмахерамі і кулінарамі. Тут жа, у студыі, яны ўзбілі крэмы для «імгненнага» торту і зрабілі выдатныя прычоскі.

На нашых вачах, у лічаныя адрэзкі часу, узніклі «творы» кулінарнага і парыкмахерскага мастацтва, міжволі нараджаючы ў мужчынскай палавіны тэлегледачоў захапленне спрытам маладых майстрых, а ў жаночай— пачуццё добрай зайздрасці.

Непасрэднасць, ненаўмыснасць, якія адпавядаюць самой прыродзе тэлевізійнага конкурсу, вызначылі асмасферу гэтых перадач.

Такіх якасцей і не хапае тэлевізійнаму конкурсу «Услаўляем молат і песню». Адрэпеціраваныя, загадзя падрыхтаваныя заданні пазбаўляюць конкурс яго галоўнай рысы — імправізацыйнасці. Таму за рамкамі кадра застаюцца пачуцці і настроі, якія кіруюць удзельнікамі перадачы.

Між тым, у праграме Беларускага тэлебачання ёсць удалыя перадачы такога характару. Даволі ўспомніць, як напружана праходзяць выпускі «Спартлапдыі» (рэдактар — Н. Шоба, рэжысёр — К. Еўлампіеў) або цыкла «Ваша слова, эрудзіты» (рэдактар — Л. Ротмілеў, рэжысёр—М. Міцкевіч). Натуральна, і тут справа не абыходзіцца без старанпай падрыхтоўкі. Але задума і змест конкурсу такія, што, захопленыя выкананнем заданняў, удзельнікі паводзяць сябе непасрэдна, шчыра і натуральна.

Наперадзе ў цыкла «Услаўляем молат і песню» яшчэ многа перадач. Будуць спаборнічаць кіна- і фотааматары, аратыя, прадстаўнікі іншых прафесій. Хацелася б, каб пры падрыхтоўцы гэтых перадач улічвалася перш за ўсё спецыфіка тэлевізійнага конкурсу, каб менш было ў іх «канцэртнасці».

Ніна ФРАЛЬЦОВА.

што не забыта». У клубе на ранішніках дзяцей вучаць танцаваць, развучваюць з імі гульні.

...Для Ганны Дзям'янаўны кожны выезд агітбрыгады ў навакольныя калгасы — свята. Ад сустрэчы з людзьмі, ад той атмасферы прыязнасці, весялосці, шчырага сяброўства, што заўсёды спадарожнічаюць калектыву. А ён не вялікі—дванаццаць чалавек.

Аднойчы прыехалі ў вёску Горкі, а там напярэдадні выступалі заезджыя сталічныя артысты з гітарамі. Баяніст адразу ў паніку:

— Ганна Дзям'янаўна, правал! Пасля мінскіх выступаць — толькі сораму набрацца.

— Дарэмна вы панікуеце. Зірніце, як нас сустракаюць...

Гадзіну працягваўся канцэрт і кожны нумар праграмы даводзілася паўтараць.

Вось так і працуе Ганна Дзям'янаўна. Шкада, што не заўсёды падтрымліваюць яе кіраўнікі мясцовага калгаса. Забываюць, мусіць, што работнікі культуры выхоўваюць змену калгасу і, думаецца, час ужо ацаніць гэты іх уклад. Гарадскі культработнік, калі ў яго ёсць «іскра божая», можа падзарабіць больш свайго акладу. У сельскага—такога выбару няма, ён прыкаваны да аднаго клуба. І замест таго, каб чытаць, думаць, падтрымліваць кантакты з калегамі, расці духоўна, ён нярэдка вымушаны лезці па вушы ў хатнюю гаспадарку. А чаму б не даплачваць загадчыку клуба, бібліятэкару з калгасных культфондаў? Сям-там гэта ўжо робіцца. У калгасе «XXII партыйны з'езд» чамусьці не прыжылося такое. Між тым прамы і ўскосны ўклад інтэлігента ў калгасную справу вялікі і бясспрэчны. Хто не лічыцца з гэтым—загадзя адбівае ў здольнай моладзі жаданне думаць аб прафесіі сельскага культработніка.

М. БАРЫСЕВІЧ.

Старадарожскі раён.

НА ЗДЫМАЧНЫХ ПЛЯЦОЎКАХ

ЛЯ КАМЕРЫ—Юрый МАРУХІН

Глядзець, як здымаюць фільмы часамі больш цікава, чым глядзець ужо гатовую стужку. Я не маю на ўвазе няўдалыя фільмы. Калі нават кінакарціна радуе нас, усё роўна мы бачым толькі адну дзесятую таго агульнага натхнення здымачнай групы, якое адлюстравалася ў кадры. А за кадрам?

Чатыры гумавыя планеты —чатыры буксуючыя колы шалёна круцяцца ў золаце веснавой гразі. Надсадна вые матор. Галоўны аператар Юрый Марухін у балотных ботах і ў мокрай брызентавай куртцы цягнецца ў вёску за трактарам. Ад стомы зліпаюцца вочы, плыве дарога, галавакружна гайдаюцца ў небе сосны Чэрыкаўскага заказніка. За ім — тысяча кіламетраў палявымі дарогамі, роздум над сцэнарыем, пошукі натуры. У полі — адзінокі сіні дымок, ля кастра пастух і механізатары. Толькі што адбыўся цуд—жаўранак, ратуючыся ад ястраба, нырнуў у рукаў пастуха!

— На, выпусці,—гаворыць аператару пастух.

Птушка пульсуе ўжо ў небе, а ў далонях яшчэ некалькі імгненняў трымаецца яе цяпло...

Многае застаецца за кадрам.

І трывожная бяссонніца рэжысёра Валерыя Рубінчыка, і складаныя трукі акцёра Алега Відава—сінякі на яго целе, яго другое, трэцяе, чацвёртае дыханне... Дублі, дублі, дублі. І зноў пошукі няўлоўнага колеру (аператар), жэсту (акцёр), гармоніі (рэжысёр).

Юрый Марухін (першы справа) на здымках фільма «Магіла льва».

Фота Л. ШАСТАКОВА.

Сонца гасне ў дубовым гаі на беразе Сожа, працоўны дзень кінагрупы скончыўся — вялікі напружаны дзень. Перад гледачамі ён мільгне на працягу дваццаці секунд. Гледачы ўбачаць, як Алег Відаў і Марыс Ліепа скрыжуюць мячы, князь (Марыс Ліепа) выб'е меч з рукі Машэкі (Алега Відава), ударыць яго зброяй па галаве і скажа:

— Ну што, ляўша, званы ў галаве гудуць?..

А потым князь сядзе на каня, і Машэка, аглушаны, застанецца на дне мелавага кар'ера Крычаўскага цэментавага завода. Тут цяпер ідуць здымкі фільма «Магіла льва». Славутая купалаўская легенда набывае новае жыццё.

І зноў ліпеньская гарачыня ліжа шыбы газіка, зноў мелавы кар'ер запоўнены людзьмі і машынамі. У кадры—вядомы па «Братах Карамазавых» Леў Нікулін. У «Магіле льва» ён—вандроўны гусляр. Акцёра добра ведаюць і яшчэ раз убачаць гледачы.

А па-за кадрам—аператар Юрый Марухін. Смуглы, быццам са старажытнай паўднёвай фрэскі твар, моцныя рукі, праніклівыя вочы. Кожны рух—упэўнены і дакладны. Калі такі чалавек рыхтуе да здымкаў кінакамеру, працуе вяслом, сячэ дровы—што б ён ні рабіў,— міжволі захапляешся яго рухамі. Яны і табе і яму даюць радасць, унушаюць спакой, дапамагаюць паверыць у сябе. І сёння ён трывожна ўпэўнены ва ўсіх, з кім будзе працаваць, і ў сабе. Праз паўгадзіны пачнецца здымка, цяжкая здымка на каляровую плёнку. Усе папярэднія фільмы Марухіна—«Чакай мяне, Ганна!», «Усходні калідор», «Чорнае сонца» — аднакаляровыя. Каляровая плёнка — каварная плёнка! Як быццам усё разлічыў, праверыў—і раптам нейкі няпрошаны зеленаваты або чырванаваты налёт на тварах... Як ліквідаваць дэфект, у чым прычына? А час падганяе, трэба здымаць новыя кадры, акцёры прыляцелі з Масквы, Мінска, Ленінграда, у самых розных кутках краіны іх чакаюць іншыя кінагрупы або тэатры. Вось чаму рабочы дзень аператара—24 гадзіны; і ў сне ён думае аб фільме, аб каварнай каляровай плёнцы, аб найтанчэйшых і складанейшых законах кінавясёлкі! Раніцай ён павінен разгадаць тайну. І ён разгадае яе, дапамогуць веды, інтуіцыя, акрыленасць і яшчэ штосьці... Магчыма, жаўранак, які заляцеў у рукаў пастуха, магчыма любоў да вершаў Артура Рэмбо... «А»—чорны, белы—«Е», «І» —чырвоны, «У»—зялёны. А магчыма бронзавы сполах бушуючага на пяску язя, першага і адзінага за гэты сезон—няма часу... Хто бачыў «Чорнае сонца», той ведае, што аператар стварыў у гэтым фільме шмат цудаў, нездарма потым у яго пыталіся, у якой афрыканскай краіне ён здымаў.

— У Сочы,—адказваў Марухін.

На маленькім двухкрылым самалёце мы толькі прыляцелі з Мінска, дзе аператар праглядаў зняты матэрыял. У Крычаве ноччу быў моцны дождж, з адчыненых дзвярэй самалёта мы трапілі проста ў бяздонную лужыну! Першы крок, быццам крок у неба, у воблакі, аж дыханне перахапіла... Кожны ў гэта імгненне падумаў аб сваім. Магчыма, мой сябар успомніў, як здымаў дакументальны фільм «Наш Мінск». Тады з адчыненых дзвярэй верталёта прыйшлося і сапраўды зрабіць крок у неба і боўтацца каля кола з кінакамерай на працягу некалькіх гадзін. Унізе былі дамы, скверы, закінутыя галовы людзей, а ля кола бурлілі віхуры паветра, і ў гэтых ледзяных варонках аператар тварыў, шукаў, думаў!..

Кінакамера ў мелавым кар'еры, асістэнты робяць апошнія замеры па экспанометры, асвятляльнікі падрыхтоўваюць апаратуру, рэжысёр Валерый Рубінчык просіць Алега Відава ўпасці пасля падножкі як мага больш натуральна, не па-балетнаму — рыбкай, а па-мужыцку—касцьмі. Сцэнарыст Юрый Лакербая ў даспехах гарцуе на самым наравістым кані. Ён—дасканалы яздок і не аднойчы выручае дружыну князя, калі коні не хочуць, баяцца ісці праз балну.

Крычаўскія хлопцы з вучылішча механізацыі апранаюцца ў кальчугі і кажухі, лаўрэат Ленінскай прэміі Марыс Ліепа кансультуецца ў фехтавальшчыкаў.

Асляпляльна-белы кар'ер абрамаваны блакітным вадаёмам, вада такая блакітная, быццам, быццам... І не хапае слоў! Адна толькі радасць у сэрцы — за сваю зямлю, за Магілёўшчыну. І за аператара Юрыя Марухіна, які знайшоў гэты кар'ер і многія іншыя непаўторнага хараства месцы. Каб не быў ён рыбаком і паэтам у душы, многае абмінула б гледача. На ўзвышшах кар'ера — чорныя паганскія ідалы. Чорнае кантрастна ўвайшло ў белы схіл, тут яшчэ вясной аператар думкамі ўстанаўліваў сваю камеру, пераяшчаў дэкарацыі, пералятаў цераз лясы і азёры, «будаваў» кузню бацькі Машэкі, шукаў пячору легендарнага пустэльніка. Цяпер усё гэта набыло рэальныя абрысы.

Калі пішуць пра фільм, які выйшаў на экран, часцей за ўсё гавораць аб рэжысёры і акцёрах. Аператару аддаюць даніну ў канцы артыкула. Але не гэта падказала мне назваць свае ўражанні імем галоўнага аператара. Рэжысёр — акцёр — аператар... Якое звяно самае важнае? Выключы любое—выключыцца ўвесь ланцуг. А ў часе работы найбольшая нагрузка падае то на аднаго, то на другога, то на трэцяга. У тыя некалькі дзён, калі я назіраў здымкі, найбольшую нагрузку адчуваў Юрый Марухін. Надвор'е куражылася над кінагрупай «Сцэна з чоўнамі» — сцэна пад дажджом. У калоне машын — дзве пажарныя. Яны будуць «ствараць» дождж. Калона стала — уперадзе глыбокі брод. Шафёры сумняваюцца — ці пройдуць машыны. Раптам напаўзае хмара, ідзе сапраўдны дождж, трэба паспець зняць яго. Мастак Ігнацьеў на плячах пераносіць Марухіна на той бераг. У галоўнага аператара нага таўшчынёй з бервяно— у часе здымак абадраў калена, трапіла інфекцыя, нага апухла. Днём — здымкі, вечарам — уколы пеніцыліна. Прапанавалі легчы ў бальніцу, Марухін адмовіўся. Мала — натхніцца, перамагаючы боль і слабасць, трэба натхняць іншых.

— Калі я прайшоў, значыць, і вы пройдзеце!... — весела крычыць аператар вадзіцелям машын.

Перайшлі!

Наперадзе яшчэ шмат складанасцей, цяжкасцей, нечаканасцей. Але калі мужнасць і талент уступаюць у саюз, нараджаецца ўдача.

Удачы табе, аператар Юрый Марухін!

...Так «Беларусьфільм» здымае новую мастацкую кінастужку «Магіла льва».

Ігар ШКЛЯРЭЎСКІ.

З пошты ЛіМа

СВЯТЛО ЯЕ СЭРЦА

На дзвярах аднаго з домікаў па Фабрычным завулку ў Мікашэвічах прыбіта шыльда. На ёй можна прачытаць, што тут знаходзіцца бібліятэка, якая працуе на грамадскіх пачатках, указана, што яна працуе ўсе дні тыдня, акрамя панядзелка.

Заходзім. Ветліва і гасцінна нас сустракае немаладая жанчына — пенсіянерка Марыя Фёдараўна Старавойтава. Яна і гаспадыня, і бібліятэкар.

Доўгі час працавала яна заатэхнікам. А як выйшла на пенсію, зайшла аднойчы ў гарпасялковую бібліятэку. Расказала, што ў яе шмат кніг, што яна хацела б аддаць іх у карыстанне жыхароў пасёлка, стварыць бібліятэку на грамадскіх пачатках. У бібліятэцы Марыю Фёдараўну падтрымалі. Пачалі зносіць свае кнігі і суседзі. Шмат кніг прынеслі малады рабочы камсамолец Мар'ян Жураўскі, работніца пякарні Ніна Куляшова і многія іншыя. Чытач Леанід Філіпчык памог зрабіць стэлажы. Суседні лесазавод забяспечыў дровамі.

Цяпер у бібліятэцы, у якой на грамадскіх пачатках стала працаваць Марыя Фёдараўна, налічваецца каля дзвюх тысяч тамоў, яе наведваюць больш трохсот чытачоў.

— З людзьмі і мне весялей, забываеш пра свае немалыя гады,—хораша ўсміхаецца, расказваючы, Марыя Фёдараўна. — А як бачыш, што і чалавек зацікавіўся літаратурай, пачаў гарнуцца да кніг, дык і зусім добра на душы. Анастассю Міхнюк доўга я «выхоўвала»... І сама ёй чытала кнігі, бывала, цэлыя вечары праседжвала... Потым і яна ўзялася чытаць. З тоненькіх кніг пачынала спачатку, а цяпер ужо і за класіку ўзялася. І з Любай Крывулец гэтаксама было... А хлапчук — шасцікласнік, Вася Шэўчык, дык быў і ад школы адбіўся, і ад бацькоўскіх рук. Ну, я раз яго паклікала да сябе, другі... Кажу, памажы, во, мне кніжкі расставіць, памажы абслужыць чытачоў. І стаў памагаць ён, стаў чытаць многа. І па вучобе падцягнуўся...

Я слухаў Марыю Фёдараўну і мне здавалася, што не толькі тыя кнігі, якія яна любіць, але і само яе сэрца выпраменьвала дзівоснае святло.

В. КЛЕШЧАНКА.

Лунінецкі раён.

ЗДЫМАЕ Валянцін ЖДАНОВІЧ

Чытачам «Маладосці», відаць, цяжка было б уявіць сабе часопіс без фотарэпартажаў Валянціна Ждановіча, настолькі яны там арганічныя.

Чорна-белыя яго здымкі прыцягваюць цеплынёй, назіральнасцю, увагаю да чалавека. Многія з іх успрымаюцца як завершаныя мастацкія творы. Прыгадаем хаця б партрэт народнай ткачыхі з Палесся Вольгі Лукашэвіч. Сціпла ўсміхаецца маладзіца. Але дзесьці ў глыбіні прыжмураных задуменных вачэй адчуваецца затоены на імгненне, гарэзлівы агеньчык. Ад усяго яе вобліка вее цеплынёй, сардэчнасцю.

Партрэт добра вырашаны кампазіцыйна. Ён пабудаваны на кантрастах буйна ўзятага пярэдняга плану і размытых прыглушаных ліній дамоў, якія сыходзяцца ў цэнтры ў перспектыве. Фатограф тут выкарыстоўвае здымачны прыём так званага «эфекту прысутнасці». Але робіць гэта намёкам, заяртаючы ўвагу больш на раскрыццё характару жанчыны, чым на сам прыём.

Адметная якасць мастацкага светаўспрымання В. Ждановіча найбольш поўна і ярка выяўляецца, аднак, у каляровай фатаграфіі. Тут ён не толькі мастак са сваёй індывідуальнасцю, але і даследчык, які ідзе ў нагу з самымі сучаснымі здабыткамі фотамастацтва.

Мая радзіма.

Урок танца.

Да нядаўняга часу дыяпазон мастацкіх сродкаў каляровай фатаграфіі быў вельмі абмежаваны, залежны ад натуры, а сфера яе распаўсюджання — вельмі нешырокая. Усё разам давала повад многім фотамастакам наогул сумнявацца ў магчымасці існавання каляровай фатаграфіі як мастацтва. Становішча не ратавала і шырокае прымяненне колеру ў часопіснай і кніжнай ілюстрацыі. Імпазантны каляровы «натуралізм» радаваў вока непатрабавальных людзей, але ніяк не мог задаволіць патрэб каляровага фотамастацтва.

Крызіс натуралістычнай формы асабліва выявіўся, калі чырвань у звычайнай рэпартажнай фатаграфіі палала, як агонь, на ядавіта-зялёнай траве, а сінь неба станавілася катастрафічна яркай, «пырскала» з-пад лаку і глянцу паштовак, вокладак і разваротаў ілюстраваных выданняў.

Яркае, складанае і шматбаковае жыццё не мясцілася ў вузкае поле халоднага аб'ектыва. Натуралістычны прынцып выключаў актыўнае ўмяшанне фатографа ў каляровы працэс. У выніку сам каляровы спектр ставаў перашкодай на шляху мастака. Здавалася б, істотная перавага перад чорна-белай фатаграфіяй заставалася ўсё ж уяўнай. Мастацкія задачы, якія лёгка вырашала фатаграфія чорна-белая, для каляровай былі не па сіле.

Скептык.

Лёд рушыў у апошняе дзесяціголдзе. Мастацкая каляровая фатаграфія ва ўсім свеце ўпэўнена знаходзіць новыя, больш свабодныя выяўленчыя сродкі. Асвойваючы і выкарыстоўваючы на аснове чорна-белай фатаграфіі манеру каляровай ізагеліі, салярызацыі, барэльефу, таніраваных негатываў, вывaратак і г. д., фотамастак здолеў падпарадкаваць сабе колер і, што галоўнае, не ідэнтычна капіраваць рэальнасць.

Шырокія магчымасці ў свабодным выкарыстанні колеру адкрывае перад фотамастаком нядаўна распрацаваная швейцарскім інжынерам Эрнэстам Герэтам каляровая тэхніка таніраваных кантратыпаў з чорна-белага негатыва, што разам з выкарыстаннем занальных фільтраў і эфекту Сабацье дае проста неабмежаваныя магчымасці каляровага выяўлення.

Упершыню з якасна новымі каляровымі здымкамі В. Ждановіч выступіў зусім нядаўна, на персанальнай выстаўцы ў 1968 г. Тады звярнула на сябе ўвагу яго югаслаўская серыя. Сярод лепшых здымкаў гэтай серыі — «Лагуна», вельмі меладычная па агульным гучанні. Гарачыя, барвова-жоўтыя, залацістыя блікі над кілем самотнай лодкі — нібы «флямскі агонь» у даўняй беларускай разьбе, нібы гарачыя водбліскі святла на медных арганных трубах.

На беларускай выстаўцы АДН (люты — сакавік 1971) В. Ждановіч выставіў 11 каляровых прац. З іх найбольш цікавыя і па-мастацку завершаныя, на мой погляд,— «Няміга» і «Інтэрлюдыя». Апошняя з іх—на дзіва тонкая, бездакорная згарманізаваная па колеры. Назва даволі дакладная для такой, здавалася б, агульнай рэчы.

У «Нямізе» В. Ждановіч не дае ні копіі, ні сімвалу гэтай часткі горада. Ён выяўляе нюансы асабістага мастакоўскага ўспрымання даўніны шляхам асацыяцый. Фатаграфія вызначаецца дасканалым тэхнічным майстэрствам і завершанасцю формы. Асноўныя колеры — сіне-фіялетавы і жоўта-карычневы (разбіты зярністым растрам)— выдатна збалансаваны на плоскасці. Тонкія барвовыя блікі ў цэнтральнай частцы гучаць ледзь чутным акордам вячэрняга сонца і ствараюць, акрамя прыемнага для вока ўражання, адпаведны настрой.

Прыемнае ўражанне пакідае каляровы партрэт «Нарачанка». Фантазія мастака малюе нам маладую дзяўчыну на ўскрайку прыбою хвалістага ярка-сіняга жыта.

Мора — жыта, хвалі —жыта... На фатаграфіі гэтая метафара нібы матэрыялізуецца ў колеры. Сіняе жыта — возера разам з прыглушанымі цёмна-барвовымі ценямі на абліччы дзяўчыны выклікаюць нечаканае і свежае пачуццё.

Іначай створаны «Партрэт гуцула» (серыя «Карпаты»). Вобраз старога, рэзка адарваны ад фону, даецца абагульненым цёмна-сінім сілуэтам.

У карпацкай серыі, як увогуле ва ўсіх працах В. Ждановіча, адчуваецца захапленне чыстымі колерамі, імкненне знайсці іх гармонію з усёй плоскасцю ліста, жаданне максімальна выявіць сваё ўласнае ўспрыняццё колеру.

Вядома, гэтыя добрыя якасці ніяк не павінны хаваць ад нас галоўнага, што павінна быць у кожнага мастака: яснасці і глыбіні ідэй творчасці. І калі б мы разглядалі тое, , што ўжо зроблена фотамастаком, як канчатковы вынік, то мусілі б канстатаваць некаторую безадраснасць, напрыклад, яго карпацкай серыі.

Упэўнена адзначаючы, што Валянцін Ждановіч гаворыць сваё слова ў беларускай каляровай фатаграфіі, мы шчыра жадаем яму стварэння новых работ, цікавых і надзённых па змесце.

Зянон ПАЗНЯК.

Югаславія. Вулей.

Апошняя навуковая камандзіроўка ў Вільнюс была непрацяглай, але даволі плённай. У рукапісных аддзелах Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР і навуковай бібліятэкі Вільнюскага ўніверсітэта пашанцавала знайсці некалькі невядомых раней твораў беларускай літаратуры XVIII стагоддзя. А літаратурных матэрыялаў гэтай пары, як вядома, няшмат. Найбольш цікавыя ў знойдзеным дзве вершаваныя сатыры аб руска-прускай сямігадовай вайне. Назвы сатыр: «Указ гарачы палкам Расійскім, з Прус да Масквы варочаючымся, чэраз курыера ўсёй арміі аб'яўляем» і «Праект вялікастрашнаму войску Расійскаму напроціў няздобнаму каралю Прускаму, праз сем лет на вайне будучаму прама чэсна напісана ліста». Невядомы нам аўтар з'едліва, часта непрыстойнымі словамі, высмейвае царскі двор. Не менш цікавыя і два вершаваныя тэксты, якія, мабыць, служылі прыпеўкамі ў час танцаў — «Тэкст скочны» і «Тэкст втуры той жа кампазітуры». Выяўлены яны ў рукапісным зборніку «Опера...», складзеным дзесьці ў пачатку XVIII стагоддзя (у зборніку ёсць польскі твор «Ярмарка ў Навагрудку пад час бытнасці Аўгуста II ...1706 г.»). Вось пачатак «Тэксту скочнага» (у «Тэксце» 48 радкоў):

Дзеванька цяжанька ўздыхае,
Шчо сабе друженька не мае.
Красы з лічанька спалі,
Чорнэ очы запалі...

Да апошняга часу імёны выкладчыкаў Забельскай гімназіі (Полаччына) Каэтана Марашэўскага і Міхаіла Цяцерскага былі вядомы толькі па двух беларускіх драматычных творах — «Камедыі» і наследаванні-перапрацоўцы п'есы Мальера «Лекар па прымусу». У фондах Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР знайшлося некалькі іх польскіх твораў. Сярод іх — датаваныя 1787—1792 гг. трагедыі «Свабода ў няволі», «Фемістокл», «Крэз», камедыі «Пышнагольскі», «Шлюб, перакулены ўверх нагамі штукамі арлекіна», аперэта «Апалон-заканадаўца» (падзеі адбываюцца на Парнасе, куды прабіраецца селянін), змястоўная арацыя «Пчолы». Усе яны сведчаць, што Марашэўскі і Цяцерскі былі людзьмі, прагрэсіўнымі для свайго часу, ярка выражанымі прадстаўнікамі класіцызму на Беларусі.

Са шкадаваннем глядзеў я на горы нотных рукапісаў, звезеных у 1864 г. у Вільню з усёй Беларусі. Цяпер яны захоўваюцца ў неапісаным фондзе Віленскага універсітэта. Тут ёсць творы, напісаныя ў Полацку і Слоніме, Віцебску і Гродне — нотныя тэксты такіх кампазітараў Беларусі XVIII стагоддзя, як Эўзебіюш Міхалевіч (Полацк), Дэльфін Мікалаеўскі і Франц Прамніц (Слонім), Міхал Кавалеўскі і Юзаф Казлоўскі (Забельская гімназія). Усё гэта чакае рукі беларускіх музыказнаўцаў, якім тут хопіць работы на цэлыя гады.

Аднак і палітычныя сатыры, і любоўныя вершы, і польскія творы Марашэўскага і Цяцерскага, і іншыя тэксты XVIII стагоддзя, патрабуюць спецыяльнага аналізу, які будзе зроблены ў іншым месцы. Тут жа хочацца расказаць аб некаторых выпадковых знаходках, якія стаяць некалькі збоку ад асноўнага накірунку маіх пошукаў. Можа гэтыя знаходкі прыдадуцца іншым даследчыкам, навядуць іх на нейкі новы след.

ХТО ЁН, УЛАДАЛЬНІК СШЫТКА?

Часам карысна пагартаць вопісы фондаў, якія, на першы погляд, да Беларусі ніякага дачынення не маюць. Здавалася б, што можа быць цікавага ў паперах даваеннага, буржуазнага Каўнаскага універсітэта? Абыякава гартаю апісанні розных дзелавых спраў, лекцыйных раскладаў. І раптам — па-літоўску: «Рукапісны зборнік вершаў Чарота»...

Са сховішча прыносяць тоўсты сшытак у ружовай вокладцы. Тры першыя старонкі парваны. Далей

«ІСТОТА МАЯ ПЕРАПОЎНЕНА ЎРАЖАННЯМІ»...

Вялікай падзеяй у тэатральным жыцці Беларусі былі прыезды ў наш край вядомага рускага акцёра Паўла Мікалаевіча Арленева.

Упершыню Арленеў прыехаў у Беларусь у 1889 годзе, калі яму было ўсяго дваццаць гадоў. «На другую палову сезона адправіліся ў Баб-

СЯРОД ВІЛЕНСКІХ РУКАПІСАЎ

Адам МАЛЬДЗІС

ідуць вершы, перапісаныя чарнілам і расплывістым хімічным алоўкам: Ал. Салагуб—«У дэфензіве», А. Гурло — «К. Каліноўскі», Ясакар — «Змаганне», Я. Купала — «Моладзі», рэвалюцыйныя песні ў беларускім перакладзе — «Варшавянка», «Змучаны цяжкай нядоляй», «Смелымі крокамі ўночы», на рускай мове — «Молодая гвардия», «Вперед, заре навстречу». А вось і творы Чарота — паэма «Босыя на вогнішчы», вершы «Дымам і пажарам», «Беларусы». Словы «Міхась Чарот» выведзены буйнымі літарамі, і таму архівіст, наспех, відаць, апісваючы рукапіс, прыняў яго за зборнік аднаго Чарота.

А далей... далей невядомы нам уладальнік сшытка, чалавек (калі меркаваць па падборы тэкстаў) рэвалюцыйна настроены, пад уражаннем перапісанага і сам спрабуе пісаць вершы. 27 верасня 1928 ці 1929 года ён занатаваў:

Колькі разоў я пісаць пачынаў
Цябе, дарагая заметка натхнення,
Але, пачаўшы, я хутка кідаў,
Бо не хапала цярпення.
Цяпер я нанова пісаць пачынаю,
Бо чую прыліў сілы волі,
І гэты пачатак рашуча вітаю—
Ня кідаць пісаць больш ніколі!!
Шчаслівы ты ці нешчаслівы —
Будзі сыноў сваёй зямлі,
Над беларускай роднай нівай
Нязгасны светач распалі!!!

А яшчэ далей ідзе беларускі дзённік уладальніка. Вось першыя запісы: «6. X. Субота. А палове сёмай бачыўся з Таварышам. Вызваў ён мяне дзеля заўтрашняга дня. Гутарылі доўгі час, спацыруючы каля агароду. Заўтра ўбачымся». «8.X. Панядзелак. Няйду на лекцыі, бо парваўся бацінак... Дзень восеньскі хмурны, ідзе дождж. Нявесела на душы.

Эх, восень, восень, колькі суму
Прыносіш ты ў маю душу,
Пад завыванне ветра й шуму
Я часта горка галашу».

Наступова перад намі паўстае прываблівы воблік аўтара запісаў. Жыве ён у буржуазнай Вільні (упамінаецца Вострая Брама), вучыцца ў беларускай гімназіі (называюцца выкладчыкі — Віславух, Ральцэвіч), удзельнічае ў нелегальнай рабоце (чытае рабочым шкляной гуты творы беларускіх савецкіх пісьменнікаў), падтрымлівае сувязь з паэтамі-рэвалюцыянерамі (мае ліст ад Алеся Салагуба, сустракаўся з Валянцінам Таўлаем).

Ва ўмовах, калі за кожным крокам сачылі шпікі, калі не было чым плаціць за вучобу, хлопцу жылося нялёгка. У 1929 годзе адбылася бурная размова з дырэктарам гімназіі Астроўскім (аўтар дзённіка не шкадуе на яго «цёплых» слоў) —і прыйшлося пакаваць клункі. Цягніком юнак дабіраецца да Смаргоні, а адтуль на сялянскай фурманцы — у родную вёску. Пачынаецца нялёгкае жыццё падпольшчыка, агітацыйная работа сярод сялян. І раптам, пасля прыходу «таварыша Аляксандра», усё абрываецца. Ці не арышт?

Каму ж належаў гэты рукапісны зборнік? Чыёй рукою зроблены гэтыя вельмі шчырыя і мужныя запісы? Ведаем мы пра яго вельмі няшмнога. Звалі яго Уладзімірам (ёсць зварот сябра: «Браток Валодзька»). У 1929 годзе быў выключаны з Віленскай беларускай гімназіі. Бацькі яго жылі дзесьці каля Вішнева (аўтар ходзіць туды з вясковымі хлопцамі). І — усё.

Можа чытачы «ЛіМа» дапамогуць устанавіць прозвішча юнака-рэвалюцыянера, здольнага пачынаючага літаратара. А можа і ён сам дзесьці жыве, не здагадваючыся, што яго сшытак нейкім чынам трапіў у бібліятэку Каўнаскага універсітэта і захаваўся да нашых дзён?!

І яшчэ адно. Унікальны дзённік 20-х гадоў варты надрукавання. Гэта было б каштоўным папаўненнем нешматлікай на помнікі беларускай мемуарнай літаратуры.

РУКАПІСНАЯ МАНАГРАФІЯ ПРА МІР

У 30-х гадах на пошце ў Міры служыў сціплым чыноўнікам Аляксандр Снежка. Ён быў зацятым краязнаўцам, збіраў матэрыялы пра Мір і яго ваколіцы. У 1937 годзе ён выдаў у Лідзе брашуру «Фарны касцёл у Міры», надрукаваў некалькі краязнаўчых артыкулаў у часопісе «Земя Лідзка» (1937, №№ 1—5).

Аляксандр Снежка доўга працаваў над манаграфіяй пра гістарычнае мінулае Міра і славутага мірскага замка. У 1936 годзе свой рукапіс пад назвай «Мір. Манаграфія колішняй сталіцы Мірскага графства і ваколіц» ён здаў у адно з віленскіх выдавецтваў. Але па невядомых прычынах манаграфія была забракавана і з цягам часу трапіла ў рукапісны аддзел Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР.

У рукапісе прасочана гісторыя Міра на працягу амаль сямі стагоддзяў. Першае ўпамінанне аб ім датуецца 1394 годам. У 1434—1490 гадах Мір належаў Гедыголдавічам, у 1490 — 1568—Ілінічам. Адзін з Ілінічаў у 1508 г. пачаў тут будаўніцтва замка, каб абараніцца ад нападаў пад началам Глінскага. Для будаўніцтва былі ўзведзены дзве цагельні, а вапну прывозілі са Свержня. Потым панамі на Міры сталі Радзівілы. Яны прымалі тут Пятра I, асадзілі цыганоў на чале з цыганскім каралём Марцінкевічам. У XIX ст. замак трапіў у рукі князя Вітгенштэйна, які пасля Кутузава стаў галоўнакамандуючым рускай арміяй. Урэшце ў 1898 годзе, рашыўшы, што назва іх роду паходзіць ад горада Мір, замак і яго наваколле за 700 тысяч рублёў набылі Святаполк-Мірскія.

А. Снежка прыгадвае, што Мір знайшоў багатае адлюстраванне ў мастацкай літаратуры. Мірскі замак апісаны ў эпапеі Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш» — гэта замак Гарэшкаў. Мясцовая легенда легла ў аснову гутаркі Ул. Сыракомлі «Пра закляты скарбец». Славуты мірскі звон, гукі якога былі чутны ажно ў Нясвіжы, апісаны ў «Дзённіках квестара» І. Ходзькі. Урэшце ўжо ў XX стагоддзі пра мірскія кірмашы расказаў у паэме «Мая зямля» (Вільня, 1923) ураджэнец гэтых мясцін вядомы фатограф і польскі паэт Ян Булгак. Гісторык культуры знойдзе ў манаграфіі Снежкі шмат цікавага матэрыялу пра філосафа Саламона Маймона, які вучыўся ў Міры, і Фларыяна Бохвіца, які тут нарадзіўся. Многія старонкі прысвечаны прабыванню ў Міры Ул. Сыракомлі. Аўтар прыгадвае, што каля мірскага касцёла пахаваны бацька славутага падарожніка Ігната Дамейкі Гіпаліт Дамейка, што ў тым жа касцёле захоўваліся косці мамантa, выкапаныя ў час будовы, што мірскі ешыбот быў у свой час славуты ва ўсім свеце.

Мяркую, што зварот да рукапіснай манаграфіі Аляксандра Снежкі будзе карысны як для гісторыкаў, асабліва гісторыкаў культуры, так і эканамістаў (ёсць статыстычныя звесткі), географаў, краязнаўцаў. Паведамляю для іх шыфр рукапісу: фонд 9, адзінка захавання 3032.

БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКАЯ П'ЕСА З. НАГРОДСКАГА

Упершыню прозвішча Зыгмунта Нагродскага я сустрэў у архіўнай справе аб пабудове ў Вільні помніка Адаму Міцкевічу. Са справы было відаць, што ў 1898 годзе, калі адзначалася стагоддзе з дня нараджэння паэта, Нагродскі быў ініцыятарам і старшынёй нелегальнага юбілейнага камітэта, актыўным членам якога быў і Францішак Багушэвіч.

Далей у «Лістках календара» Максіма Танка я прачытаў запіс ад 27 сакавіка 1937 г. пра смерць Нагродскага: «Памёр надзвычай цікавы чалавек,—гаворыцца ў мемуарах,— адзін з апошніх прадстаўнікоў таго пакалення, пра якое мы сёння знаем толькі з літаратуры». З. Нагродскі расказваў М. Танку і Е. Путраманту аб сваёй дружбе з Багушэвічам, вершы якога ён часта, апрануўшыся ў мужыцкую сярмягу, дэкламаваў на вечарынках. У Нагродскага былі цікавыя здымкі Багушэвіча, рукапісы нікому невядомых твораў паэта.

Зацікавіўшыся Нагродскім, я пачаў пераглядаць віленскую беларускую прэсу за 1937 год. Не можа быць, каб не адгукнуўся на яго смерць жалобным некралогам! І ў другім нумары «Калосся» знайшлася невялікая нататка. У ёй паведамлялася, што Нагродскі памёр 25 сакавіка 1937 г. Усё жыццё ён цікавіўся беларускай паэзіяй і сам пісаў беларускія вершы. У архіве Віленскага беларускага музея, паведамляла «Калоссе», захоўваліся два ягоныя вершы. Першы з іх напісаны ў 1901 годзе ў пецярбургскай турме і адрасаваны жонцы (аўтар абяцае вярнуцца і абдумаць «заплату» мучыцелям). Другі верш прысвечаны памяці Сыракомлі.

У «Калоссі» гаварылася таксама аб тым, што Нагродскі, захапіўшыся «Дудкай» Багушэвіча, пазнаёміўся з ім і здружыўся. Працуючы ў сельскагаспадарчым кааператыве па Татарскай вуліцы, Нагродскі надзяляў сваіх кліентаў-сялян кніжкамі Багушэвіча, чытаў іх на вечарынках рамеснікаў. Потым за ўласныя грошы арганізаваў другое выданне твораў свайго друга.

І вось у рукапісным аддзеле вільнюскай акадэмічнай бібліятэкі, у фондзе Ромераў, знайшоўся драматычны твор З. Нагродскага «На каляды». П'еса мае падзагаловак «Народны абразок з ваколіц Зулова з 1876 года».

У прадмове да абразка, напісанай Аленай Ромер, сказана, што твор узнік у асяроддзі, дзе сяляне гавораць «па-тутэйшаму», па-беларуску, а вышэйшыя слаі—па-польску. Таму і п'еса атрымалася дзвюхмоўная. Па-беларуску пададзены ў ёй сялянскія дыялогі, народныя песні. Мелодыі песень і музыку танцаў, якія «захаваліся ў памяці аўтара абразка», запісала Браніслава Гаўронская.

А. Ромер прыводзіць таксама біяграфічныя звесткі пра Нагродскага Ён нарадзіўся ў 1866 г. у Зулове на Свянцяншчыне. У 15 год паехаў у Пецярбург, дзе пашыраў асвету сярод салдат. На апошнія грошы купляў кнігі з бібліятэк І. Агрызкі і А. Кіркора. Потым пераехаў у Вільню, заснаваў тут народныя бібліятэчкі, выдаваў кніжачкі, наладжваў прадстаўленні. «З пачатку гэта былі вершы, дыялогі на беларускай мове, калі п. Зыгмунт у лапцях і сярмязе цудоўна дэкламаваў вершы Багушэвіча». У 1900 г. Нагродскі быў сасланы ў Пскоў. Памёр у страшэннай матэрыяльнай нястачы.

«Абразку папярэднічае ўступнае слова самога Нагродскага. Ён расказвае аб працэсе апалячвання беларускага сялянства на Віленшчыне ў другой палове XIX ст. Тады сяляне яшчэ не разумелі, што «гэтая так званая «простая мова з'яўляецца адной з славянскіх моў, такая ж добрая, як і кожная іншая—аб чым ім першы сказаў народны паэт, які пісаў на беларускай мове, палымяны... патрыёт Францішак Багушэвіч». Аўтар несімістычна ацэньвае гэты працэс: «Так тапілася і, як тады ўжо здавалася, утапілася старая, цікавая і арыгінальная культура беларускага народа ў маіх родных мясцінах, а часткова і ва ўсім краі».

Падзеі п'есы «На каляды», паводле аўтарскай рэмаркі, адбываюцца ў вёсцы Балюлі ў ваколіцах Зулова (Свянцянскі павет) зімой 1876—1877 гг. У простай сялянскай хаце збіраюцца хлопцы—Юзік, Эдвардка, Матэўка, дзяўчаты—Стэфка, Забелька, Лявося, Пятруся. Іх ветліва прымаюць гаспадар і гаспадыня. Яны просяць моладзь заспяваць песні. Гучаць «Цераз рэчаньку, цераз быструю», «У лесе каліна», «Каб я, малада, зязюлькай была», «Гэй, там у бору, сасна гарэла», «Балела галоўка сем нядзель» і іншыя. У хату (даецца падрабязнае апісанне хаты) заходзяць з калядой каларытна адзетыя (ідзе падрабязнае апісанне вопраткі) «жураўельнікі». Пачынаецца спаборніцтва ў народных танцах і гульнях («Мяцеліца», «Лявоніха, «Падушачка»). «Жураўельнікі» прамаўляюць да ўсіх сакавітай беларускай мовай. Праўда, часам гучаць і «не нашыя» (польскія) песні, але ў цэлым п'еса пабудавана на беларускім фальклорна-этнаграфічным матэрыяле. Скразнога дзеяння ў «абразку» няма. І ўсё ж песні, танцы і дыялогі скампанаваны так умела, што пры добрай пастаноўцы п'есы на сцэне магло б атрымацца захапляючае народнае відовішча.

Магло б... На жаль, ва ўмовах буржуазнай Польшчы п'еса Нагродскага не ўбачыла сцэны, не займела чытача. Жадаючы неяк дапамагчы старому і збяднеламу аўтару, Алена Ромер пры падрыхтоўцы «абразка» да выдання пайшла на хітрасць. Яна напісала, што п'еса ўзнікла ў «атмасферы» таго самага Зулова, у якім нарадзіўся Юзаф Пілсудскі, што ў творы ёсць «паветра», якім дыхаў будучы маршалак. Але гэта яшчэ больш насцярожыла пілсудчыкаў ад цэнзуры: атмасфера ж п'есы аказалася беларускай! А хіба мог Пілсудскі «дыхаць» беларускім «паветрам»?!

І п'еса Нагродскага была пахавана ў архіве.

МІНСКІ ЗБОРНІК ЗАБЫТАГА АЎТАРА

Урэшце хочацца сказаць некалькі слоў пра рукапісны зборнік вершаў С. Шаблючэнкі (псеўданім невядомага нам Сяргея Аляксандравіча Малевіча). Складзены ён у 1896 годзе ў Мінску і называецца «На чужбине». Аўтар зборніка хутчэй за ўсё украінец (эпіграфам бяруцца радкі з шаўчэнкаўскіх вершаў). Але пісаў ён на рускай мове (у вопісах фонда 29 чамусьці ўказана, што на ўкраінскай).

Тэматыка зборніка «На чужбине» даволі разнастайная. Тут і інтымная лірыка (Ноччу», «Восенню»), і апісанні беларускіх краявідаў («Касцы»), і філасофскі роздум аб сэнсе жыцця (урывак «Сустрэча Новага года»). Ёсць у зборніку наследаванне Міцкевічу («Магілы гарэма»). Але найбольш цікавая для нас падборка «З беларускіх матываў». Вось пачатак адной з беларускіх народных песень, апрацаваных С. Шаблючэнкам:

Тяжко, грустно жить молодке
На чужой сторонке,
Тяжко, грустно жить в неволе
У лихого мужа...

Адным словам, у канцы мінулага стагоддзя жыў у Мінску цікавы паэт, хутчэй за ўсё ўкраінец па паходжанні. Мінск для яго быў «чужбиной», але гэта не перашкодзіла яму зацікавіцца беларускімі народнымі песнямі, захапляцца беларускімі краявідамі і працавітасцю беларускіх сялян.

руйск, — пісаў пазней артыст, — горад маленькі, але вельмі тэатральны. Тут было многа вайскоўцаў з сем'ямі, якія амаль заўсёды наведвалі наш драўляны, нязграбны тэатр».

Наступны сезон Арленеў правёў у Мінску. Тады якраз толькі што быў узведзены будынак гарадскога тэатра па праекце архітэктара К. Вядзенскага. Дэбютаваў акцёр на мінскай сцэне ў вадэвілі «Адгукнулася сэрцайка». «Вадэвіль прайшоў вельмі жыва, публіка... многа смяялася і апладзіравала», пісаў на наступны дзень «Минский листок».

Мінчане ўбачылі Арленева ў ролі Белагубава ў «Даходным месцы», караля французскага ў «Каралі Ліры», Буланава ў «Лесе», князя Шастунова ў «Чадзе жыцця». Мясцовая прэса многа пісала пра малавядомага дэбютанта, справядліва прадказваючы яму вялікую будучыню.

У красавіку 1892 года пачаліся выступленні Арленева ў Гродне. Акцёр быў заняты ў спектаклях «У няроўным баі», «Другая маладосць», «Пакутнікі кахання», у вадэвілі «Школьная пара». Трэба адзначыць, што і тут прэса высока ацаніла маладога артыста.

У 1901 годзе Арленеў гастраляваў у Віцебску. Гледачы ўбачылі яго ў ролі цара Фёдара ў драме А. Талстога «Цар Фёдар Іаанавіч». Праз два гады Павел Мікалаевіч зноў прыехаў у Віцебск і сыграў Освальда ў п'есе Ібсена «Прывіды». У сваіх мемуарах акцёр пазней пісаў, што менавіта ў Віцебску яму ўпершыню па-сапраўднаму ўдалася гэта роля. «У Віцебску я знайшоў склад цудоўны і адразу адчуў палёгку, — пісаў аб гэтых днях Арленеў. — Мною авалодала нецярплівае жаданне прыняцца за работу зноў... Мы старанна пачалі працаваць начамі і аддавалі кожную мінуту калектыўнай творчасці».

Арленева з такім захапленнем сустрэлі віцябляне, што ён змяніў сваё рашэнне пакінуць трупу Вітарскага і разам з ёй адправіўся ў Полацк, дзе зноў цудоўна іграў у «Прывідах». «Гэты маленькі гарадок на ўсё жыццё застанецца ў маёй памяці, — пісаў праз многа гадоў Арленеў. — У дарозе, пад'язджаючы да Полацка, і цэлы дзень перад спектаклем я адчуваў у сабе нейкую вытанчаную чулівасць, уся істота мая была перапоўнена новымі ўражаннямі, і мяне ахаплівалі то бессвядомая весялосць, то да слёз смутак. Іграючы на сцэне... я адчуваў тое захапленне, якое жывіць і натхняе мастака, дорачы яму пазнанне пачуцця сапраўднай прыгажосці».

У 1912 годзе амаль два тыдні Арленеў гастраляваў у Магілёве. А яшчэ праз гады бываў у Гомелі і зноў у Віцебску.

А. ПАДЛІПСКІ.

Адась АБАБАК

РЫФМЫ-ЗАБАВЫ

З НІЗКІ «ПЕРАПЛЮНЕМ ФОКУСНІКАЎ»

РАЗМОВА У АДНЫМ ЗАМЕЖНЫМ РЭСТАРАНЕ

— Скажы ты мне, афіцыянт,
Які ў вас каэфіцыент
Калорый мае правіянт,
Што з'еў я зараз як кліент!
Мне трэба ехаць па цэмент,
Што прадае негацыянт,
Дык добра б знаць каэфіцыент,
Бо шлях даўгі ў Сен-Себасцьян.
І адказаў афіцыянт:
— Ты не кліент, а пацыент,
Калі б я быў паліцыянт,
Ты б не паехаў па цэмент!

КУЛІНАРНА-МУЗЫЧНАЯ ЗАЛЕЖНАСЦЬ

ПАРАДЫ ДЛЯ МУЗЫКАЎ

Пад'еўшы кашы картаплянай,
Прыемна граць на фартэп'яна,
А насадзіўшыся каўбас,
Прыемней стаць за кантрабас!

Схаваўшы скварку за губой,
Прыемна ў губы ўзяць габой,
Але калі ўжо з'еў філей ты —
То лепш прыгубіцца да флейты.

Калі ты дробную еў рыбку,
То вельмі добра ўцяць у скрыпку.
Калі ж аддаў пашану карпу —
То лепш, вядома, стаць за арфу.

Умяўшы мяса кавал добры,
Прыемна вельмі граць на домры,
Калі ж ты груцы ўпёр саган —
То лепш загрукаць у арган!

КАРАЦЕЛЬКІ-КАЛАМБУРЫ

Мяне выправіла Дар'я —
Вам пітво прынёс у дар я:
Каб быў тонус ваш высокі —
Піце, дзетачкі, вы сокі,
А дзядам каля парогу
Я налью віна па рогу!

⊙

Неяк раз са дна ракі
Падняліся ў неба ракі.
Вецер здзёр андаракі —
І памерзлі небаракі.

⊙

Пакуль бог папу на расу
Сыпаў божую расу,
Чорт у храме выграб касу,
Каб купіць сабе касу.

⊙

Барсукі у глыб нары,
Баючыся кары,
Нацягалі шмат кары
І зрабілі нары.

Маладыя заўсёды так: спачатку зробяць, а потым ужо думаюць. Вось і я. Ажаніўся, а цяпер шукаю кватэру.

...Іду па вуліцы ўскраінай горада і пытаюся ў стрэчных: ці не ведаюць яны, хто тут здае кватэру. На жаль, не ведаюць.

Гляджу — ля плоту, на лавачцы сядзіць старэнькая і парываецца са мной загаварыць.

— Добры дзень, — кажу. — У вас, часам, не здаецца кватэра?

— Што ты сказаў? А-а! Кватэра! Чаму ж не. Людзі жывуць — людзі здаюць. А колькі вас?

— Двое. Я і жонка.

— Хм... Такіх мы не бяром. Мы толькі дзевак прымаем на кватэру.

— Бывайце, бабуля.

— Э-э, пачакай, хлопец! А ты ў тым муравaным доме быў? Ага, вунь у тым, трохпавярковым?

— Не, не быў.

— Дык чаго ж ты стаіш? Ідзі хутчэй.

— А-а... там здаюць?

— Гэтакі дом, ды каб не здавалі! У нас во хата касабокая, а і то восем дзевак трымаем!

Абнадзеены, я абабег некалькі кватэр у мураваным доме, але кватаранты нікому не спатрэбіліся.

Праз нейкі час бачу — стаіць дзед ля весніц. Падыходжу бліжэй, дзед і пытаецца:

— У цябе запалкі ёсць? Дай прыкурыць, а то мой недакурак нешта патух.

Даю яму прыкурыць і не вытрымліваю — пытаюся наконт кватэры.

— У такім горадзе ды кватэры не знайсці! Ці не ведаю я, пытаешся? Не, браток, не ведаю. Але ж ты хадзі, пытайся. Язык і да Кіева давядзе.

— Мне, дзед, кватэра патрэбна, а не Кіеў.

— Яно, канечне, але ж язык і да Кіева...

Вечарэла. Я стаміўся, нібыта дзве змены зараз адрабіў. Кватэры не знаходзілася. Але не хацелася вяртацца да жонкі з пустымі рукамі. Урэшце, наткнуўся на асабнячок з мезанінам. У гародчыку ля яго ківалася жанчына. Я падышоў, павітаўся.

— Кватэру шукаеце? А вы адзін?

Я вырашыў схітраваць і сказаў, што адзін.

— Ты сёння адзін — заўтра вас трое будзе.

— Даруйце, калі ласка.

— А ты прыходзь праз месяц, — раптам спахапілася жанчына. — У нас жывуць муж з жонкай, а ён вайсковец.

— Ну дык і што?

— Вайскоўца могуць раптам перавесці куды. У іх жа ўсё па загадзе.

Я зарагатаў і... прачнуўся.

— Чаго ты рагочаш сярод начы? — спытала жонка, — Ірынку разбудзіш!

Ірынцы нашай другі годзік, і мы ўчора ўсяліліся ў сваю — двухпакаёвую — кватэру.

— Здароў, суседзе, з прыездам!

— Дзякую.

— Як адпачывалася-загаралася?

— Пачакай, ачухаюся трохі з дарогі, тады раскажу.

— Тады хоць анекдот які-небудзь скажы.

— Можа, пра піва?

— Пра піва я ведаю, ты свежы давай!

— Хацеў — свежы анекдот! Не да анекдотаў было, брат.

— А што такое?

— Дык я ж без пуцёўкі ездзіў.

— Дзікуном?

— Ага. І такіх дзікуноў сабралася — процьма! Грошы ёсць, а адпачыць нельга.

— Мог бы і дома адпачываць. Азёр колькі, лесу таго...

— Яно так, але паўднёвага сонца захацелася.

— Дык што — пад небам і спаў?

— Давялося, браце. Нешта сутак трое. А потым...

— На кабету з жылплошчай натрапіў?

— Як у ваду глядзеў! Але не тое, што ты думаеш. Слухай. Сядзім мы гэта ля мора. Мора смяецца, і мы рагочам, розныя казкі-небыліцы адзін аднаму апавядаем. Раптам бачым — ідзе да нас кабета, ды такая прыгожая, каб ты ведаў. Падышла, павіталася і кажа: «Мяне прыслала да вас, дарагія таварышы, дырэкцыя дома адпачынку. Калі хто з вас захоча, можа ўнесці ў касу дома адпачынку грошы ў адпаведнасці з коштам пуцёўкі і няхай сабе ў арганізаваным парадку адпачывае». Мы аслупянелі, а калі апамяталіся — хорам закрычалі: «Запішыце мяне!» Я аказаўся сорак пятым...

— І што, месца не хапіла?

— Чаму ж! Хапіла. Усіх нас кабета-прадстаўніца завяла ў дом адпачынку, мы ўнеслі грошы і праз некалькі хвілін дыхалі сабе ў цяньку сваіх пакояў.

— Усе?

— Усе. Больш чым пяцьдзесят чалавек.

— Ну, вось, а казаў, што свежага анекдота не ведаеш!

ПЕГАС ФАНТАСТА

Мал. А. ШАЎЦОВА.

Валянцін СТАЛЬМАХОЎ

МУЖЧЫНЫ І ЖАНЧЫНЫ

УНІКАЛЬНАЕ ЗАВЯШЧАННЕ

Адзін дзівак, уступаючы ў шлюб, пакінуў на сваім стале запіску: «У маёй жаніцьбе прашу нікога не вінаваціць».

ДУШЭЎНЫ ЧАЛАВЕК

— Ты, Верачка, душэўны, сціплы чалавек...

— Дзякую, Вася. Толькі мне хочацца ўдакладніць адну дробязь. Скажы, кватэра твайго сэрца трохпакаёвая ці двух?

ЗДЗЕК

— Чуў, што ты жэнішся? Віншую, браце, віншую.

— Прабач, але я думаў, што ты мой сябра. Навошта здзекуешся?

СМЕШНАЕ ПЫТАННЕ

— На поўдзень едзеш? А жонка ж дзе?

— Смешнае пытанне! Калі ты ідзеш у лазню, ты што—ваду з сабой нясеш?

ТАКТОЎНАСЦЬ

— Вы вельмі пастарэлі з таго часу, калі мы бачыліся апошні раз.

— Ніна Іванаўна, я глыбока люблю вас і паважаю. І хіба я мог дапусціць, каб за гэты час пастарэлі толькі вы?

Аляксандр ЛІХАЧ

МІМАХОДЗЬ

Меў нястомную энергію: заваліўшы работу, ніколі не скардзіўся на стомленасць.

□

Жартуючы, прызнання дабіваюцца толькі пісьменнікі-гумарысты.

□

Сваім існаваннем атэісты абавязаны толькі богу.

□

У майстэрні па рамонце абутку трывала падшывалі скаргі.

□

Каб атрымаць белы колер, трэба змяшаць сем колераў вясёлкі. Каб атрымаць чорны, дастаткова аднаго.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 33-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Індэкс 63856 АТ 07808.